

”Toivottavasti ei tuu semmosta kuivaa virkamiestä.”

Miten sosionomille (AMK) muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti?

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Sari Lammintausta

Ohjaaja:
Teija Karttunen

19.4.2022

Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Sari Lammintausta

Otsikko: ”Toivottavasti ei tuu semmosta kuivaa virkamiestä.” - miten sosionomille (AMK) muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti

Ohjaaja: Teija Karttunen

Sivumäärä: 83 sivua

Päivämäärä: 19.4.2022

Sosiaalityön pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sitä, miten sosionomi (AMK) -koulutuksen käyneet sosiaalityötä opiskelevat, tai sosiaalityöntekijäksi valmistuneet määrittelevät ammatti-identiteetin, miten se muuttuu sosionomin ammatti-identiteetistä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetiksi. Tarkastelen myös millä tavoin koulutus ammatti-identiteetin kehitykseen vaikuttaa. Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu identiteetin ja ammatti-identiteetin määrittelystä sekä sosiaalityön ja sosionomi (AMK) -koulutuksen historiasta ja sen tuottamista valmiuksista. Viitekehukseen sisältyvät myös ammatti-identiteettiin liittyvä sosiaalityön asiantuntijuus, sekä sosiaalialan kelpoisuusehdot.

Tutkielmani aineisto on haastatteluaineisto neljälle sosiaalityötä opiskelevalle ja neljälle jo sosiaalityöntekijäksi valmistuneelle sosionomi (AMK) -koulutuksen käyneelle tekemstäni haastattelusta. Haastateltavat tutkielmaani löysin omista ammatillisista verkostoistani. Aineistoa käsittelin teoriaohjaavan sisällönanalyysia soveltaen.

Tulosteni mukaan ammatti-identiteetin määrittely on haastavaa. Ammatti-identiteettiä määrittelee käsitys itsestä työssä ja siitä, miten asioihin suhtautuu. Ammatti-identiteetti on sitä, miten itsensä paikantaa ja asemoi suhteessa omaan työhön. Ammatti-identiteettiin sisältyy myös tapa tehdä työtä ja tapa toimia omassa ammatissa. Ammatti-identiteetti ei ole pysyvä tila eikä sen kehittyminen ja muuttuminen ole tietoisia prosesseja. Ammatti-identiteettiin koetaan vaikuttavan oma persoonallinen identiteetti, oma elämäntilanne, työtehtävät sekä työyhteisöt, organisaatiot ja moniammatilliset verkostot. Tulosten mukaan suurin painoarvo ammatti-identiteetin kehittämisessä on työllä ja työkokemuksella. Koulutuksella ammatti-identiteetin kehittäjänä ei ole tulosteni mukaan erityisen merkityksellistä roolia suhteessa työkokemukseen ja työn tekemiseen.

Tutkielmani tulosten mukaan ammatti-identiteetin muutos sosionomista (AMK) sosiaalityöntekijäksi ei ole täysin kivuton prosessi. Uusi ammatti-identiteetti sosiaalityöntekijänä antaa paljon uutta, asioihin ja ilmiöihin suhtaudutaan laajemmin ja yhteiskunnalliset näkökulmat huomioiden. Lait, päätöksenteko, valta ja vastuu ohjaavat sosiaalityöntekijää myös ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijänä ajattelu on kriittisempää ja tutkimuspainotteisuudella on suurempi rooli. Sosionomina (AMK) ammatti-identiteetti on rakentunut hyvin pitkälti asiakasorientoituneesti, jossa korostuu käytännönläheisyys, arjen asiantuntijuus, vuorovaikutustaidot ja asiakkaan rinnalla kulkeminen. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muutos tapahtuu tiedostamatta, pitäen sisällään sen, että on joutunut luopumaan osasta entistä ammatti-identiteettiä.

Tulosten uskon olevan hyödyllisiä niin sosiaalityötä opiskeleville/opiskelleille sosionomi (AMK) -koulutuksen käyneille, jotka ovat miettineet ammatti-identiteettiin liittyviä kysymyksiä opintojen ja työuran aikana. Uskon tutkielmani tulosten olevan myös yliopiston ja ammattikorkeakoulun näkökulmasta mielenkiintoisia. Tulokset antavat viitteitä siitä, mikä koulutuksessa ammatti-identiteettiä kehittää ja miten sen muodostumista voisi mahdollisesti tukea enemmän. Jatkossa ammatti-identiteettiä voisi tutkia esimerkiksi siitä näkökulmasta, mikä sen merkitys työssä on.

Avainsanat: ammatti-identiteetti, identiteetti, sosiaalityöntekijä, sosionomi (amk)

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Sosionomin (AMK) ja sosiaalityön koulutusten historiasta ja koulutusten tuottamista valmiuksista	8
	2.1 Sosiaalityön koulutuksen historiasta ja sen antamista valmiuksista	8
	2.2 Sosionomikoulutuksen historiasta ja sen antamista valmiuksista	11
	2.3 Sosiaalialan kelpoisuusehdoista	13
3	Identiteetti, ammatti-identiteetti ja asiantuntijuus tutkielmassani	15
	3.1 Identiteetti.....	15
	3.2 Ammatti-identiteetti	18
	3.3 Sosiaalityön asiantuntijuus.....	20
	3.4 Aikaisempi tutkimus	21
4	Tutkimusasetelma	24
	4.1 Tutkimuskysymys.....	24
	4.2 Sosiaalinen konstruktionismi tieteenfilosofisena taustaoletuksena.....	24
	4.3 Aineiston kerääminen.....	26
	4.4 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	30
	4.5 Abduktiivinen teoriaohjaava aineiston analyysi	31
	4.6 Aineiston analyysi käytännössä	32
	4.7 Tutkielmani eettisyydestä ja luotettavuudesta	35
5	Näkökulmia ammatti-identiteettiin	39
	5.1 Ammatti-identiteetin määrittelyä.....	39
	5.1.1 Työ, käytäntö ja koulutus ammatti-identiteetin määrittelijänä.....	41
	5.1.2 Ammatti-identiteetti omaan itseen liittyvänä käsitteenä	42
	5.2 Ammatti-identiteetin kehittyminen ja muuttuminen	43
	5.2.1 Työ ammatti-identiteetin muodostajana ja kehittäjänä	44
	5.2.2 Oma maailma ammatti-identiteetin kehittäjänä	48
	5.3 Ammatti-identiteetti sosionomina ja sosiaalityöntekijänä	50
	5.3.1 Vuorovaikutteinen ja käytännönläheinen sosionomi	52
	5.3.2 Syvällinen ja harkitseva, laajat kokonaisuudet huomioiva sosiaalityöntekijä	54

5.4 Ammatti-identiteetin kehittyminen sosionomista sosiaalityöntekijäksi.....	58
5.4.1 Asioihin ja ilmiöihin suhtautumisen eroista.....	59
5.4.2 Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittyminen konkreettisesti.....	60
5.4.3 Entisestä luopuminen	62
5.5 Ammatti-identiteetin muotoutumisen sietämätön keveys.....	64
6 Sosiaalialan opiskelu ammatti-identiteetin muokkaajana	67
6.1 Työn sisältöön liittyvät tekijät koulutukseen hakeutumisen taustalla	68
6.2 Ulkoiset tekijät sosiaalityön opintoihin hakeutumisen taustalla	69
6.3 Omaan itseen liittyvät tekijät sosiaalityöntekijäksi hakeutumisen taustalla.....	70
6.4 Sosiaalialan koulutuksen vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen	71
6.4.1 Sosionomikoulutuksesta saatua	71
6.4.2 Yliopisto-opinnot ammatti-identiteetin kehittymisen tukena	74
7 Johtopäätökset ja pohdinta	77
Lähteet.....	84
Liitteet.....	90
Liite 1. Tutkimustiedote	90
Liite 2. Suostumuslomake	91
Liite 3. Tietosuojaseloste	93
Liite 4. Haastattelurunko	96

1 Johdanto

Arkisen harmaana aamuna pyrkiessä työpaikalle läpi sankan sisäisen ja ulkoisen sumun, ei aina tule mietittyä sitä, mikä oikeastaan on oma työhön liittyvä identiteetti. Suorittamisen keskellä suurin itselle esitetty kysymys ei ole se, miten monitasoisesti itsensä ja työn välistä suhdetta kuvailee ja määrittelee. Ensimmäiset pohdinnat työn ja elämän pyörteessä eivät yleensä liity siihen, millainen on oma ammatti-identiteettini tai miten se muodostuu. Mihin sitä oikeastaan edes tarvitaan?

Asian äärelle pysähtyminen herättää kuitenkin paljon pohdintoja ja ajatuksia. Onko ammatti-identiteettini osa persoonallista identiteettiäni, onko se muodostunut jossain tietyissä taitekohdassa työurallani? Tarvitsenko ammatti-identiteettini kehittymisen ja olemassaolon tueksi muita ihmisiä? Muovautuuko ammatti-identiteetti oman ammatillisen kasvun ja kehityksen rinnalla, vai onko se jokin olemassa oleva osa ihmistä, joka on jossain piilossa, mahdollisesti siellä missä sielu sijaitsee? Miten ulkoa määritelty asiantuntijuus liittyy ammatti-identiteettiin? Muistuttaako identiteetti olemassaolostaan vasta siinä tilanteessa, kun identiteetti on kriisissä, murroksessa tai kenties kehittymässä? Olen itse sosionomi (AMK) ja pian valmistumassa sosiaalityöntekijäksi. Huomaan, että oma ammatti-identiteettini on jossain murroksessa, sillä aiemmin rakentamani merkitys ja käsitys sosionomin (AMK) ammatti-identiteetistä on sosiaalityön opinnoissa muuttumassa, mutta en vielä tiedä mihin, miten ja milloin? Täytyykö sen ylipäänsä muuttua?

Eteläpellon (2007, 90-94) mukaan identiteetistä puhutaan usein silloin, kun siinä esiintyy jokin ongelma. Identiteetti nousee keskusteluun niissä tilanteissa, joissa identiteetin ristiriidat ja dilemmat, sekä identiteettien ongelmat ja hauraus ravistelevat yksilöitä tai yhteisöjä. Ristiriitoja syntyy myös silloin kun aiempi käsitys itsestä on joutunut kyseenalaiseksi. Silloin tarvitaan identiteettityötä ja identiteettineuvotteluja, jotta voi määritellä itsensä uudelleen. Työhön liittyvässä identiteetissä kietoutuu yhteen niin ammattiin kuuluva yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja sosiaalinen käytäntö kuin yksilön rakentamat ja jatkuvasti muokkaamat yksilölliset merkitykset ja käsitykset työn asemasta elämässä sekä se, millaisia sitoumuksia työn arvoihin ja etiikkaan liittyy. (Eteläpelto 2007, 90-94.)

Sosiologi Stuart Hall on sanonut: *”identiteetti muodostuu siinä epävakaassa pisteessä, missä ääneen lausumattomat subjektiviteettia koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset”* (Hall 1999,11). Tässä pro gradu -tutkielmassani lähdän kohti tätä epävakaata

pistettä ja selvitän, mikä on se epävakaa piste tai kohta, jossa huomaa olevansa sosiaalityöntekijä, eikä sosionomi (AMK). Tutkielmassani pyrin selvittämään, miten sosiaalityöntekijät, tai sellaiseksi opiskelevat, sosionomi (AMK) - koulutuksen aiemmin käyneet määrittelevät ammatti-identiteettiä eri ammateissa, ja miten ammatti-identiteetti muuttuu ja kehittyy. Otan selvää myös siitä, mitä ajatuksia sosiaalialan koulutukseen ammatti-identiteetin kehittäjänä liittyy.

Selvitin ammattijärjestö Talentialta sekä Valvirasta kuinka paljon sosionomi (AMK) sekä sosiaalityöntekijän tutkinnon, tai sosiaalityötä opiskelevia sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneita tilastojen mukaan on. Talentian mukaan merkittävällä osalla sosiaalityön pääaineessa alempaan ja ylempään korkeakoulututkintoa suorittamaan valituista on jo suoritettu korkeakoulututkinto, yleisimmin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattikorkeakoulututkinto, sosionomi (AMK). Esimerkiksi vuonna 2017 yliopistoista valmistui 370 henkilöä, joilla oli sosiaalityöntekijän kelpoisuus, näistä 39 %:lla oli myös ammattikorkeakoulututkinto. Valviran tilastojen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden keskusrekisterissä on noin 1 030 henkilölle myönnetty molemmat oikeudet: laillistetun sosionomin (AMK) ja laillistetun sosiaalityöntekijän ammattioikeus. Valviran mukaan rekisteröidyllä voi olla näidenkin lisäksi myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattioikeuksia rinnakkaisesti voimassa. Rekisterin tietosisältöön ei kuitenkaan kuulu työssäolo tiedot, joten rekisteritietojen perusteella ei saa tietoa siitä, millä ammattioikeudella alalla toimii. Nämä tiedot vahvistivat ajatustani siitä, että meitä on alalla useampia ja uskon, että aihe on jollain tavalla koskettanut meistä monia.

Tässä tutkielmassani esittelen ensin tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Luvussa 2 käyn läpi näiden kahden eri koulutuksen historiaa ja koulutuksen tuottamia valmiuksia, sekä kerron sosiaalialan kelpoisuusehdoista. Luvussa 3 avaatan identiteetin ja ammatti-identiteetin käsitteitä. Tutkielmani viitekehyksenä esittelen myös mitä asiantuntijuus sosiaalityössä tarkoittaa, sillä oletan sen olevan keskeinen käsite tuloksissani. Luvussa 4 esittelen tutkielmani tutkimusasetelman, menetelmät ja aineiston keräämisen, sekä peilaan tutkielmaani tutkimuseettisessä valossa. Luvussa 5 esitän tutkielmani tuloksia ammatti-identiteetin määrittelyyn, kehittymiseen ja muuttumiseen osalta. Samassa luvussa esitän myös tutkielmani tulokset siitä, millainen tulosteni mukaan ammatti-identiteetti on sosionomina (AMK) ja millainen se on sosiaalityöntekijänä. Luvussa 6 käyn ammatti-identiteettiä koulutuksen näkökulmasta siten, että ensin esittelen sosiaalityön opintoihin hakeutumisen motiiveja ja sen jälkeen esitän, miten aineistossani näkyi ammattikorkeakoulun ja yliopiston vaikutus

ammatti-identiteetin kehittymisen taustalla. Lopuksi esittelen tutkielmani johtopäätökset ja pohdin millaisia jatkotutkimuskysymyksiä prosessin aikana heräsi.

2 Sosionomin (AMK) ja sosiaalityön koulutusten historiasta ja koulutusten tuottamista valmiuksista

Lähestyn tutkimustani sosiaalityön ja sosionomi (AMK) koulutusten historiasta, sillä rakenteellisesta näkökulmasta koulutusten sijainti ja paikka ovat tutkielmani kokonaisuuden kannalta perusteltuja määritellä. Kuvaan tässä luvussa myös molempien koulutusten sisältöjä ja niitä valmiuksia, joita koulutukset tuottavat. Tutkielmani sisällön kannalta on tärkeä ymmärtää mihin nämä koulutukset valmistavat ja millaisia valmiuksia ne tarjoavat.

Tämän luvun viimeisessä kappaleessa esittelen vuonna 2016 voimaan tulleen lain sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista, sillä ajattelen sen olevan mahdollisesti yhteydessä ammatti-identiteetin rakentumiseen tai siihen, miksi sosionomikoulutuksen käynyt on halunnut myöhemmin hakeutua sosiaalityön opintoihin. Tutkielmassani käytän jatkossa ammattikorkeakoulusta valmistuneesta sosionomista (AMK) nimitystä sosionomi.

2.1 Sosiaalityön koulutuksen historiasta ja sen antamista valmiuksista

Sosiaalialan koulutuksen kehittymisessä merkittävä tekijä oli diakonissakoulutuksen käynnistyminen vuonna 1867. Tuolloin ammattiin liitettiin ensimmäisen kerran sosiaalinen työ. Sosiaalikasvattajakoulutus on käynnistynyt Suomessa vuonna 1918. Sen jälkeen seuraavaa merkittävä uudistus on ollut vuonna 1928, jolloin kansalaiskorkeakoulussa käynnistyi erillinen lastensuojelututkinto. (Opetusministeriön työryhmämuistio 2007,19.)

Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa käynnistyi vuonna 1942 sosiaalihuoltajatutkinto. Tämän jälkeen vasta vuonna 1964 Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle perustettiin sosiaalityön lehtorin virka. Sosiaalityön koulutus on saanut nykyisen kaltaiset perinteet yliopistollisena ylempänä korkeakoulututkintona vasta vuonna 1970, jolloin Tampereelle perustettiin sosiaalihuollon apulaisprofessori. Vasta vuodesta 2001 lähtien on sosiaalityötä voinut opiskella omana pääaineenaan kuudessa eri yliopistossa. (Opetusministeriön työryhmämuistio 2007,19.)

Nyt voimassa olevan yliopistolain mukaisesti yliopiston tehtävä on edistää tieteellistä ja taiteellista sivistystä sekä vapaata tutkimusta. Yliopistot antavat tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta ja kasvattavat opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

Yliopistojen tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen ja toimia vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Yliopistojen toiminta on järjestettävä siten, että opetuksessa, koulutuksessa ja tutkimuksessa varmistetaan kansainvälisesti korkea taso hyvää tieteellistä käytäntöä ja eettisiä periaatteita noudattaen. (Yliopistolaki 2009/556, 2§.)

Koulutus sosiaalityössä perustuu tiede- ja tutkimusperustaisen akateemisen koulutukseen ja työelämysuhteissa tapahtuvan oppimiseen. Sosiaalityöntekijän pätevyyden antava koulutus muodostuu joko yhteiskunta- tai valtiotieteiden kandidaatin ja maisterin tutkinnosta, jossa on sosiaalityö pääaineena. Yhteislaajuus tutkinnoilla on 300 op, joista pääaineopintoja 200 op. Suositeltu suorittamisaika tutkinnoille on viisi vuotta. Käytännössä ja työelämysuhteissa tapahtuvaa opiskelua on noin 30 opintopistettä. (Lähteinen, Raitakari, Hänninen, Kaittä, Kekoni, Krok & Skaffari 2017, 8). Pääaineopintojen lisäksi koulutukseen kuuluu sivuaine-, metodi- ja kieliopintoja. Näiden luoma kokonaisuus vahvistaa opiskelijoiden laaja-alaista sivistystä ja valmiuksia. Sivuainevalinnoilla on opinnoissa painoarvoa, sillä niiden avulla opiskelija voi täydentää pääaineopintojaan ja suuntautua kiinnostuksensa mukaisesti erilaisiin ilmiöihin, omien työelämään suuntautumiseen liittyvien motiivien mukaisesti. (Opetusministeriön työryhmämuistio 2007, 19.)

Lähtökohta sosiaalityössä ja sosiaalityön koulutuksessa on ihmisen sosiaalisessa tilanteessa. Sosiaalityön käytännössä asiakastyö ja yhteiskunnallinen muutostyö kietoutuvat toisiinsa. Koulutuksen sanotaan antavan valmiuksia molempiin ulottuvuuksiin. Asiakastyön osalta koulutus antaa valmiuksia erilaisten elämäntilanteiden analysointiin ja ymmärtämiseen sekä asiakkaiden kohtaamiseen ja heidän sosiaalisten oikeuksien puolustamiseen. Koulutuksen tuottamat valmiudet liittyvät myös yhteiskunnalliseen tiedottamiseen, vaikuttamiseen, lausuntojen ja asiakirjojen laatimiseen sekä erilaisten hankkeiden suunnitteluun ja johtamiseen sekä moniammatillisuuteen ja juridiseen päättelyyn ja lain soveltamiseen ja sosiaalisten ongelmien ratkaisuprosessien hallintaan niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Koko tieteenalan ja opetuksen sanotaan rakentuvan yhteydessä käytäntöön, eikä se näin ollen ole luokiteltu täysin perinteiseksi yhteiskuntatieteeksi. (Murto, Ylönen, Saari, Rautniemi, Fredriksson, Ikonen, Mäntysaari, Niemi, Paldanius, Parkkinen & Tulva 2004, 33.)

Lähteisen ym. (2017) mukaan yhteiskunnan, yhteisöjen, perheen ja yksilön tasolla tehtävään asiakas- ja asiantuntijatyöhön sosiaalityön koulutus tuottaa laaja-alaista osaamista. Opintojen

tavoitteena on saavuttaa vahva sosiaalityön asiantuntijuus. Asiantuntijuuden pohjalta voi työllistyä erilaisiin sosiaalialan tehtäviin valtion, kunnan, kolmannen sektorin ja yksityisen sektorin toimialueella. Eri toimintayksiköistä myös sairaalat, terveyskeskukset, koulut ja päihdeklinitikat ovat sosiaalityöntekijöiden toimintaympäristöjä. Sosiaalityöntekijät työskentelevät sosiaalisen asiantuntijoina tutkimus-, hallinto-, opetus-, kehittämis-, johto- ja esimiestehävissä ja sosiaalisten vaikutusten seuranta- ja arviointityössä. Huolellinen työhön perehdytys, työssä oppiminen ja vahva yliopistollinen koulutus mahdollistavat sosiaalityön tehtävälueen hallinnan. (Lähteinen ym. 2017,13).

Yhteiskunnallisten rakenteiden, sosiaalisten ongelmien, ennalta ehkäisy ja vaikeiden yksilöllisten elämäntilanteiden rajapinnoilla työskentely ovat sosiaalityön ydintä. Sosiaalityö on myös vaikeissa elämäntilanteissa olevien ja erityistä tukea tarvitsevien elinolosuhteiden ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi tehtävää yhteiskunnallista vaikuttamistyötä. Sosiaalityön ytimessä on ihmisoikeuksien puolustaminen, sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, kärsimyksen lievittäminen, yhdenvertaisuuden lisääminen ja yksilöiden ja yhteiskuntaan liittyvien intressien yhteensovittaminen eettisesti kestäväällä tavalla. (Lähteinen ym. 2017, 13.)

Murron ym. (2004) mukaan kriittinen ja refleктоiva ajattelu on merkittävä tekijä sosiaalityhteelliselle ja tutkimukseen perustavalle koulutukselle, joten koulutuksen tuottamat tietosisällöt perustuvat toimintatapojen, ajattelumallien ja ammattikäytäntöjen kriittiseen arviointiin ja reflektointiin. Opetuksessa ja tutkimuksessa painotetaan tiedon hyödynnettävyyttä, siitäkin näkökulmasta että, muuttuvassa yhteiskunnassa ammatillisen tiedon hyödynnettävyys ja tutkimuksen seuraaminen korostuvat. Sosiaalityössä toteutetaan eettisen arvopohjan mukaisia tehtäviä kuten tasa-arvoon, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämiseen, heikompiosaisten puolustamiseen ja eriarvoisuuden vähentämiseen liittyviä tehtäviä, joten koulutuksessa erityistä huomiota kiinnitetään näihin eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityö vaatii ymmärrystä jokapäiväisessä elämässä selviytymisestä, moninaisten ongelmien ilmenemisestä, vaikutuksesta ja syntyprosesseja, joten sosiaalityön koulutuksen tulee olla monipuolista ja laaja -alaista. (Murto ym. 2004, 33.)

Koulutuksen tavoite on siis tuottaa vahva tieteellisteoreettinen yleispätevyys, perusvalmiudet sosiaalityön asiantuntija-ammattissa toimimiseen ja tutkimukselliset valmiudet. Teorian pohjalta opinnoissa perehdytään asiakkaiden arjen sosiaalisiin ilmiöihin, interventioiden ja

palveluiden vaikuttavuuteen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Työelämässä tarvittavan osaamisen rakentumisessa on tieteellisten käsitteiden ja teorioiden tuntemisella keskeinen merkitys. Tieteellisten käsitteiden ja teorioiden tuntemisen sanotaan olevan keskeistä myös ammatti-identiteetin kehitykselle. (Lähteinen ym. 2017,8)

2.2 Sosionomikoulutuksen historiasta ja sen antamista valmiuksista

Koulutusjärjestelmän rakenteellisessa muutoksessa sosiaalialan keskiaste kehittyi ammattikorkeakoulutukseksi, jossa sosionomeja on koulutettu vuodesta 1992 lähtien. Koulutus vakinaistui ammattikorkeakoululain myötä vuonna 1995. Koulutusnimikkeeksi vakiintui vuonna 1999 sosionomi. (Opetusministeriön työryhmämuistio 2007, 23.)

Tällä hetkellä voimassa olevan ammattikorkeakoululain 4§ mukaan ammattikorkeakoulun tehtävä on antaa työelämän ja sen kehittämiseen, tutkimukseen, sivistyksellisiin ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta, mikä tukee opiskelijan ammatillista kasvua ja valmistaa ammatillisiin asiantuntijatehtäviin. Lisäksi ammattikorkeakoulun tehtävä on harjoittaa opetusta, työelämää ja aluekehitystä edistävää ja palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa ja taiteellista toimintaa. Ammattikorkeakoulujen tulee mahdollistaa jatkuva oppiminen. (Ammattikorkeakoululaki 2014/932, 4§.)

Sosionomikoulutuksella on ollut merkittävä rooli sosiaalialan ammatillisessa profiloitumisessa, sillä se on tuonut mahdollisuuden eri tehtävien ja työnjaon muotoutumiseen sosiaalialalla. Tätä ennen alalla on ollut erilaisia tehtäviä, ilman tarkoituksenmukaista koulutusta. (Vuorensyrjä, Borgman, Kempainen, Mäntysaari & Pohjola 2006, 31.)

Ammattikorkeakoulusta valmistuvien sosionomien tietoperusta on monitieteinen perustuen sosiaalityöhön, sosiaalipolitiikkaan, kasvatustieteeseen, sosiologiaan ja psykologiaan. Valmistuttuaan sosionomilla tulee olla tietoa eri ryhmien kanssa työskentelystä. Sosionomina on hallittava ennaltaehkäisevä työ, yksilön kehityksen ja kasvun tukeminen sekä ymmärrettävä hoidollisia ja kuntouttavia toimenpiteitä vaativan työn tarve. (Arene 2017,11.)

Keskeistä opinnoissa ovat harjoittelut, projektit sekä työelämälähtöisyys ja käytännön osaaminen. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutus on sitoutunut sosiaalialan ammattieettisiin

ohjeisiin, humanistiseen ihmiskäsitykseen sekä esim. YK:n ihmisoikeuksien julistuksen tuottamiin arvoihin. (Murto ym. 2004, 26-27.)

Sosionomin työ pohjautuu niin tiedollisille, taidollisille kuin eettisille sisällöille.

Koulutuksessa annetaan valmiudet työskennellä sosiaalialalla asiakastyön prosessien eri vaiheissa asiantuntijana palvelutarpeen arvioinnista suunnitelmalliseen työskentelyyn ja aina prosessin arviontiin asti. Sosionomeilla on valmiudet asiakas- ja palvelusuunnitelmien laatimiseen. Asiantuntijuus sosionomin työssä pohjautuu taitoon arvioida asiakasryhmän arkielämään, sosiaaliseen osallisuuteen sekä toimintakykyyn liittyviä tarpeita yksilö- ja yhteiskuntatasolla. Asiantuntijuus pitää sisällään myös sen, että pystyy tarkastelemaan yleisempää rakennetta ja tarkastella asioiden välisiä yhteyksiä ja syy-seuraussuhteita ja sen perusteella tunnistaa asiakkaan palvelun tarpeita. Sosionomien vahvuuksia ovat tavoitteellinen toiminta ihmisen omassa elinympäristössä elämäntilanteen edistämiseksi asiakkaan lähiverkosto huomioiden. Myös moniammatilliseen toimintaan ja esimiestyöhön saa koulutuksessa valmiudet. (Murto ym. 2004, 26-27.)

Murto ym. (2004) mukaan sosionomin työ vaatii laaja-alaista osaamista ja ammattitaitoa. Opinnot on rakennettu siten, että ne tuottavat ydinosaamisen lisäksi myös erityisosaamista. Ydinosaaminen liittyy yhteiskunnalliseen ymmärrykseen ja sosiaalityön luonteeseen yhteiskunnassa sekä ammatillisen työn sisältöön ja erilaisiin menetelmiin. Myös vaikuttaminen ja sosiokulttuurinen osaaminen sosiaalialan osaamisen ilmentäjänä on osa sosionomien ydinosaamista. (Murto ym. 2004, 26-27).

Sosionomin työssä työn perusta on asiakastyössä. Tyypilliset tehtäväalueet ovat sosiaalityön tehtävissä, kasvatuksessa, opetus- ja ohjaustehtävissä sekä johtamis- tai kehittämistehtävissä. Erityisosaaminen taas vaihtelee eri asiakasryhmien tarpeiden mukaan. Erityisosaaminen liittyy ”sosiaalisen” ymmärtämiseen ja sen käsittämiseen, mitä kaikkea ihmisen sosiaaliseen elämään kuuluu. Asiantuntijuutta on käytännön ongelmiin vastaavien tietojen ja taitojen hyödyntäminen ja se, että kykenee muuntautumaan kulloisenkin yhteiskunnan tarpeiden mukaan. Sosionomin työn haasteet tulevat ihmisten elämästä ja asiakkaiden tarpeista. (Helminen 2014, 18.) Ammattikorkeakouluissa onkin erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja opintojen aikana, joissa korostetaan esim. menetelmäosaamista tai eri asiakasryhmäkohtaista osaamista. (Murto ym. 2004, 26-27.)

Ammattikorkeakoulutus on monitieteistä ja siinä korostuu käytännölliset, teoreettiset ja eettiset sisällöt. Asiantuntijuuden tietoperustaa sekä tietoista ja reflektointia ajattelua rakennetaan koko koulutuksen ajan. Sosionomikoulutuksen sisällöt auttavat opiskelijaa analyttävään ajatteluun liittyen yhteiskunnan ja yhteisöjen toimintaan sekä yksilön tarpeet ja rajoitteet kohtaavaan asiantuntijuuteen. (Murto yms. 2004, 26 -27.) Ammatillisen kasvun sanotaan alkavaan siitä, että sietää muutosta ja kykenee tutkimaan omia asenteitaan, ajatuksiaan, arvojaan ja omaa oppimistaan (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka, Saario 2009, 23).

2.3 Sosiaalialan kelpoisuusehdoista

Sosiaalihuollon keskeisiä ammattiryhmiä koskeva sääntely uudistui, kun laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä tuli voimaan 1.3.2016. Ajattelen, että kelpoisuusehtojen muutos voi nousta keskeiseksi näkökulmaksi myös ammatti-identiteettikeskustelussa, joten tuon kelpoisuusehdot myös käsitteenä esiin tutkielmani viitekehyksenä.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöillä tarkoitetaan tässä yhteydessä lain sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 3§ ensimmäisen kohdan mukaan niitä, jotka ovat lain nojalla saaneet ammatinharjoittamisoikeuden laillistettuna ammattihenkilönä (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 3§). Lain sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä 12§ mukaan sosiaalityöntekijän ammatissa voi toimia tilapäisesti, enintään vuoden ajan, sosiaalityöntekijän ammattiin opiskeleva henkilö, joka on suorittanut hyväksytysti sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun. Tilapäisesti sosiaalityöntekijän ammatissa työskentelevän on työskentelevä laillistetun sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 3§, 12§.)

Lakimuutoksen jälkeen ei sosionomikoulutuksen saaneet ole enää voineet toimia sosiaalityöntekijän sijaisina. Koulutuspoliittisen näkökulman ja tämän kelpoisuuslain määrittely tutkielmassani on perusteltua avata sitä taustaa vasten, jossa sosionomit ja sosiaalityöntekijät sosiaalialan kentällä toimivat, ja mihin koulutuspoliittisiin yhteyksiin ja kelpoisuuslakeihin heidän ammatti-identiteettinsä mahdollisesti rakentuu.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 1§ mukaan lain tarkoitus on edistää asiakasturvallisuutta sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun seuraavin tavoin:

1, varmistamalla, että tässä laissa tarkoitetulla sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on ammattitoiminnan edellyttämä koulutus, riittävä ammatillinen pätevyys ja ammattitoiminnan edellyttämät valmiudet sekä mahdollisuus kehittää ja ylläpitää ammattitaitoaan;

2, edistämällä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yhteistyötä ja tarkoituksenmukaisen tehtävärakenteen muodostamista asiakkaiden palvelutarpeet huomioon ottaen;

3, järjestämällä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden ammattitoiminnan valvonta. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015 1§.)

Sosionomin kelpoisuusehdoista laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 8§ määrittelee, että oikeus harjoittaa sosionomin ammattia laillistettuna ammattihenkilönä myönnetään sosiaali- ja terveysalan lupavirastosta henkilölle, joka on suorittanut sosiaalialalle soveltuvan ammattikorkeakoulututkinnon Suomessa. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015 8§.)

Sosiaalityöntekijän kelpoisuusehdot täyttyvät sosiaalihuoltolain 7§ mukaan silloin, kun sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto on myöntänyt oikeuden harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia laillistettuna ammattihenkilönä sellaiselle henkilölle, joka on suorittanut Suomessa ylemmän korkeakoulututkinnon, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 7§.)

Lisäksi laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 9§ mukaan edellä 7§:ssä tarkoitettu sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palveluiden tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiakas – ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Sosiaalityöntekijä vastaa lisäksi sosiaalihuollon palveluiden antamisesta ja päätöksenteosta sen mukaan kuin laissa erikseen säädetään. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 9§.)

3 Identiteetti, ammatti-identiteetti ja asiantuntijuus tutkielmassani

Tässä luvussa keskityn määrittelemään identiteetin käsitettä. Identiteetti käsitteenä on moniulotteinen ja siitä on paljon kirjallisuutta ja tutkimusta. Tutkielmassani identiteettiä käsitteenä on perusteltua avata, jotta ymmärtää ammatti-identiteetin käsitettä paremmin. Jätän kuitenkin identiteetin perusteellisemmän tarkastelun tässä yhteydessä vähemmälle huomiolle, sillä identiteetti laajuudessaan ei ole tutkimuskysymykseni kannalta keskeinen käsite. Ammatti-identiteetin osalta viitataan tässä luvussa siihen, mitä siitä ja sen muuttumisesta yleisesti tiedetään ja miten sitä on kuvailtu sosiaalialalla.

3.1 Identiteetti

Identiteetti ymmärretään yksilön persoonallisuutta, minuutta ja sosiaalista todellisuutta välittäväksi ilmiöksi, joka rakentuu suhteessa yhteiskuntaan ja yhteisön kulttuuriseen ja sosiaaliseen olemukseen. Identiteetistä on keskusteltu niin sosiaalitieteissä, humanistisissa tieteissä, sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa, kulttuuritutkimuksessa kuin antropologiassa ja historiatieteissä. Identiteetit on ymmärretty osana esim. tiettyä kansallisuutta, kieltä, kulttuuria, sukupuolta tai ammattikuntaan kuulumista siihen osallistumisen tai samaistumisen kautta. Eri tieteen aloilla sitä on analysoitu muun muassa ryhmäidentiteettinä, sukupuoli-identiteettinä, kielellisenä ja kulttuurisena identiteettinä ja ammatti-identiteettinä. Identiteetin on katsottu toimivan yksilöllisen ja yhteiskunnan leikkauspisteessä ja se rakentuu aina riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa. Tästä syystä identiteetin ymmärtämisen kannalta tuleekin sitä tarkastella yhteydessä yksilölliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen. (Eteläpelto 2007, 96-97.)

Yhdysvaltalainen filosofi, psykologi ja sosiaalipsykologi George Herbert Meadin (1934) mukaan minuudessa ja persoonassa on kaksi osatekijää ”me” ja ”I”. ”Me”: llä hän tarkoittaa objektiminuutta, joka syntyy vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin ja sen syntyyn vaikuttaa muiden ihmisten asenteet, jotka ohjaavat toimintaamme. ”I” on sen sijaan subjektiminä, eli minuuden yksilöllinen puoli, joka taas kuvaa suhtautumistamme muiden ihmisten asenteisiin ja odotuksiin. Meadin mukaan minän kehittyminen tapahtuu vuorovaikutuksessa sosiaalisen ryhmän kanssa, ja aktiivinen osallisuus ja jäsentyminen ryhmään mahdollistaa oman minän hallitsemisen. Sen edellytyksenä on, että ryhmään jäsentymisen yhteydessä omaksutaan ryhmän asenteet ja arvot. (Mead 1934, 155-158).

Minuuden rakentuminen on siis Meadin mukaan kaksitasoinen prosessi, jossa ensimmäisessä korostuu muiden asenteet itseä kohtaan ja toisessa taas korostuvat sosiaaliset- ja ryhmäasenteet, mitkä otetaan osaksi omaa itseä. Persoonallisuuden hän näkee muodostuvan samoja mekanismeja noudattaen kuin minuudenkin. Persoonallisuuden kehitykseen vaikuttavat yhteisölliset normit ja yhteinen kieli. Myös Harre ajattelee identiteetin sosiaalisena konstruktiona, jossa identiteetin sosiaalinen ja persoonallinen puoli kietoutuvat yhtenäiseksi identiteetiksi ja muutos tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Harren mukaan minuus itsessään rakentuu sosiaalisesti ja identiteetti kehittyy sosiaalisen ja yhteisöllisyyden vuoropuheluna. (Harre 1983, 44.)

Mead pitää yhteistä kieltä sosiaalisen todellisuuden ja näin myös minuuden ja persoonallisuuden rakentumisen välineenä ja siihen liittyy oleellisesti psyykkisetkin tekijät. Muista minuuden ja tietoisuuden syntymekanismeista kiinnostuneista poiketen (Freud 1923; Jung 1966 ks. Maltby, Day & Macaskill 2017, 58-60) Mead pitää minuuden kehittymistä tietoisena prosessina, eikä ajattelua tai mieltä ole voinut olla ilman kieltä. (Mead 1934, 192.)

Mahlakaarto mieltää identiteetin persoonan voimavaraksi ja määrittelee symbolisesti identiteettityön tietoisesta ja tiedostamattoman rajapinnassa tuikkivaksi pieneksi tähdeksi, jonka liekeistä meidän tulee koko ajan pitää huolta voidaksemme hyvin (Mahlakaarto 2016, 30). Sigmund Freudin jalanjälkiä seurannut psykiatri Carl Gustav Jung määrittelee identiteetin symbolisesti persoonallisuuden varjon käsitteellä. Hänen ajatuksissaan varjo on henkilökohtaisessa kokemusvarastossa sellainen tiedostamaton alue, missä sijaitsee myönteiset ja kielteiset ominaisuudet, asenteet ja keskeneräiset asiat. Varjo on ikään kuin piilotajuinen osa persoonallisuutta, joka ohjaa toimintaamme. Jungin käsitettä tiedostamattomien toimintaa ohjaavien negatiivistenkin asioiden varjosta on pidetty monimutkaisena, eikä sitä juurikaan muissa teorioissa tuoda esiin. (Jung 1971 ks. Maltby ym. 2017, 58-60.)

Kuvataan identiteettiä joko persoonan voimavarana tuikkivana tähtenä tai persoonallisuuden tiedostamattomana varjona, niin oleellista on se, että Jung korostaa teoriassaan tietoisesta ja tiedostamattoman mielen yhteyden toimivuutta tärkeänä identiteettiä eheyttävänä tekijänä ja se, mitä koemme ulkoisesti, heijastuu myös sisäiseen kokemukseemme, jota peilaamme itseemme ja eri yhteisöissä toimiessamme. (Jung 1971 ks. Mahlakaarto 2016, 30.)

Mahlakaarto kuvaa identiteettiä osana persoonallisuutta ja sanookin, että usein ajattelemme identiteetin muutamana persoonan piirteen määrittelynä. Hän on kirjassaan ”Persoonaa työssä-

työidentiteettitaitoja työntekijöille ja esimiehille” (2016) jakanut Jungia mukaillen identiteetin 12 eri arkkityyppihahmoon, jotka kuvaavat niitä haasteita, joiden kohtaamisen kautta identiteetti muuttuu ja kehittyy. Näillä arkkityypeillä hän tarkoittaa persoonan eri puolia, joista muodostuu yksilöllinen identiteetti. Ikaikaiset ja kollektiiviset arkkityypit ovat peräisin mytologisista sankaritarinoista, joita sovelletaan identiteetin käyttövoimana. Mahlakaarron mukaan arkkityypit edustavat ihmisen perusolemusta ja ne ovat eri kehitysvaiheissa. Jokaisella ihmisellä on oma profiilinsa näistä eri arkkityypeistä ja se muodostuu kokemuksistamme. Huonot kokemukset estävät kehittymistä ja hyvät kokemukset edistävät kehittymistä ja mahdollistavat identiteetin joustavuuden. Erityispiirteinä näille arkkityypeille Mahlakaarto pitää sitä, että vahvat tunnusmerkit ovat usein tunnistettavissa jo ihmisen olemuksesta ulkoisesti. Arkkityypit Mahlakaarron mukaan ovat: viaton, orpo, soturi, huolenpitäjä, hallitsija, maagikko, viisas, narri, etsijä, rakastaja, tuhoaja ja luoja. (Jung 1964 ks. Mahlakaarto 2016, 32-34.)

Sanotaan myös, että se miten ihminen määrittelee ja tulkitsee itsensä suhteessa toisiin ihmisiin, on persoonallisen identiteetin peruslähtökohta. Persoonallinen identiteetti etsii vastauksia kysymyksiin, kuka olen, mistä tulen ja mihin kuulun (Valtonen 2015, 96-97). Identiteetistä on toisaalta puhuttu myös samankaltaisena käsitteenä kuin minäkäsitys (Lehtonen 1997, 24-25). Identiteetti ja minäkäsitys ovat siis ihmisen käsityksiä siitä, millainen tai kuka hän on.

Identiteetillä sanotaan olevan myös monia muita sukulaiskäsitteitä ja synonyymien kirjo on laaja. Näitä identiteettiin viittaavia käsitteitä ovat esimerkiksi minä/minus, persoona/persoonallisuus, subjekti/subjektiivisuus. Identiteetti voidaankin määrittellä, sen lisäksi millainen hän on, sellaiseksi millaiseksi henkilö on kuvattavissa ja toisten kanssa neuvoteltavissa. Identiteetin määrittely saakin erilaisia painotuksia erilaisten teoriasuuntausten yhteydessä, eikä se ole ainoastaan staattinen elämänkaarella kehittyvä asia, vaan se voidaan määrittellä myös kielellisten kategorioiden kautta rakentuvana ilmiönä. (Suoninen 2012, 89-90.)

Yksi ulottuvuus identiteetistä on se, miten ihminen kokee itsensä jonkin yhteisön tai kollektiivin jäsenenä. Kollektiivinen jäsenyys johonkin ryhmään määrittelee sosiaalista identiteettiä sen mukaan, millainen arvo ja emotio ryhmään kuulumiseen liittyy. Ryhmään kuulumisen onkin osa yksilön identiteettiä. Siihen sisältyy se, että meillä on tietynlaisia sääntöjä, normeja ja arvoja, jotka ohjaavat suhtautumistamme yhteiskunnan instituutioihin,

asioihin ja tapahtumiin. Identiteetin ja sen merkityksen voikin toisaalta havainnollistaa siten, että se on jonkinlainen sosiaalinen käsikirjoitus. (Lehtonen 1997, 24- 25.)

3.2 Ammatti-identiteetti

Ammatti-identiteetistä käytetään kirjallisuudessa termiä ammatti-identiteetti, työidentiteetti ja ammatillinen identiteetti. Tässä tutkielmassa käytän johdonmukaisesti termiä ammatti-identiteetti, sillä se kuvaa mielestäni käsitettä suhteessa tutkielmaani parhaiten. Käsitteen ammatillinen identiteetti miellän itse enemmän ammatillisuuteen liittyen ja työidentiteetti käsitteenä viittaa omassa ajattelussani enemmän yleisesti työlle antamiin merkityksiin. Termin ammatti-identiteetti käyttäminen sopii mielestäni tutkielmaani näistä parhaiten, sillä tutkin identiteettiä nimenomaan sosiaalialan eri ammateissa.

Ammatti-identiteetti sulautuu osaksi persoonallista ja sosiaalista identiteettiä ja niiden välinen jako on teoreettinen, sillä ne ovat osittain sisäkkäisiä ja lomittaisia käsitteitä. Valtosen (2015) mukaan ammatti-identiteettiä tulisi aina peilata suhteessa ihmisen koko identiteettiin, sillä henkilökohtaisen elämän, sosiaalisen verkoston ja ammattiin liittyvät roolit kulkevat kokonaisvaltaisesti rinnakkain yksilön omassa todellisuudessa (Valtonen 2015, 98). Myös Eteläpelto (2007, 92) toteaa työhön liittyvän identiteetin kuvaavan monitasoisesti ihmisen ja työn välistä suhdetta ja sitä, miten se rakentuu ihmisen oman henkilöhistorian perusteella, sisältäen lisäksi tulevaisuuden odotukset ja toiveet suhteessa työhön.

Ammatti-identiteetin rakentumisen eri vaiheissa vuorottelevat sosiaalisen ja persoonallisen identiteetin eri painotukset. Tätä voi perustella sillä, että uran alkuvaiheessa ammatti-identiteetin rakentumisessa korostuu työyhteisöön sosiaalistuminen kulttuurisen pääoman, vallan ja kontrollin vielä puuttuessa. Ammatti-identiteetin todetaan rakentuvan tässä vaiheessa ensisijaisesti omaksumalla työyhteisön tavat, normit ja arvot sellaisenaan. Aluksi sosiaalistuminen ja ammatti-identiteetin rakentaminen voi olla vahvaa huolimatta siitä, että yksilön omat arvot, näkökulmat ja persoonalliset uskomukset eroaisivat työyhteisön normeista ja arvoista. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 44).

Eteläpellon (2010, 4) mukaan ammatti-identiteetti rakentuu työyhteisön sosiaalikulttuurisessa kontekstissa yksilön osallisuuden myötä. Ammatti-identiteetin kehittymiseen liittyy väistämättä myös eettiset teemat. Siihen vaikuttaa yksilön oma arvomaailma ja vakaumus ja

miten ne suhteutetaan ympäröivän todellisuuden arvomaailmoihin. Laadukkaaseen ammatillisuuteen liittyy myös vaatimus asiantuntijuudesta. (Valtonen 2015, 101-102).

Ammatti-identiteetti on henkilökohtaisten ja kontekstuaalisten tekijöiden muovaama ja monimutkainen sekä muuttuva ominaisuus. Ammatti-identiteetin käsitettä monimutkaistavat myös kilpailevat määritelmät. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden ammatti-identiteettiä ohjaavat myös tieteenalan sisäänkirjoitetut oletukset siitä mitä tehdään, mitä ja miten tiedetään, millaista on tieteenalan ammatillinen vuorovaikutus ja mikä on sosiaalipoliittinen asema. Oman tieteenalan kulttuurin sanotaankin olevan yksi ammatti-identiteetin ja asiantuntemuksen lähteistä. (Clarke, Hyde & Drennan 2012, 7-21.)

Kirpalin (2004) mukaan ammatti-identiteettiin vaikuttavat myös eri ammattialat.

Kansainvälisillä trendeillä, työtehtävien luonteella ja työprofiileilla on vaikutusta ammatti – identiteettiin. Kirpalin mukaan eri aloilla on olemassa omanlaisia samaistumisen kohteita, jotka ovat tärkeitä ammatti-identiteetin jatkuvuuden kannalta, erityisesti tilanteessa, jossa työ on muuten muuttuvaa ja epävakaa. Yksilön ammatti-identiteettiä kehittävät ja tukevat muodolliset ja säädellyt rakenteet, joiden uskotaan edistävän stabiiliutta ja jatkuvuutta. Pysyvyys ja luotettavuus työsuhteessa vaikuttavat siihen, että yksilö voi sitoutua työhön, tuntee siihen kiintymystä ja näin myös kehittää ammatillista osaamistaan. Pysyvyys on keskeistä uralla etenemisen tai oman osaamisen vahvistamisen kannalta, kun taas epävakaa työolosuhteet hankaloittavat ammatti-identiteetin kehittymistä. (Kirpal 2004, 199-221.)

Sosiaalityön näkökulmasta ammatti-identiteetillä on merkitystä. Ammatti-identiteetin ja identifioitumisen sanotaan olevan perusrakenteita sosiaalityöissä. Webbin (2012) mukaan ammatti-identiteetin olemuksen tärkeyttä sosiaalityön taustalla voi perustella kolmesta näkökulmasta: Ensinnäkin se on äärimmäisen monipuolinen ja ammatti-identiteetti itsessään soveltuu suhteessa erilaisiin ilmiöihin. Toiseksi, käsitteenä ammatti-identiteetti auttaa yhdistämään organisaation, eri tiimien, oman persoonallisuuden ja sosiaalisuuden välisiä siltoja. Kolmannen näkökulman mukaan ammatti-identiteetti on perusrakenne sosiaalityöissä, koska ammatti-identiteetti määrittelee itsemme suhteessa työhön ja yhteisöihin. Sillä, mitä arvostamme ja miten määrittelemme itsemme suhteessa ihmisiin sekä erilaisiin asioihin ja ilmiöihin, on merkitystä. (Webb 2012, 2-11.)

Sosiaalityössä ammatti-identiteetin merkitys ja määrittely korostuvat siitäkin näkökulmasta, että sosiaalityön kohteena ovat usein heikoimmassa asemassa olevat henkilöt, jotka ovat jonkin määritelmän mukaan stigmatisoituja. Sosiaalityön asemaa ja arvostusta on julkisesti

myös toisinaan halveksittu, sillä yhteiskunnallisten ongelmien poistaminen eriarvoisessa asemassa olevien ihmisten eduksi, ei saa aina laajalta yleisöltä ansaitsemaansa arvostusta. Tieteenalana sosiaalityön sanotaan myös olevan asemaltaan epävarmaa. (Webb 2012, 2 -11.)

3.3 Sosiaalityön asiantuntijuus

Ammatillisuuteen ja ammatti-identiteettiin liittyy myös vaatimus asiantuntijuudesta, joten tutkimuskysymykseni kannalta pidän perusteltuna avata sosiaalityön asiantuntijuutta yhtenä mahdollisesti keskeisenä käsitteenä tutkielmassani.

Sosiaalityön asiantuntijuudesta keskustelu on ollut sosiaalityön pioneerien ajoista asti moniulotteista ja ajoittain ristiriitaista. Asiantuntijuuden painotukset ovat vaihdelleet ajan mukana riippuen myös siitä, onko keskustelun konteksti ollut hallinnollinen, akateeminen vai professionaalinen. Sosiaalityön asiantuntijuus on aina sidoksissa omaan aikaan, kulloiseenkin yhteiskuntaan ja siinä tapahtuviin muutoksiin. (Mutka 1998, 9-37.)

Sosiaalityön asiantuntijuuden moninaisuudesta ja ristiriitaisuudesta on sanottu, että sitä on tavoiteltu, mutta toisaalta myös vältelty ja kritisoitu sen toteutumista. Sosiaalityötä on saatettu arvostella viittaamalla siihen, että ammatillistuminen ei ole aikakauden mukaista, ja ettei se ole teoriaperustan ja tutkimustiedon puutteen vuoksi riittävän professionaalista. (Pohjola 2018, 282.)

Sosiaalityön asiantuntijuuden perustuminen vahvaan tieteelliseen asiantuntemukseen, tutkimustietoon sekä menetelmällisyyteen onkin ollut pitkään jo professionaalistumisen keskeinen tavoite. Asiantuntijuudesta käydyin viimeaikaisen keskustelun perustella se voi olla myös luonteeltaan avointa ja neuvottelevaa tai toisaalta suljettua ja ennalta tietävää. Nämä eri lähtökohdat luovat sosiaalityöhön erilaisia jännitteitä ja omanlaisensa dynamiikan (Karvinen – Niinikoski 2005, 73 -78.) Tämän oletan vaikuttavan myös ammatti-identiteetin kehittymisen taustalla oleva mahdollinen, ristiriitainenkin tekijä. Sosiaalityön asiantuntijuus, ja oletukseni mukaan myös siihen perustuva ammatti-identiteetti, on kuitenkin yhteiskunnallisen tilanteeseen ja toimintaan sidonnaista ja se muuttuu ympäröivän todellisuuden muuttuessa. (Pohjola 2018, 280).

Sosiaalityö on myös ammatillista toimintaa. Sosiaalityön ammatillistumisessa on piirteitä, jotka voidaan nähdä professioaseman saavuttamisen pyrkimyksinä. Sosiaalityö ammattialana pyrkii kehittymään asiantuntija-ammattiksi, jolloin näitä professioita määrittäviä ominaisuuksia kohotetaan ideologisessa perustassa, koulutuksessa ja erikoistuneessa tietoperustassa. Professioasemaan on pyritty kohottamalla koulutustasoa ja siten, että koulutus on sidottu yliopistolliseen tutkintoon. Tavoitteena, professionaalistumisen näkökulmasta, on ollut tieteellinen ammatillistuminen siten, että toiminta perustuu tieteellisen tutkimuksen tuottamaan tietoon. Tutkimustiedon merkitystä on etenevässä määrin korostettu yhteiskunnalliseen ja sosiaalipoliittiseen tietoon perustuen. On perusteltua, että ammatillinen toiminta, ja sen kehittäminen liittyvät välittömästi tutkimustietoon, mutta suomalaisessa perinteessä sosiaalityö ei voi kuitenkaan suoranaisesti perustua tieteellisen tiedon varaan. Ammatillistuminen ja professioaseman saavuttaminen riippuu aina ympäröivästä yhteiskunnasta sekä sosiaalityön yhteiskunnallisesta tehtävästä ja julkisen vallan tuesta. (Raunio 2004, 30-31.)

3.4 Aikaisempi tutkimus

Aiheestani ei löytynyt suoranaisesti aiempaa kansainvälistä tutkimusta, sillä koulutusjärjestelmä on muissa maissa erilainen, eikä sosionomin ammatti-identiteetin muuttumista sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetiksi ole näin ollen kansainvälisesti juuri tutkittu. Myös kotimainen vastaavanlainen tutkimus on käymäni kirjallisuuden perusteella vähäistä. Pro gradu -tutkielmia on tehty sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin ja sen muodostumiseen liittyen jonkin verran, mutta varsinaista väitöskirjatasoista tutkimusta en aiheesta löytänyt.

Varsinaisen identiteettiin liittyvän aiemman tutkimuksen tarkasteluun annoin tarkoituksella vähemmän painoarvoa, sillä identiteetti on käsitteenä niin laaja, eikä sen perusteellinen määrittely ole varsinaisen tutkimuskysymykseni kannalta. Aiemman identiteettiin liittyvän tutkimuksen näkökulmasta haluan kuitenkin tuoda esiin Virokannaksen (2014) väitöskirjan, jossa hän on tutkinut huumehoidossa olevien nuorten antamia merkityksiä huumeidenkäytölle, sekä sille millaisia identiteettejä tutkimuksessa on muodostunut näille nuorille sekä muille toimijoille. Virokannaksen väitöskirjassa identiteetti nähdään konstruktionistisen viitekehysten mukaan vuorovaikutuksessa rakentuvana ja tilannesidonnaisena. Tämä viitekehys identiteetin tarkasteluun nousi oman tutkielmani

kannalta merkityksellisesti, sillä tässä tutkielmassa ajattelen identiteettiä ja ammatti-identiteettiä nimenomaan sosiaalisen konstruktionismin kautta. Omassa tutkielmaani ohjaavassa ajattelussa suhtaudun identiteetteihin rakenteina, jotka syntyvät yhteydessä sosiaaliseen todellisuuteen. Virokannaksen väitöskirjassa on tuotu esiin, se miten identiteetti on jatkuvasti muuttuva sekä ajallinen ja yhteiskunnallinen ilmiö. Koska identiteettien voidaan ajatella rakentuvan vuorovaikutuksessa muihin, jolloin niiden kehittymisen taustalla huomio kiinnittyy niiden rakentumisen prosesseihin, eikä vain lopputulokseen. (Virokannas 2014, 7-10.) Tässä väitöskirjassa esiin tuodut näkemykset identiteetistä ja sen rakentumisesta ovat itselleni tärkeitä ohjaamaan omaa ajattelua tutkielmassani. Tästä viitekehystä miellen identiteetin sosiaalisena rakenteena, jota ei voi tarkastella ympäristöstä ja sosiaalisesta persoonallisuudesta irrallisena ilmiönä.

Ammatti-identiteettiin liittyvän tutkimuksen osalta huomioni herätti muutama tutkimus, joita tässä lyhyesti avaan: Tamm (2010) on väitöskirjassaan tutkinut virolaisten sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä ja hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityöntekijäksi opiskelevien identiteetti ja itsetuntemus rakentuvat itseluottamuksesta, empatiakyvystä, innovatiivisuudesta sekä menestymisen tarpeesta ja kaikki nämä elementit sanelevat myös heidän ammatti-identiteettiään. Tämän lisäksi Tammin mukaan työminää ja ammatti-identiteettiä määrittelee myös työhön sitoutuminen, ammatillinen kasvu, halu ottaa riskejä ja kyky tehdä yhteistyötä. Sosiaalityöntekijät ovat myös vahvasti sitoutuneita ja tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta muihin työyhteisön jäseniin. Tammin väitöskirjan mukaan nämä kaikki piirteet muodostavat perustan ammatti-identiteetin kasvuun ja kehitykseen. (Tamm 2010, 4.)

Ammatti-identiteetti on aina yhteydessä omaan itseen ja omaan persoonalliseen identiteettiin, arvoihin ja maailmankatsomukseen. Myös monilla työhön liittyvillä tekijöillä on suuri rooli ammatti-identiteetin kehittämisessä. Se millainen on työpaikan ilmapiiri, työympäristö, hallinnolliset kysymykset ja työn luonne ja konteksti ovat merkityksellisiä ammatti-identiteetin kehittämisen näkökulmasta. Ammatti-identiteetti on monikerroksinen ja alati muuttuva ominaisuus, joka elää ja muovautuu yhteydessä, aikaan, paikkaan ja siihen kontekstiin mistä sitä tarkkailee. (Tamm 2010, 62-63.)

Aineistohaut ammatti-identiteetin kehittämisestä johtivat useisiin väitöskirjoihin, joissa on tutkittu opettajien ammatti-identiteetin kehittymistä tai sitä, miten opettajan työssä ammatti-identiteetin kasvuun ja kehittämiseen vaikuttaa työympäristö. Esimerkiksi Vähäsantanen,

Hökkä, Eteläpelto, Rasku-Puttonen ja Littleton sanovat ammatti-identiteettiin ja sitä kautta työhön sitoutumiseen olevan vaikutusta kolmella eri tasolla: organisaation, yhteisön ja yksilön tasolla. Ensiarvoisen tärkeää on, että työhön ja ammatti-identiteettiin liittyvässä keskustelussa huomioidaan nämä eri tasot tasapainoisen ja hyvinvoivan ammatti-identiteetin kasvun näkökulmasta. (Vähäsantanen, Hökkä, Eteläpelto, Rasku-Puttonen & Littleton ym. 2008, 27.)

Sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiin vaikuttavista tekijöistä on Beddoe (2011) sanonut, että erityisesti terveysosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin ja ammatillisen itsevarmuuden tulee olla korkea, jotta pystyy puolustamaan paikkaansa ammatillisten muutosten myrskyissä. Beddoen tutkimuksen perusteella erityisesti terveysosiaalityössä ammatti-identiteetti on sidottu psykososiaaliseen sekä sairauden ja terveyden asiantuntemukseen, ja näin ollen heikko tiedollinen osaaminen vaikuttaisi ammatti-identiteettiin ja asemaan monitieteisissä instituutioissa. (Beddoe 2011, 24-40.)

Ben – Shlomo, Levy ja Izhaky (2012) ovat puolestaan tutkineet sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin kehittymistä. Kyselytutkimukseen osallistui 160 sosiaalityön kandidaatin tutkintoa suorittavaa opiskelijaa. Heidän ammatti-identiteettinsä kehittymistä on tutkittu ”person - in - environment”- teoriaan pohjautuen. Tarkastelun kohteena ovat olleet organisaation resurssien (tyytyväisyys saatuun ohjaukseen), henkilökohtaisten resurssien (empaattisen huolenpidon ja johdonmukaisuuden kokemus) sekä ympäristöresurssien (arvot) vaikutukset ammatti-identiteettiin. Tutkimuksen mukaan sosiaalityön opiskelijoiden ammatti-identiteettiin vaikuttaa erityisesti kaksi tekijää; tyytyväisyys ohjaukseen ja henkilökohtaiset arvot. Tutkimuksessa erilaisten sosiaalisten arvojen ja empaattiseen huolenpitoon liittyvien arvojen sanottiin vaikuttavan ammatti-identiteetin kehittymiseen vain silloin, jos ne ovat yhteydessä opiskelijoiden kokemaan hyvään ohjaukseen. (Ben-Shlomo ym. 2012.)

Lukemani kirjallisuuden ja aikaisemman tutkimuksen perusteella ajattelen, että ammatti-identiteetti rakentuu sosiaalisesti, vuorovaikutuksessa ja suhdeperusteisesti. Ammatti-identiteetti on käsitykseni mukaan yhteydessä omaan itseen ja omaan persoonallisuuteen, mutta se vaatii kehittyäkseen tukea työyhteisöiltä ja se muovautuu työn kautta. Kirjallisuuteen perustuvan näkemykseni mukaan ammatti-identiteetti vaikuttaa monella tasolla ja sen olemassaolo ja kehittyminen vaativat kuitenkin vankkaa asiantuntemusta ja ammatillista osaamista.

4 Tutkimusasetelma

Koska haluan ymmärtää ammatti-identiteetin kehittymistä sosionomista sosiaalityöntekijäksi ilmiön kokeneiden ihmisten näkökulmasta, on perusteltua, että tutkielmani on laadullista tutkimusta. Laadullinen tutkimus toimii tutkielmassani, sillä olen kiinnostunut nimenomaan kokemuksista, ajatuksista, tunteista ja niistä merkityksistä, joita tutkittavani ammatti-identiteetille antavat. Tässä luvussa esitän tutkimuskysymykseni sekä miten sosiaalinen konstruktionismi tutkielmani filosofisena taustaoletuksena tarkoittaa. Luvussa käyn läpi myös aineistoni analyysimenetelmän ja kuvailen aineistoni keräämistä.

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymyksen tulee olla sellainen, että siihen on mahdollista sosiaalisen tutkimuksen keinoin vastata. Laadullista tutkimusta tehdessä on tärkeää koko prosessin ajan reflektoida sitä, onko aihe edelleen tarpeellinen ja vastaako oma tutkimuskysymys tutkimuksen tarpeisiin. Tutkijan onkin hyvä kysyä itseltään läpi prosessin sitä, miksi tutkimus on merkityksellinen ja kenen etua tutkimus hyödyttää. (Waller, Farguharson & Dempsey 2016, 33.)

Tutkimuskysymykseni yksinkertaisuudessaan on: miten sosionomikoulutuksen käyneelle, sosiaalityöntekijäksi opiskelevalle tai valmistuneelle muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti? Tutkimuskysymykseeni sisältyvät kysymykset siitä, miten ammatti-identiteetti määritellään, millaisena ammatti-identiteetti mielletään sosionomina ja sosiaalityöntekijänä, ja mitkä tekijät sitä muokkaavat ja kehittävät. Osa tutkimuskysymystäni on se, miten koulutus vaikuttaa ammatti-identiteetin kehittymiseen.

4.2 Sosiaalinen konstruktionismi tieteenfilosofisena taustaoletuksena

Oma tieteenfilosofinen taustaoletukseni ja se kehys, josta tutkielmaani tarkkailen, on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalisen konstruktionismin alkuperäisteoksena pidetään Peter L. Bergerin sekä Thomas Luckmanin (1966) teosta: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Bergeriä ja Luckmania mukaillen sosiaalinen todellisuus rakentuu yksilön sisäisenä ja ulkoisena dialektiikkana ja vuorovaikutuksena. Näin ollen sosiaalisen konstruktionismin käsitteessä kielellä ja vuorovaikutuksella on vahva rooli sosiaalisen

todellisuuden rakentumisessa. Heidän mukaansa se, miten hahmotamme maailmaa ja elämme arkitodellisuutta, rakentuu sosiaalisessa ympäristössä. Yksilön kokemus ja ymmärrys todellisuudesta, itsestään erillisenä osana, on yksilöstä riippumattoman psykologisen kypsymisen tuote. Jokapäiväinen todellisuus ja kokemus maailmasta syntyy näiden ajatusten mukaan sosiaalisissa ja psykologissa ympäristöissä. (Berger & Luckman 2000, 31-35.)

Sosiaalisen konstruktionismin alkuperää ja olemusta tutkineen kanadalaisen filosofi Ian Hackingin mukaan sosiaalikonstruktionistinen tutkimus suhtautuu kriittisesti vallitseviin asiantiloihin. Hacking tarkoittaa sosiaalisella konstruktionismilla monenlaisia sosiologisia historiallisia ja filosofisia projekteja, jotka analysoivat ja esittävät todellisia, historiallisesti paikannettavia sosiaalisia vuorovaikutuksia sekä syy-seuraussuhteita, jotka ovat olleet osallisina jonkin nykyisen ilmiön tai tosiasian syntymiseen. (Hacking 2009, 77.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa on Hackingin mukaan oikeastaan kyse jonkin käsitteen ideasta, tai tavasta mieltää ja määrittellä se. Hacking selventää ajatustaan toteamalla, että puhuttaessa jonkin asian tai ilmiön sosiaalisesta rakentumisesta kyse on ikään kuin jonkun ilmiön luokasta tai kehyksestä, matriisista. Hackingin mukaan sosiaalikonstruktionistisen analyysin ydin onkin kysyä asian *ydintä*, ei merkitystä. (Hacking 2009, 19-27.)

Ongelman määrittelyn lähtökohdasta sosiaalinen konstruktionismi lähestymistapana voidaan mieltää siten, että sosiaaliset ongelmat ja haittaa aiheuttavat asiat voidaan pitää luonnollisina ja elämään kuuluvina, yksilökohtaisina poikkeustapauksina, joille ei oikeastaan voida tehdä mitään. Se, mitä asioita pidetään sosiaalisina ongelmina, määräytyy sosiaalista konstruktionismia edustavien mukaan yhteiskunnallisten määrittelyprosessien perusteella. Näin ollen konstruktionismin mukaan haitallisetkaan asiat eivät ole sosiaalisia ongelmia, ellei jokin merkityksellinen sosiaalinen toimija niitä sellaiseksi vaadi tunnustamaan. Käsitys sosiaalisesta ongelmasta olisi itsesään sosiaalinen konstruktio eli ajatusrakennelma, joka määräytyy yhteiskunnallisen keskustelun ja toiminnan kautta. (Hakkarainen 2004, 266.)

Esimerkkinä tästä ajattelutavasta Hakkarainen mukailee Simpuraa (1991), jonka mukaan esimerkiksi perheväkivalta ei ole ollut sosiaalinen ongelma ennen kuin naisasialiike ja muut toimijat ovat nostaneet sen esiin ja vaatineet että perheväkivalta tunnustetaan vakavaksi erityistoimia vaativaksi ongelmaksi. Sosiaaliset ongelmat siis tiedostettaisiin yhteisöllisiksi vasta siinä tilanteessa, kun jotkin toimijat nostavat sen ongelmana esiin. (Simpura 1991, 5-14 ks. Hakkarainen 2004, 256.)

Modern Social work Theory -teoksessaan (2014) Payne määrittelee sosiaalisen konstruktionismin siten, että sosiaalisen konstruktionismin mukaan ihmiset rakentavat jaettuun kuvaa maailmasta yhdessä muiden kanssa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, käyttäen kieltä ja luomalla erilaisia puheissa ja kielessä ilmaistuja ideoita ja ajatuksia. Paynen mukaan tämä sosiaalinen ja kielellinen prosessi liittyy niin sosiaaliseen kuin historialliseen kontekstiin. Vuorovaikutuksellisessa suhteessa muiden kanssa ihmisille muodostuu yhteinen käsitys yhteisestä ja jaetusta sosiaalisesta todellisuudesta ja kulttuurista. (Payne 2014, 251-252.)

Sosiaalisen konstruktionismin perusajatus kiteytyy yksinkertaisuudessaan siihen, että rakennamme sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisia yhteiseen kulttuuriin ja historiaan linkittyviä sosiaalisia todellisuuksia, joiden avulla kiinnitymme yhteiskuntaan ja ympäröivään todellisuuteen (Payne 2014, 251). Tässä tutkielmassani ajattelenkin ammatti-identiteettiä siitä näkökulmasta, millaisia kokemuksellisia ja ajatuksellisia todellisuuksia tutkittavani ovat luoneet ammatti-identiteetin muokkaantumisen ympärille ja millainen todellisuus sosiaalityön ammatti-identiteetin kehittymiselle on muodostunut.

Sosiaalisen konstruktionismin uraa uurtavat Berger ja Luckmann määrittelevät identiteetin olevan subjektiivisen todellisuuden keskeinen elementti ja se muodostuu, säilyy ja muuntuu sosiaalisissa suhteissa (Berger & Luckmann 2000, 195). Näistä syistä pidän sosiaalista konstruktionismia tähän yhteyteen sopivana tieteenfilosofisena taustaoletuksena, suhtautumistapana sekä tutkielmaani ohjaavana tekijänä. Sosiaalisen konstruktionismin raamittamana ajattelen saavani parhaiten selvyuden siitä, mikä on sosiaalityön ammatti-identiteetin sekä sen muovautumisen ja kehittymisen ydin.

4.3 Aineiston kerääminen

Tutkielmani aineisto muodostuu tekemistäni haastatteluista. Haastattelu oli tätä tarkoitusta varten perusteltu ja tehokas tiedonhankintamenetelmä, sillä haastattelussa tutkija ja tutkittava ovat keskenään suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa, mikä mahdollistaa myös joustavuuden aineistoa kerätessä. Haastattelussa ilmenee paljon erilaisia merkityksiä ja kokemuksia sekä arvoja ja uskomuksia, joista hyödyin tutkimuskysymykseeni vastauksia etsiessäni. Haastattelun etuna pidetään myös sitä, että haastateltava nähdään tilanteessa subjektina ja hänellä on mahdollisuus tuoda omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan esiin vapaasti.

Haastattelussa tutkija pystyy myös selventämään ja syventämään saamiaan vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 204-205.)

Kohderyhmäni tätä tutkielmaa varten olivat sosionomikoulutuksen käyneet henkilöt, jotka ovat jo valmistuneet sosiaalityöntekijöiksi tai opiskelevat sosiaalityötä yliopistossa. Haastateltavia oli yhteensä kahdeksan, neljä opiskelijaa ja neljä sosiaalityöntekijäksi jo valmistunutta. Haastateltavat tutkielmaani sain omista ammatillisista verkostoistani, huomioiden sen, että itselläni ei ole haastateltaviini ammatillista yhteyttä tai ystävyyssuhdetta. Pidän tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeänä sitä, että haastateltavani eivät ole itselleni entuudestaan tuttuja. Tuttuus saattaisi vaikuttaa haastattelutilanteessa siten, että olettaisin tietäväni mitä he ajattelevat, tai lähtisin liian herkästi jakamaan kaverillisesti mielipiteitä ja ohjaamaan keskustelua.

Tutkimuskysymykseni kannalta pidin oleellisena sitä, että tutkittavilla on kokemusta sosionomin työstä, jolloin he tiedostavat sen, millainen ammatti-identiteetti on sosionomina ollut. Pidin merkittävänä myös sitä, että he eivät ole olleet sosiaalityöntekijän tehtävissä kauempaa kuin kymmenen vuotta. Ajattelen, että sitä pidempi työkokemus vain sosiaalityöntekijänä saattaa hämärtää mielikuvaa sosionomin työtehtävistä, jolloin ammatti-identiteetin muodostumisen, kehittymisen ja sen mahdollisten muutosten peilaaminen saattaa vaikeutua ja asiat sekoittua.

Sosiaalityöntekijöiksi valmistuneista sosionomikoulutuksen käyneistä yksi henkilö on toiminut yhdeksän vuotta sosiaalityöntekijänä. Muiden työura sosiaalityöntekijänä oli kolmesta vuodesta viiteen vuoteen. Sosionomiksi valmistuttuaan he olivat työskennelleet sosionomina neljästä seitsemään vuotta ennen yliopisto-opintojen alkua.

Haastattelemani sosiaalityön tutkinto-opiskelijat olivat valmistuneet sosionomiksi vuosien 2008-2018 välisenä aikana. Työkokemusta sosionomina heillä on siis neljästä vuodesta neljääntoista vuoteen. Kaikki ovat toimineet sosionomin töissä valmistumisesta lähtien ja osittain jo opiskeluaikana. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta he ovat toimineet sijaispätevänä sosiaalityöntekijänä kuusi kuukautta, kahdeksan kuukautta ja neljä vuotta. Opiskelijat ovat kaikki maisteriopinnoissa joko hyvin alkuvaiheessa tai lähes valmistuneita. Nämä tutkittavat sopivat tutkielmaani hyvin, sillä heidän kokemuksistaan saan tietoa siitä, miten ja mitkä tekijät vaikuttavat ammatti-identiteetin kehittymiseen.

Haastateltavani asuvat eri puolella Suomea ja opiskelevat tai ovat opiskelleet eri oppilaitoksissa. Heidän työtehtävänsä sosiaalialan kentällä ovat monipuolisia Haastateltavani toimivat työssään niin lastensuojelussa, päihdepalveluissa, palvelutarpeen arvioinnissa kuin opetustehtävissä. Tämä erilaisten sosiaalityön työtehtävien laajuus lisää tutkielmani uskottavuutta siten, että pääsin tarkastelemaan nimenomaan sosionomin tai sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä. Tilanteessa, jossa kaikki haastateltavat olisivat työskennelleet samalla alalla, olisi ammatti-identiteetin merkitykset saattaneet kietoutua esimerkiksi vain lastensuojelun tai vain päihdetyön työntekijän ammatti-identiteettiin.

Löydettyäni tutkielmaani sopivat haastateltavat lähetin heille tutkimustiedotteen (LIITE 1), suostumuslomakkeen (LIITE 2) sekä tietosuojaselosteen (LIITE 3). Haastattelurunkoani (LIITE 4) en lähettänyt heille valmiiksi, mutta aihe heillä oli luonnollisesti tiedossaan ennen haastattelua.

Haastattelut toteutin vallitsevan koronapandemian ja pitkienkin etäisyyksien vuoksi etäyhteyksin joko Teams- tai Zoom-sovelluksella. Haastattelut keräsin 27.12.21-22.1.22 välisenä aikana. Haastateltavieni ei tarvinnut etäyhteyden vuoksi allekirjoittaa suostumuslomaketta, mutta kysyin kaikilta haastattelun alkuun nauhalle suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Erillisiä kunnalta tai järjestöltä vaadittavia tutkimuslupia en tutkielmaani varten tarvinnut, sillä en etsinyt haastateltaviani kuntaorganisaation kautta.

Ennen varsinaisia haastatteluja testasin puolistrukturoidun haastattelulomakkeeni yhdellä tuttavallani. Näin toimiessani sain tietoa ennen varsinaisia haastatteluja siitä, etenikö haastatteluni loogisesti ja oliko siinä jotain olennaista mitä en ole huomioinut. Tätä haastattelua en nauhoittanut enkä litteroinut.

Nauhoitin haastattelut nauhurilla ja litteroin ne haastattelun jälkeen sanasta sanaan. Haastateltavien anonymiteettia kunnioitin alusta lähtien siten, että heidän nimensä, asuinkuntansa, työpaikkansa, oppilaitoksensa tai muut tunnistettavat tiedot jätin jo litterointivaiheessa pois. Litteroitua materiaalia rivivälillä 1, fonttikoolla Calibri 11 tuli 45 sivua. Haastattelut kestivät 40 minuutista 75 minuuttiin.

Mielestäni tutkimuskysymykseeni vastasi hyvin se, että haastattelin sekä opiskelevia, että jo valmistuneita henkilöitä. Tällä tavoin sain käsityksen siitä, miten ammatti-identiteetti oli ajankohtaisesti muokkautumassa kuin myös siitä, miten se näyttäytyi jo sosiaalityöntekijän työssä toimivien kokemuksissa.

Aineiston koon ajattelen olevan pro gradu -tutkielmaani riittävä. Huomasin, että haastatteluissa toistuivat samat näkökulmat. Viimeisten haastattelujen kohdalla huomasin, että aineistossa alkoi esiintymään saturaatiota eli kylläntymistä. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan saturaatiota tapahtuu silloin, kun tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin peruskuvion joka tutkimuskohteesta on mahdollista saada ja peruslogiikka aineistossa alkaa toistua, eikä lisäaineiston kerääminen tuo enää uutta informaatiota. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston määrä on tutkielmakohtainen ja aineistoa tarvitaan vain sen verran kuin se on tutkimuskysymyksen kannalta oleellista.

Haastattelussa käytin puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto on kaikille sama, mutta kysymysten järjestystä voidaan vaihdella. Haastateltavat voivat vastata omin sanoin, valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole. Kysymykset on laadittu etukäteen, mutta niiden sanamuotoja voi muuttaa. Tärkeää on, että jokainen haastattelun näkökohta on suunniteltu ennalta. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47.)

Itse haastattelutilanteet olivat oman kokemukseni mukaan keskustelevia ja alun jännityksen jälkeen rentoja. Olen ajatellut haastattelutaitojeni olevan pitkän työkokemukseni ansiosta ihan hyvät. Osaan esittää avoimia kysymyksiä, viedä keskustelua eteenpäin ja tehdä yhteenvetoja. Näissä haastattelutilanteissa kuitenkin koin haastavana sen, että en johdattelisi haastateltavia mihinkään suuntaan. Myös tutkielmani hypoteesittomuuden ajattelin olevan haastatteluja helpottava tekijä. Hypoteesittomuus laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole oletuksia tutkimuksen tuloksista tai kohteesta, vaikka huomionarvoista on, että kaikki havaintomme ovat jollain tavalla latautuneet aiemmista kokemuksistamme. (Eskola & Suoranta, 1998.) Mitä pidemmälle haastatteluni etenivät, sitä vaikeampaa minun oli pysyä irrallaan tutkittavani kokemuksista, sillä olin jo mielessäni muodostanut jonkinlaista oletusta ja näkökulmaa tutkimukseni mahdollisista tuloksista.

Huomionarvoinen, ja kokemukseni mukaan haastattelutilanteita helpottava tekijä, oli myös se, että kaikki haastateltavani ovat sosiaalialan korkeakoulutettuja ihmisiä ja heillä on pitkä työkokemus. Uskon sosiaalialan ammattilaisten olevan lähtökohtaisesti verbaalisesti lahjakkaita ja itsereflektioon kykeneviä ihmisiä. Kaikki ajatukset ja kokemukset, joita sain, olivat jollain tavalla jo valmiiksi pureskeltuja ja tutkittavat olivat valmiita puhumaan omista kokemuksistaan, joita he tulkintani mukaan olivat jo suurelta osin reflektoineet. Ajattelen, että vastausten saaminen ja haastatteluun motivoiminen olisi voinut olla erilaista, jos

haastateltavani eivät olisi olleet sosiaalialan ammattilaisia, tai aihe olisi ollut jollain tavalla intiimi ja sellainen, josta puhuminen on eri syiden takia vaikeaa.

4.4 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Aineiston analyysin tavoite on kuvailla, tulkita ja ymmärtää ilmiöitä, joita tutkitaan. Aineistoa voi analysoida monin eri tavoin ja laadullisessa tutkimuksessa analyysi on kiinteä osa aineiston hankintaa (Puusa & Juuti 2020). Laadullisessa tutkimuksessa monenlainen aineiston analyysi perustuu, tavalla tai toisella, sisällönanalyysiin, mikäli sillä tarkoitetaan kirjoitettujen sisältöjen analyysia teoreettisena viitekehystenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91).

Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, joka sopii hyvin strukturoimattomankin aineiston analyysiin ja sillä pyritään saamaan tiivis ja yleistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä.

Sisällönanalyysista on sanottu, että se toimii menetelmänä silloin kun luodaan systemaattista ja objektiivista kuvaa aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104.) Sisällönanalyysista sanotaan, että se on hyvä tapa aloitella tutkimuksen tekoa laadullisen tutkimuksen maailmassa, sillä se on yksinkertainen ja joustava tapa järjestellä aineistoa verrattuna moniin muihin teoreettisempaa osaamista ja tutkimustaitoa vaativiin analyysimenetelmiin (Braun & Clarke 2012, 58). Sisällönanalyysia pidetään perusmenetelmänä, joko toimii useissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sen sanotaan olevan melko väljä teoreettinen viitekehys erilaisissa analyysikokonaisuuksissa, mutta sen avulla voi tehdä monenlaista tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2009,91). Metodina sisällönanalyysi on saanut kritiikkiä siitä, että sillä saadaan aineisto järjestettyä vain mielekkääksi kokonaisuudeksi ja joukoksi johtopäätöksiä. Sitä on kyseenalaistettu ovatko nämä mielekkäät johtopäätökset riittäviä tulosten esittämiseen ja yleistettävyyteen (Tuomi & Sarajärvi. 2009, 103). Siitä sanotaan myös, että se on kenties hiukan liian suoraviivaista ja liikkuu lähinnä tekstin tasolla, edellyttämättä laajempaa teoreettista viitekehystä ja että sellaisenaan se ei riittäisi laadullisen tutkimuksen analyysiksi. (Tuomi & Sarajärvi. 2009,103).

Tämä sisällönanalyysin saama, aiheellinenkin, kritiikki haastoi minut miettimään sisällönanalyysin mielekkyyttä ja riittävyyttä suhteessa tutkielmaani. Pitäydyin valinnassani, sillä sisällönanalyysi käyttötapanaan toimii sellaisissa tutkimusaiheissa, joissa kysytään millainen ja miten jokin asia on. Sen tarkoitus, kuten laadullisen tutkimuksen muutenkaan, ei ole etsiä syy-seuraussuhteita.

Ajattelen sisällönanalyysin toimivan kuvailevaan tutkimukseen. Tutkielmani tarkoitus on kuvata kokemuksia, ajatuksia ja tunteita tutkittavasta ilmiöstäni, joten ajattelen sen olevan toteutettavissa sisällönanalyysin keinoin. Brauniin ja Clarkeen (2012) viitaten perustelen valintaani myös sillä, että olen vasta perehtymässä laadullisen tutkimuksen tekemiseen ja ajattelen tämän olevan menetelmänä riittävä itselleni sekä tutkielmaani. Sisällönanalyysin keinoin saan aineistostani luotua mielekkäitä johtopäätöksiä itseäni kiinnostavasta aiheesta, eikä tarkoitukseni olekaan suoranaisesti tuottaa yleistettävää tietoa aiheestani.

Tutkielmassani haen vastausta haastateltavieni kokemuksiin ja tuntemuksiin siitä, miten heille sosionomina muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti. Laadullisessa tutkimuksessa tyypillisesti pyritäänkin ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta tarkasteltavaa ilmiötä, olemalla kiinnostuneita heidän ajatuksistaan, tuntemuksistaan ja niistä merkityksistä, joita he tutkittavalle ilmiölle antavat (Puusa & Juuti 2020). Tähän perustuen oman tutkielmani tarkoitus ei ole luoda uutta teoriaa siitä, mikä juuri näiden ammattien ammatti-identiteetin kehittymisen ja muodostumisen ero on. Tarkoitukseni ei myöskään ole yleistää tuloksiani. Suoraviivainen ja tekstin tasolle jäävä tulkinta aineistostani riittää itselleni ja tutkielmani aineiston käsittelyyn tässä yhteydessä, joten pidän sisällönanalyysia riittävänä menetelmänä aineistoni analyysiin.

4.5 Abduktiivinen teoriaohjaava aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysi on perinteisesti jaoteltu havainnoista tehdyn päättelyn logiikan mukaan induktiiviseen (yksittäisestä yleiseen) ja deduktiiviseen (yleisestä yksittäiseen) analyysiin. Tämä kahtiajako on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi käytännöllisistä ja tieteellisistä syistä. Tieteen näkökulmasta uutta tietoa ei voi syntyä induktiivisesti havaintojen pohjalta. Käytännössä taas on kahtiajako osoittautunut ongelmalliseksi, sillä se ei ole huomionnut sitä, että teoriaa voi muodostua myös silloin kun havaintojen tekemiseen liittyy jokin ohjaava ajatus. Tätä kolmatta tieteellisen päättelyn logiikan mallia, jossa teorian muotoutumiseen liittyy johtoajatus, kutsutaan abduktiiviseksi päättelyksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

Perinteisen kahtiajaon sijaan sisällönanalyysitapoja luokitellaan karkeasti kolmeen luokkaan: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan sekä teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Tämä jako mahdollistaa huomioiminaan erilaisia analyysia ohjaavia seikkoja. Analyysin valinnassa

otetaan kantaa teorian rooliin tutkimuksessa ja aineistosta valitaan tyypillisesti yksityiskohtaisempaan tarkasteluun tiettyjä osia, teoreettisin perustein. Analyysissa aiemman tiedon tarkoitus ei ole testata jotain olemassa olevaa teoriaa vaan avata uudenlaisia ajattelumalleja. (Puusa, A & Juuti 2020.)

Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus, tieteellisen päättelyn logiikan mukaan tätä voidaan ajatella induktiivisena menetelmänä, jossa yksittäisestä luodaan yleistä. Aineistolähtöisen vastakohtana ja päättelyn logiikan mukaan deduktiivisena analyysinä taas teorialähtöinen analyysi toimii siten, että aineiston analyysia ohjaa valmis teoria tai malli ja aineistosta määritellään sen mukaan kiinnostavat käsitteet. Näiden välimaastoon sijoittuu teoriaohjaava tai teoriasidonnainen sisällönanalyysi, jossa päättelyn logiikassa on kyse abduktiivisesta päättelystä ja tutkijan ajatteluprosessiin vaikuttavat sekä aineisto että aiempi teoriatieto. (Puusa & Juuti 2020). Abduktiivisella päättelyllä pyritään parhaaseen saatavilla olevaan selitykseen ja teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on tunnistettavissa aiemman tiedon vaikutus ja se sisältää teoreettisia kytkentöjä, mutta tarkoitus ei ole niinkään testata teoriaa kuten teorialähtöisessä sisällönanalyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96 -97).

Oman tutkielmani aineistoa analysoin väljästi teoriaohjaavaa analyysimenetelmää hyödyntäen. Käytän tutkielmassani tästä käsitettä teoriaohjaava sisällönanalyysi, vaikka siitä kirjallisuudessa käytetään myös nimitystä teoriasidonnainen sisällönanalyysi. Käsite teoriaohjaava sisällönanalyysi sopii tutkielmaani paremmin, sillä sisällönanalyysini tekoa ohjasi teoreettinen viitekehyseni. Käsittelin aineistoani aluksi aineistolähtöisesti, tavoitteenani pyrkiä järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon hävittämättä sen sisältämää tietoa. Pyrin luomaan aineistostani selkeämpää kuvaa, jotta pystyisin tekemään luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä, joiden lähtökohtana on väljä teoreettinen viitekehys ja käsitteet. Seuraavassa luvussa kuvaan miten aineistoani käsittelin.

4.6 Aineiston analyysi käytännössä

Jos aineistolähtöisessä aineiston analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, niin teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä ne tuodaan ikään kuin valmiina käsitteinä ja tietona, joka aiheesta jo tiedetään. Teoriaohjaavassa analyysissä painottuu se, ottaako tutkija aineistostaan valmiita ilmaisuksia jonkin tietyn teorian mukaan, vai lähestyykö aineistoa sen omilla

ehdoilla ja myöhemmin ikään kuin pakottaa sen johonkin teoreettiseen viitekehykseen, minkä katsoo parhaiten siihen sopivan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 118.)

Etenin aineistoni alussa aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Aineistolähtöisessä analyysissä aineisto käsitellään kuuntelemalla haastattelut ja kirjoittamalla ne auki sanasta sanaan ja sen jälkeen haastattelut luetaan ja perehdytään sisältöön samalla etsien pelkistettyjä ilmauksia aineistosta. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaukset etsitään tekstistä ja alleviivataan ja listataan sekä niistä etsitään erilaisuuksia ja samankaltaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Poimin aineistosta valmiita teoriaan sopivia pelkistettyjä ilmauksia sekä lähestyin aineistoa tarkastelemalla sitä, mitä se minulle kertoo ja yritin asettaa sitä siltä osin teoreettiseen viitekehykseen, kuitenkin antaen aineistolle tilaa ja pitäen teoreettisen viitekehyksen väljänä.

Luokittelin aineiston erilaisiin teoriaohjaaviin yläluokkiin siltä osin, mitä vastaukset kertoivat ammatti-identiteetin määrittelystä, ammatti-identiteetin kehitymisestä sekä koulutuksen vaikutuksesta ammatti-identiteettiin. Sosiaalityön opintoihin hakeutumisen motiiveista minulla ei ollut ennalta määriteltyä teoriayhteyttä, mutta sidoin sen analyysia tehdessäni teoriaan. Tämä aihe on mielestäni mielenkiintoinen ja oletan alalle hakeutumisen motiivien olevan yhteydessä ammatti-identiteettiin.

Aineistostani löytyi pelkistettyjä ilmauksia, joista ei tutkielmassani ollut ennalta määriteltyä teoreettista viitekehystä. Jaottelin nämä ilmaukset erillisiksi luokiksi niistä löytyvien yhtäläisyyksien, ja erilaisuuksienkin, mukaisesti. Näistä teoriasta irrallaan olevista luokista tuli erillisiksi kokonaisuuksiksi sosionomin ammatti-identiteetistä luopuminen sekä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muutos konkreettisesti. Itse pidin näitä tutkimuskysymykseni kannalta oleellisina ja halusin ne tuloksissani tuoda esiin.

Teoriaosuudessa sen sijaan oli muutamia kokonaisuuksia kuten asiantuntijuus sosiaalityössä sekä sosiaalialan kelpoisuusehdot, joiden ajattelin olevan oleellisia aineistoani ohjaavia teorioita. Näihin liittyviä ilmauksia ei kuitenkaan aineistossani juurikaan esiintynyt. Nämä osat teoreettisesta viitekehystä, joita aineisossani ei esiintynyt olivat sosiaalityön asiantuntijuus sekä sosiaalialan kelpoisuusehdot. Olen kuvannut johtopäätöksissä tämän huomionarvoisena tuloksena siitä, mitä aineistoni ei kertonut. Tulokset- otsikon alle tein kappalejaon näiden eri yläluokkien mukaisesti.

Analyysivaiheessa käytin erilaisia väritunnisteita, fonttikokoja ja alleviivausta pelkistettyjen ja samankaltaisten ilmausten listauksen tukena ja luokittelin ne värikoodein. Pelkistin tekstiä poistamalla siitä epäolennaisia ilmauksia. Havainnoin vastauksia ja sitä, eroavatko näkökulmat ja tulkinnat toisistaan. Tarkastelin myös millaisen alkuvaikeuden aineisto antaa suhteessa tutkimuskysymykseeni. Näitä pelkistettyjä ilmauksia reflektoin teoreettiseen viitekehykseen, jota minulla aiheesta oli ja tein luokittelua sen mukaan. Luokittelu mahdollistaakin sen, että aineiston analyysivaiheessa voi keskittyä tarkastelemaan aineistosta sellaisia yhtäläisyyksiä, jotka nousevat useasta haastattelusta (Puusa & Juuti 2020). Luokittelu oli aineistossani melko helppoa, sillä puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto oli kaikille haastateltaville lähes sama. Näin ollen vastauksista oli melko helppoa löytää yhtäläisyyksiä. Halusin kuitenkin painottaa ja tarkastella myös erityisesti niitä vastauksia, joissa ei ollut yhtäläisyyksiä, sillä koin niiden kertovan minulle jotain erilaista ja uutta näkökulmaa aiheesta ja näistä yhtäläisyyksistä nousi teoriasta erillään olevat luokat.

Aineistoni analyysissa toimin teoriaohjaavasti, mutta annoin tilaa myös pelkälle aineistolle ilman, että teoria sitä ohjasi. Mielestäni erityisesti nämä teoriaosuudesta eroavat aihealueet ovat tutkielmassani mielenkiintoisia, enkä halua niitä tuloksissa sivuuttaa. Käsittelemällä aineistoani edellä kuvaamallani tavalla oli tavoitteeni muodostaa tuloksista eheä ja kattava kokonaisuus. Tässä yhteydessä, kun kyseessä on pro gradu -tutkielma, koin että minulla on mahdollisuus soveltaa analyysia edellä kuvaamallani tavalla vastaamaan omia tavoitteitani.

Sisällönanalyysista sanotaan, että se ei välttämättä ole vakuuttava, jos teoriaohjaavat luokittelut eivät ole johdonmukaisia tai sitä yritetään liikaa puskea valmiiseen malliin.

Analyysi voi myös kärsiä teorian puutteesta, jolloin tutkijan pitäisi pystyä perustelemaan ja vakuuttamaan lukija siitä, että aineiston analyysissa on kuitenkin jotain perää ja johdonmukaisuutta. Jokaisen aineiston osan ei kuitenkaan täydy olla todistettavissa jollain teoreettisella teemalla, mutta sen pitää kuitenkin olla vakuuttavaa, eikä pelkkä omaperäisyys riitä. (Braun & Clarke 2012, 69.) Uskon, että oma aineistoni hiukan kärsii tästä teoreettisen viitekehyksen väljyydestä. Itse hyväksyn tämän epäkohdan ja ajattelen aineiston vastanneen itselleni riittävällä tavalla tutkimuskysymykseeni. Waller sanookin laadullisen tutkimuksen analyysin olevan sekavaa ja enemmänkin luova kuin tekninen prosessi (Waller 2016, 34). Tähän ajatukseen on helppo samaistua.

4.7 Tutkielmani eettisyydestä ja luotettavuudesta

Tutkimus ei voi olla hyvä, mikäli sen eettisyyttä ei ylläpidetä ja perustella kunnolla koko tutkimusprosessin ajan (Einat & Leichtentritt 2002, 145). Eettisyys laadullisessa tutkimuksessa rakentuu siitä, että tutkimus on kokonaisuudessaan eettisesti suunniteltu ja kaikki mahdolliset eettiset ristiriidat on kirjoitettu auki. Tutkimuksessa tulee kaikki tutkimukseen liittyvät valinnat perustella eettisesti. Tutkimuskysymyksestä lähtien tutkimuksen tulee olla sellaista, että se ei haavoita tai vahingoita minkään instituution, ihmisryhmän tai yksilön psyykkistä, fyysistä, sosiaalista tai laillista asemaa. Tutkimuksen valittavien menetelmien tulee myös olla tutkittavia kunnioittavia ja kaikki näitä tekijöitä haavoittavat riskit tulee minimoida koko tutkimusprosessin ajan. Myös luottamuksellisuus ja anonymiteetin kunnioitus ovat lähtökohtia ja luvattava kaikille, myös mahdollisen jatkotutkimuksen osalta. (Waller 2016, 49.)

Eettisesti kestäväää tutkimusta lähtökohtaisesti ohjaavat seuraavanlaiset oletukset; (1) tutkimusetiikan tulee olla kiinteä osa tutkimusta ja etiikan tulee olla ohjaava ajatus prosessin jokaisessa vaiheessa. (2) Eettisesti toteutettu tutkimus voimaannuttaa osallistujia, etenkin heikoimmassa ja haavoittuneimmassa asemassa oleville tutkimus ei saa tuottaa epämiellyttäviä tilanteita. (3) Eettisen tutkimuksen tulee jollain tasolla hyödyttää osallistujia. (4) Eettisen tutkimuksen lähtökohtien tulee perustua haittoja vähentävään näkökulmaan ja ehkäistä osallistujien ja muiden osallisten vahingoittumista. (5) Tutkimuksen tekijältä vaaditaan kompetenssiosaamista, jotta tutkimus on eettisesti hyväksyttävä. (Peled & Leichtentritt 2002,148; Silverman 2010, 154-156.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisun (2012) mukaan tieteellinen tutkimus on uskottavaa, luotettavaa ja hyväksyttävää silloin, kun se noudattaa hyvän tieteellisen käytännön perusteita. Tutkimus on luotettavaa silloin kun tutkimus noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, rehellisyyttä, tarkkuutta ja siihen sovelletaan tieteellisen tutkimusperinteen mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti myös muiden tutkijoiden tekemälle työlle tulee antaa niiden ansaitsema arvostus ja tutkimus tulee suunnitella ja toteuttaa tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Tutkimusta varten tarvittavien lupa-asioiden sekä eettiseen ennakkoarvioinnin tulee myös olla tehtyinä ennen tutkimuksen varsinaista tekemistä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Tutkimuksen eettistä kestävyyttä ja tieteellistä hyväksyntää edellyttää myös se, että tutkimuksen kaikki osapuolet ovat tietoisia niin aineiston säilyttämiseen kuin sen käyttöoikeuksiinkin liittyvistä tekijöistä sekä vastuista ja velvollisuuksista, joita tutkijalla suhteessa työhönsä on. Kaikki tutkimukseen liittyvät mahdolliset sidonnaisuudet tulee olla asianosaisten ja tutkimukseen osallistuvien tiedossa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Näihin tutkimuksen teon eettisiin periaatteisiin peilaten ajattelen, että tutkielmani täyttää eettisyyden ja luotettavuuden kriteerit, tai ainakin ne ovat olleet ohjaavia ajatuksiani läpi prosessin. Tutkielmaa aloitellessani varmistin, että en tarvitse erillisiä tutkimuslupia ja tiedotin tutkielmaan osallistuvia hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkielmani tarkoitukselta, materiaalin käsittelystä, hävittämisestä ja mahdollisesta jatkokäsittelystä. Hankkimaani aineistoa käsitelin kunnioittaen ja siten, että materiaali oli vain minun käytettävissäni, salasanojen takana, koko ajan ennen niiden lopullista hävittämistä. Aineistoa käsitelin anonymisti jo litterointivaiheessa. Litterointia tehdessä poistin kaikki tunnistetiedot, kuten nimen, sukupuolen, työpaikan, ja muut mahdolliset tunnistamista helpottavat asiat.

Aiheeni on sinällään neutraali, vaikkakin siinä käydään ihmisen hyvin henkilökohtaiseen ammatti-identiteettiin liittyviä aiheita läpi. Varsinaisia haastateltaviin liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä ei tullut prosessini aikana ratkottavaksi. Tutkielman tekijänä pyrin koko ajan haastattelutilanteissa pitämään mielessäni sen, että en itse ohjaa keskustelua omien epävarmojen pohdintojeni suuntaan ja näin ollen vaikuta jollain tavalla tutkielmaan osallistuvan ajatteluun.

Ajattelen, että oma tietämättömyyteni ja se, että itselläni tutkielman tekoa aloittaessani ollut tarkkaa käsitystä siitä, miten nämä ammatti-identiteetit eroavat toisistaan, tekivät tutkielmastani jopa hiukan kestävämmän eettisestä näkökulmasta Olin tutkielmani analysoinnin loppuvaiheeseen asti tutkielmani äärellä ”ei tietämisen -tilassa” luonnostani, sillä en osannut sanoittaa omia ajatuksiani aiheesta, eikä minulla ole ollut missään vaiheessa ennen tulosten analysointia alustavia vastauksia mielessäni. Ajattelen, että oma tietämykseni tai kokemus- ja ajatusmaailmani eivät näin ollen juurikaan ohjannut tutkielmaani tai aineiston käsittelyä ja analysointia. Ajattelin, että minun olisi vaikea pitää omat ajatukseni irrallaan aineistostani, mutta teoriaohjaavan sisällönanalyysin eteneminen vaiheittain, sekä oma kiinnostukseni aineistoani kohtaan auttoi minua etäännyttämään itseni aineistosta.

Pyrinkin siis varmistamaan tutkielmani eettisyyttä käsittelemällä ja analysoimalla aineistoa mahdollisimman objektiivisesti koko tutkimusprosessin ajan. Haastatteluja suunnitelllessani, haastattelutilanteissa sekä raportointia tehdessäni kunnioitin saamaani aineistoa, enkä missään vaiheessa muunnellut aineistosta nousseita aiheita vastaamaan omia kokemuksiani tai oletuksiani, vaikka se olisi ollut kovin inhimillistä tutkimuskysymyksen noustessa omista pohdinnoistani.

Se, että tutkimuksen teon tulee jollain tavalla voimaannuttaa ja edistää osallistujien tilannetta, toteutui mielestäni tutkielmassani melko hyvin. Haastattelujen aikana koin, että osallistujat saivat oman puheensa aikana tietynlaisia oivalluksia omasta ammatti-identiteetistään ja sieltä nousi esiin asioita, joita tutkittavat eivät ehkä itsekään osanneet aiemmin ajatella. Ammatti-identiteettiä ylipäänsä pidettiin sellaisena aiheena ja ilmiönä, jota ei niin usein tietoisesti tarkastella. Uskon siis haastattelutilanteiden jollain tavalla herättäneen myös haastateltavissani jonkinlaisen ajatusprosessin liittyen omaan ammatti-identiteettiin, sen muuttumiseen ja nykytilanteeseen. Haastattelutilanteissa ei noussut esiin mitään sellaista mikä olisi jollain tavalla haavoittanut tai vahingoittanut haastateltaviani.

Valtasuhteet sekä tutkijan ja tutkittavan status sekä hierarkkiset kysymykset ovat myös eettisyyden kannalta huomionarvoisia tekijöitä laadullisessa tutkimuksessa. Se, että tutkimuksessa perustellaan tutkimuksen oikea ja todellinen hyöty niin tutkittavien kuin heidän edustamien instituutioiden edun ja hyödyn näkökulmasta lisää tutkimuksen eettisyyttä (Waller 2016, 56). Koen, että tutkimusasetelmaani tai haastattelutilanteisiin ei liittynyt valtasuhteita eikä hierarkkisia kysymyksiä, sillä tutkittavat olivat sosiaalityötä opiskelevia tai sosiaalityöntekijöiksi valmistuneita henkilöitä. Minä tutkielman tekijänä olin tasavertaisessa asemassa tutkielmaani osallistuneiden henkilöiden kanssa.

Myöskään instituutioihin tai instituutioiden etuihin ja hyötyihin liittyvät kysymykset eivät olleet oleellisessa valossa tutkielmassani, joten se lisää tutkielmani eettisyyttä. Eettisyyttä heikentäviä jääviyskysymyksiä ei myöskään tullut ratkottavaksi, sillä minulla ei ollut aiempaa suhdetta haastateltaviini. Haastateltavani osallistuivat vapaaehtoisesti tutkielmaani. Jokaisen haastateltavan kanssa kävin läpi sen, että heillä on oikeus vetäytyä tutkielmastani missä tahansa vaiheessa ja mistä syystä tahansa. Se on myös tutkimuksen eettisyyden yksi tärkeimmistä periaatteista (Silverman 2010, 155). Tutkielmassani käyttämäni tutkimukset ja kirjallisuus olivat mielestäni laadukkaita ja sopivat tähän tutkielmaan. Suhtauduin myös

kaikkeen prosessin aikana lukemaani tietoon kunnioittaen ja arvostavalla tavalla.

Kirjoittaessani pyrin siihen, että teksti on eettiset näkökulmat huomioivaa.

Haasteeksi tutkielmani teossa koin tutkijan rooliin asettautumisen, sillä se oli itselleni uusi positio. Työelämässä uuden asiakkaan kanssa työskentely on tietyllä tavalla aina laadullisen tutkimuksen tekemistä ja asiakkaan haastattelu on minulle luontevaa. Tässä kuitenkin asetelma oli itselleni täysin uusi ja vieras. Vertaisteni haastattelemisen itselleni ajankohtaisesta aiheesta, johdattelematta ja kommentoimatta omia ajatuksiani, oli yllättävän vaikeaa. Haastattelutilanteissa koin riittämättömyyttä, sillä ne menivät todella nopeasti. Kuitenkin koin samalla saaneeni vastauksi niihin asioihin, jotka tutkimuskysymykseeni vastaavat. Kuten jo aineiston keruu luvussa totesin, oli minulle tutkijan roolissa ehkä helpottava tekijä se, että haastateltavani ovat sosiaalialalla työskenteleviä ihmisiä, joilla reflektion taidot ja verbaalinen ulosanti ovat lähtökohtaisesti hyvät. Prosessin aikana koin haasteita liittyen menetelmiini ja niiden valintaan. Kävin refleктоivia keskusteluja itseni kanssa siitä, ovatko tekemäni valinnat riittäviä, tai ainakin riittävän hyvin perusteltuja. Uskon sen, että olen tietoisesti tätä asiaa mielessäni työstänyt, osittain takaavan tutkielmaan liittyvien menetelmällisten valintojeni eettisen kestävyuden.

Tutkimustehtäväni oli saada muilta kaltaisiltani kokemuksia, ajatuksia ja mietteitä ammatti-identiteetin muuttumiseen ja kehittymiseen liittyen. Tässä tehtävässä onnistuin aineistoani, haastateltavia ja käyttämäni materiaalia kunnioittaen. Mielestäni tutkielmani noudatti hyviä käytäntöjä, eikä kukaan loukkaantunut, joten pidän tutkielmaani pro gradu -tutkielmaksi riittävän eettisenä, kestäväenä ja luotettavana.

5 Näkökulmia ammatti-identiteettiin

Tässä luvussa kuvailen tutkielmani teoriaosuuteen viitaten aineistoni analyysin tuloksia. Esittelen mikä on aineistoni perustella ammatti-identiteetti, ja mikä sitä kehittää ja muokkaa. Esittelen sen millaisena tutkielmaani osallistuneet ovat mieltäneet ammatti-identiteetin sosionomina ja millaisena se kuvataan sosiaalityöntekijänä. Aineistosta nousi esiin luopuminen entisestä ammatti-identiteetistä, jolle on oma alaluku. Erillinen alaluku on myös kuvailulle siitä, millainen prosessi ammatti-identiteetin muuttuminen on ollut. Analyysissani H1, H2, ... jne. tarkoittavat sitä haastateltavan numeroa, jonka litteroidusta haastattelusta aineistonäyte on.

5.1 Ammatti-identiteetin määrittelyä

Haastateltavieni mukaan ammatti-identiteetin määrittely oli vaikeaa. Haastateltavat kuvailivat vaikeutta sanomalla muun muassa: ”H3: *onpa hankala kysymys*”, H1: ”*no sehän oli helppo*”, H4: ”*ai kauhee kuin vaikee*” ja H8: ”*voi apua mikä kysymys*”. Ammatti-identiteetti kuvaakin monitasoisesti työn ja ihmisen välistä suhdetta ja se rakentuu oman henkilöhistoriaan sisältäen erilaisia toiveita ja odotuksia niin tulevaisuudesta kuin työstäkin (Eteläpelto 2017, 90). Näin ollen on luontevaa ajatella, että sen määrittely ei olekaan yksioikoinen asia.

Ymmärrän määrittelyn vaikeuden myös siten, että ammatti-identiteetti on haastateltavilleni taustalla oleva, osin tiedostamaton asia, jonka äärelle harvoin pysähdytään tietoisesti määrittelemään itseään ja omaa identiteettiään omassa ammatissaan. Identiteettiä voidaan käyttää myös synonyymina minäkäsitykselle, jonka kehitys on usein tiedostamatonta (Maltby 2017, 58-60; Mahlakaarto 2016, 32).

H8: Onpa hankalaa. Ei tommmost sillee oo kovin usein tullu mietitty, mut nyt ku kysyt ni kai se on sitä et mimmonen niinku ite on ihmisenä tai mimmonen on siinä omassa työssään ja miten siinä ittensä näkee ja suhtautuu. Ei tota kauheen usein tuu mitenkää sillee mietitty.

Aineistosta kävi ilmi, että haastateltavani kokivat ammatti-identiteetin olevan käsitys itsestä ammattilaisena ja miten näkee itsensä omassa työssään, ammattista riippumatta. Se miten *suhtautuu* asiakkaisiin ja työntekoon, miten *hahmottaa* itsensä työkentällä ja millä tavalla *tunnistaa* oman osaamisen ja kehittämisen kohteet nousivat ammatti-identiteettiä

määritellessä keskeisiksi ammatti-identiteettiä kuvaaviksi sanoiksi. Se, millainen käsitys itsestä omassa työssään ja ammattilaisena on, on osa oman ammatti-identiteetin ydintä. Myös persoonallisessa identiteetissä on pohjimmiltaan kyse siitä, kuka olen, mistä tulen ja mihin kuulun (Mahlakaarto 2016; Lehtonen 1997; Tamm). Ammatti-identiteetti kietoutuu osaksi omaa persoonallista ja sosiaalista identiteettiä ja niiden välinen raja on häilyvä (Valtonen 2015). Voin todeta myös ammatti-identiteetissä pohjimmiltaan olevan kyse siitä, mikä on oma käsitys itsestä suhteessa omaan työhön.

H2: Jos sen jotenkin yksinkertaistaa ni kyl se varmaan on se käsitys mikä itestä niinku on ammattilaisena. Tai omasta niinku ammatista, tai se mikä käsitys on itestä työntekijänä tavallaan ja varmaan sit niinku omasta koulutuksestaki.

Aineistoni perusteella ammatti-identiteetissä on siis kyse siitä, millaisia merkityksiä itse antaa itselleen suhteessa työhönsä oman suhtautumisen, osaamisen tunnistamisen ja itsensä hahmottamisen kautta ja miten käsittää itsensä ammattilaisena. Ammatti-identiteetissä on aineistoni mukaan kyse myös jonkinlaisesta tapaisuudesta, se mikä on oma tapa tehdä työtä tai miten erilainen työnteon tapa on tullut osaksi omaa ammatti-identiteettiä. Työnteon tavan lisäksi ammatti-identiteetti saatettiin mieltää myös sellaiseksi, miten näkee ja ymmärtää itsensä osana verkostoa. Suhteessa sosiaalialaan, verkosto ammatti-identiteetin määrittäjänä kietoutuu niin asiakaspintaan kuin muihin ammattilaisiin.

H3: Mites mä määrittelen ammatti-identiteetin..mä aattelen et se on ehkä niinku semmonen tavallaan oma tapa tehtä työtä ja mieltää se oma rooli siinä verkostossa jotenkin niinku. Suhteessa muihin työntekijöihin kun niinku asiakkaasenki ja hänen niinku läheisiinki.

Aineiston analyysissä havaitsin kaksi eri yläluokkaa ammatti-identiteetin määrittelylle, jotka nostan tässä erillisinä alalukuina esiin. Ensimmäinen on se, mitä ja miten konkreettiset ulkoa ohjaavat asiat kuten koulutus, käytännön työ ja ammatissa toimiminen näkyvät ammatti-identiteetin määrittelyn taustalla. Toinen on abstraktimpi ja laajempi näkemys suhdeperustaisuudesta, omasta persoonallisuudesta ja oman elämänkaaren ja omien kehitystehtävien merkitys ammatti-identiteettiä määrittävinä tekijöinä.

Ammatti-identiteetin nähtiin toisinaan myös liittyvän jollain tavalla erilaisiin rooleihin. Roolit nousivat esiin siitä näkökulmasta, että ammatti-identiteetti muodostuu osittain vaihtelevien ja työn sisältöön liittyvien roolien kautta. Se, että onko esimerkiksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolissa, omatyöntekijänä toimivan päihdetyötä tekevän sosiaalityöntekijän roolissa tai johtavan sosiaalityöntekijän roolissa ajattelen vaikuttavan

oman ammatti-identiteetin määrittelyn taustalla jollain tavalla. Miellän itse roolin käsitteen käytön lähinnä työn sisältöihin liittyväksi aineistossani, joten rooleista käydyn keskustelun totean olevan erillinen käsite tästä tutkielmastani. Erilaisten roolien käsitteet ja yhteys eivät ole oleellisia tässä tutkielmassa.

H8: Kyl se oma rooli, tai se oma ammatti-identiteetti niinku...no kyl mä aattelen et seki vaikuttaa niinku missä roolissa millonkin on, et jos mä oon ollut lastensuojelus ni on se rooli iha eri ku mitä se on vaik sit hankkees tai nyt täs nykyses duunis. Kyl se työrooli tai niinku se työnkuva siihe ammatti-identiteettiinki varmaa vaikuttaa.

5.1.1 Työ, käytäntö ja koulutus ammatti-identiteetin määrittelijänä

Koulutuksesta nouseva teoreettinen tausta oli haastateltavieni mukaan tekijä, joka määrittelee ammatti-identiteettiä yleisesti, riippumatta siitä mikä on ammattiala. Koulutuksen nähtiin lisäävän substanssiosaamista, mikä taas koettiin oleellisena osana ammatti-identiteettiä. Clarken (2012) ym. mukaan korkeakoulututkinnon suorittaneiden ammatti-identiteettiä ohjaavatkin myös tieteenalan sisäänkirjoitetut oletukset työn tekemisestä ja oma tieteenala onkin osa ammatti-identiteetin määrittelijöistä.

Aineistossani ammatti-identiteetin nähtiin olevan tietynlainen työminä, joka muokkaantuu käytännön työssä ja sitä rakentaa myös koulutus ja oma (ammatillinen) historia.

H1: Jaa- se onkin aika ”helppo” kysymys. Kyllähän se tietenkkin tulee siitä lähtökohtasesti varmaan siitä koulutuksesta, opitaan niinku...se teoreettinen tausta tulee siitä koulutuksesta ja ehkä se identiteetti muodostuu siitä käytännön työstä. ...sitte kuitenkin ja se on niinku vaikka on ne kaikki teoreettiset toimintamallit ja työmenetelmät taustalla, ni sit ehkä muotoutuu ehkä semmonen oman persoonan kautta semmonen omanlaisensa tapa tehdä sitä työtä. Et siin niinku varmaan sekottuu se oma persoonallisuus ja ammatillisuus ja kaikki niinku... öö...teoriat ja lait mitä pitää noudattaa ja säännöt ja käytännöt ja se on aika semmonen monipuolinen. Soppa.

Vaikka koulutus ja sen tuottama substanssiosaaminen nähtiin vahvana tekijänä ammatti – identiteetin taustalla, ei se kuitenkaan itsessään kehitä ammatti-identiteettiä, vaan siihen tarvitaan käytännön työtä ja kokemusta. Onkin sanottu, että uran alkuvaiheessa, ammatti - identiteetin rakentumisessa korostuu työyhteisöön sosiaalistuminen ja ammatti-identiteetti rakentuu työkokemuksen vielä puuttuessa omaksumalla työyhteisön normit ja tavat (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 44).

H7: Substanssiosaaminen liittyy ammatti-identiteettiin, täytyy tietää millasten asioiden kanssa on tekemisissä, jotta voi arvioida millanen työntekijä on. Miten mä näihin asioihin suhtaudun, se jotenkin suhteutuu siihen, et jos vertaa jos joku on mennyt suoraan lukiosta töihin ja vaik ois ollu pari kolme vuottaki töissä, ni mä aattelen et se ammatti-identiteetti ei voi siit valmistumisest huolimatta välttämättä olla mitenkään kauheen vahva, versus se että on ollu alalla kauan ja sen takia on näkemystä syvemmin siitä ihan työn suorittamisesta.

H8: On se varmaan niinki et koulutuksesta on ollu siihe hyötty ja apua, mut ku miettii ku on työt joskus (sosionomina) alottanu ni on siin työs ja omista virheistään eniten oppinu. Ja tietty siis kaikkien työkavereiden kautta, tai niiltä sitä silloin on oppinu. Emmä tiedä osaisko sitä vieläkkä mitää jos ei ois semmosis työyhteisöis saanu olla. Mut juu.

5.1.2 Ammatti-identiteetti omaan itseen liittyvänä käsitteenä

Ammatti-identiteettiä ei pysty tarkastelemaan omasta itsestä ja omasta persoonallisuudesta erillisenä käsitteenä, se on kokonaisvaltaisena elementti koko ihmisen olemuksessa ja sitä tuleekin aina peilata suhteessa omaan identiteettiin (Valtonen 2015, 101-102). Myös aineistoni mukaan ammatti-identiteetti koettiin muuttuvana ja kokonaisvaltaisena ominaisuutena, joka on osa laajempaa ihmisyyttä ja ihmiskäsitystä. Ammatti-identiteetti vaihtelee oman työpaikan, elämäntilanteen ja omaan itseen liittyvien kehitystehtävien mukaan

H5: Aika haastava kysymys. No identiteetti, jos niinku lähtee laittaa osiin, ni ammatti yleensä liittyy siihen koulutukseen mikä on ja siihen mitä työtä tekee ja sit identiteetti on aika semmonen kokonaisvaltainen asia määritellä...yksi osa ihmisyyttä, ni mä aattelen jotenkin et se on miten nään itseni ammatillisena tai työkentällä. Minkä koen siinä olevan oleellista. Tämmönen nyt ehkä tulee ekana mieleen. Ja ehkä se on niinku voi olla hyvinkin niinku vaihteleva eri vaiheissa elämää, voi olla erilaisia kulmia, et se ei oo sillee ku se kerran tulee ni se on sit ikuisesti.

Aineistoni mukaan siihen liittyy myös suhde muihin ihmisiin ja se koettiin jollain tavalla suhdeperustaisena ja vuorovaikutuksessa syntyneenä ominaisuutena, jonka ohjaamana työtään tekee. Tutkielmassani tarkastelenkin ammatti-identiteettiä sosiaalisena konstruktiona, jossa kyse on Hackingin (2009) mukaan siitä mikä on asian ydin, miten jonkin asian mieltää ja määrittelee, eikä niinkään siitä mikä on sen merkitys. Sosiaaliseen konstruktionismiin mukaan sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa vuorovaikutuksen rooli on merkityksellinen ja todellisuus rakentuu yksilön sisäisenä ja ulkoisena dialektiikkana. (Berger & Luckman 2000). Harren (1983) mukaan ammatti-identiteetin voikin mieltää sosiaalisena konstruktiona, jolloin minuus rakentuu sosiaalisesti ja identiteetti kehittyy sosiaalisen ja yhteisöllisyyden

vuoropuheluna. Meadin (1934) mukaan sosiaalisen todellisuuden rakentuminen tapahtuu yhteisen kielen kautta ja näin ollen se on myös väline identiteetin ja ammatti-identiteetin kehittymiseen.

Vaikeana pidetyn ammatti-identiteetin määritelmään sisältyi aineistossani monia itsestä ja elämästä kumpuavia tekijöitä, joiden summana ammatti-identiteetti määräytyy osaksi omaa itseä.

H6:Toihan on ihan hirvittävä kysymys. Ehkä mä määrittelen sen niin, et se on muovautunut opiskelujen ja totta kai kaikkien tutkintojen, mut ennen kaikkea sen jotenkin niinku työn ja vuorovaikutuksen työkaverien ja asiakkaiden kanssa, mut et vahvasti mä painotan et se muovautuu jotenkin niinku elämällä oppiminen, seki on hirvee, mut et tavallaan ketä me ollaan ja niinku siel työelämässä, jotenki sen kautta.

Ammatti-identiteetti nähtiin siis monitahoisena ilmiönä, johon vaikuttaa niin oma koulutus kuin työkokemuskkin. Ammatti-identiteetti ei ole valmis ja muuttumaton, siihen sisältyy monia eri näkökulmia. Ammatti-identiteetti on vuorovaikutuksellista ja suhdeperustaista. Siihen vaaditaan niin substanssiosaamista kuin työkokemustakin, eikä se ole valmistumisen jälkeen valmis. Sille ei ole olemassa tiettyä kaavaa, vaan se luodaan itse.

Ammatti-identiteetissä on myös loppujen lopuksi kyse myös arvoista kuten rehellisyydestä ja avoimuudesta niin itseään kuin ammattiaan kohtaan. Sen tunnistaminen mitä itse osaa, määrittelee osaltaan monisyistä ja moneen ulottuvaa ammatti-identiteettiä.

H7:No mä aattelen et se on varmaan jotain semmosta millä tavalla itsensä hahmottaa siellä työkentällä, minkälaisii jotenkin ehkä osaamista itsellä on, miten suhtautuu työntekoon, asiakkaisiin ja mä aattelen et se identiteetti pitää sisällään ehkä sen niinku et tunnistaa itsestään sen mikä sujuu, mikä ei suju, pystyy ole rehellinen itselleen ja miettii itte niit kiitettäviä puolia.

5.2 Ammatti-identiteetin kehittyminen ja muuttuminen

Ammatti-identiteetin määrittelystä ei voi irrottaa sitä, että se kehittyy ja muuttuu. Identiteetin on sanottu toimivan yksilön ja yhteiskunnan leikkauspisteessä, eikä se ole staattinen elämänkaaressa rakentuva tila. Ammatti-identiteetti muodostuu riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa ja sitä määrittelee myös kielelliset kategoriat (Suoninen 2012, 89-90). Identiteetin kehittyminen ja ymmärtäminen vaativatkin aina sen, että niitä tarkastellaan yksilöllisen ja sosiaalisen todellisuuden näkökulmasta. (Eteläpelto 2007, 96 - 97).

Ammatti-identiteetin määrittelyä ohjaa se, että se ei ole pysyvä osa itseä eikä sen määrittely ollut mahdollista ilman huomiota sitä muodostavista ja kehittävästä tekijöistä.

Tutkimuskysymykseni olikin, miten sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti muodostuu ja kehittyy sosionomille. Tätä varten nostin aineistostani esiin erillisinä osioina sen, miten haastateltavani kokevat ja käsittävät ammatti-identiteetin muodostumisen ja mitä sen pysyvyydestä mielletään.

Ammatti-identiteetti määritellään aineistossani joustavana ja monien vaikutusten myötä muuttavana. Yksiselitteistä on, että ammatti-identiteetti ei ole ikinä kokonaan valmis, eikä myöskään sen valmiutta erityisesti peräänkuuluteta. Eräs haastateltavistani muotoili asian näin: H4: *Kyl se kehittyy jatkuvasti, et ei se oo koskaa sellai valmis asia. Varmasti just se kaikki työkokemus, kokemukset ja kaikki mitä työssä kohtaa ni se kehittää. Ja varmast myös oma elämäkokemuski siihen jotenki vaikuttaa.*

On helposti pääteltävissä, että alati muuttuva ja kehittyvä ammatti-identiteetti on tärkeä osa ihmisyyttä. Sen olemassaoloa ei kuitenkaan pidetä tietoisesti yllä, vaan se on jossain taustalla vaikuttamassa hyvinvointiimme työssämme ja elämässä yleensä. Päätelen sen tärkeyden siitä, että kukaan haastateltavistani ei kyseenalaistanut ammatti-identiteetin merkitystä, eikä tuonut esiin perustavaa kysymystä siitä, mihin sitä oikeastaan tarvitaan? Selvää kuitenkin on, että sen muuttuminen ja kehittyminen on totta ja tapahtuu yhteydessä niin konkreettisiin työn sisältöön liittyviin asioihin kuin työelämän ulkopuolella olevaan omaan maailmaan.

H3: No vaikuttaa mun mielest aika paljonki et kyl se jotenkin sosiaalialalla se oma ammatti-identiteetti on aika lailla niinku sidoksissa siihen millanen ihminen ite on ja millanen arvomaailma on ja jotenki et kuitenkin työtä tehdään omalla persoonalla vaikkakin sit ohjaten johonki koulutukseen ni. Kyl mä aattelen et sil on vaikutusta.

5.2.1 Työ ammatti-identiteetin muodostajana ja kehittäjänä

Niin aiemmin kuvattuun ammatti-identiteetin määrittelyyn, kuten tässä luvussa esitettyyn ammatti-identiteetin muodostumiseen liittyvistä tekijöistä nousi aineistostani esiin työn kautta tulevat sekä ihmisestä itsestään nousevat ilmiöt. Ammatti-identiteetin muodostumiseen vaikuttaa haastateltavieni mukaan enemmän työ kuin koulutus.

H2: Kyl mä ite aattelen varmaan et työllä on aika paljo merkitystä...tai on opinnoillaki ollu tietenkin merkitystä ja näin mut kyl se varmaan sil

työkokemuksel on sit kuitenkin ollu..omassa ainaki ammatti-identiteetin kehitykses suurempi niinku rooli ja sit mä huomaan et kun mä oon sossuna taas uudessa, nyt on tavallaan kolmas työpaikka mis on, ni silloin se sosiaalityöntekijän rooli vaihtuu organisaatiossa ni silloin tavallaan se ammatti-identiteetti lähtee niinku uudeleen et mikä mun rooli täs on niinku ja et joo joo. Kyl se aika lailla se työkokemus ja mis roolis on ja mikä on se työnantaja ja nii.

H1: Kyl mä jotenkin näkis in et varmaan se työkokemus kehittää. Et tota, mä muistan vaan joskus sosionomiopinnoissa ku joku opettaja sano et tota oikeestaan et sitte ku te valmistutte, ni se teidän opiskelu alkaa vasta siitä. Et sit on niinku vaan niinku se teorit käytyt läpi, mut sit täytyy luoda se ammatti-identiteetti ite, eikä siihen oo olemas niinku mitään valmist kaavaa et tota, työ on niin monimuotosta, et ei itekkää aina välttämät tiedä mitä pitäis tehdä.

Ammatti-identiteettiä muodostaa ja kehittää vuorovaikutus työyhteisössä ja myös sillä, millaisen asiakasryhmän kanssa työskentelee, on merkitystä

H8: Siis vaikuttaa seki totta kai siihe ammatti-identiteetti, tai niinku ihan itteenki ihmisenä et minkä asiakasryhmän kans on tekemisis. Et jotenki joskus sosionomina päiväkodis oli vähän eri silmälasit millä maailmaa katteli ku lastensuojelussa tai sit päihdetyössä.

Ammatti-identiteetti koettiin muuttuvaksi ja muovautuvaksi myös työn sisällön ja työn ideologian kautta.

H6: Siis varmaan se mitä sanoin et se on vahvasti muovautunu sen yhteisöllisyyden ja yhteisökuntoutuksen ja jopa sen yhteisöllisen johtamisen kautta. Ku menin tosi nuorena siihen ja tosi nopeesti jotenkin tajus sen et valtaosa asiakkaista on fiksumpia ja ajaa täydemmillä valoilla ku minä, et siihen maailman aikaan käytiin kaikenmaailman budjetit ja muut läpi, ni onha se yhteisöllisyys toki sitä muuttanu ja muokannu.

Ammatti-identiteetti kehittyi vuorovaikutuksessa, oman persoonallisuuden yhteyttä unohtamatta. Toisaalta, vaikka ammatti-identiteetin suurena muutoksen moottorina nähtiin työ itsessään, mutta myös oma elämä ja sen laaja kirjo vaikuttaa ammatti-identiteettiin.

H1: Ei se varmaan täysin pysyvä oo missään nimessä. Ku aattelee et mullakin nyt on aika vähän tätä sosiaalialan kokemusta täs vaihees et, vois aatella et ehkä mä oon vast vähän päässy sisään tähän. Ja tuntuu et tullu vähän rohkeemmaks täs työssä jos mieltii sitä ihan alkuaikaa... ja tota kyl kai se tota siinäki se ammatti-identiteetti kehittyi jos sä työskentelet vaik eri paikoissa ja erilaisten asiakasryhmien kans, ni uskoisin et se on yks tekijä. Ja varmaan niinku se oma elämäkokemus myös mikä sitte karttuu ja se kokemus työstä.

Kirpalin (2004) mukaan ammatti-identiteetti vaatiikin kehittyäkseen rakenteita ja jatkuvuutta. Pysyvyys, vakaus ja luotettavuus työpaikalla vaikuttavat ammatti-identiteetin kehittymiseen myönteisesti, kun taas epävakaat olosuhteet ovat kehittymisen esteenä. (Kirpal 2004. 199-221.)

Ammatti-identiteetin muodostumisen ja kehittymisen kannalta aineistossanikin oli oleellista työ, harjoittelut, erilaiset työpaikat ja niiden kulttuuri, oma elämäkokemus ja koulutus. Ammatti-identiteetin yhtenä merkittävänä muokkaajana pidettiin myös työyhteisöjä ja työpaikalta saatua tukea. Työpaikan ilmapiiri sekä kollegiaalinen tuki ja työstä muodostuneet verkostot nostettiin aineistossa esiin ammatti-identiteettiä muokkaavana ja kehittäväenä tekijänä.

H8: Aiemmin ki jo sanoin et ei sitä varmaa mitää osaiskaa jos ei ois semmosis työyhteisöis saanu olla, ni kyl se mul ainaki on se semmonen varmaa mikä sitä on tosi paljo kehittäny. Tavallaa ku muilta oppii ja sit tulee se joku semmonen tuki siitä et mä oon oikeilla jäljillä ja yhdessä mä tässä suossa ollaan. Kai se identiteetti niinku vaatiiki jotenki sen et on muita siinä, keltä oppii ja ketkä laittaa ruotuun sut. Tai emmä tiä.

Ammatti-identiteetin ollessa sosiaalisesti rakentunut on esimerkiksi myös Lehtonen (1997, 24-25) määritellyt ammatti-identiteetin kehittymisen kannalta ryhmään kuuluvuudella ja kollektiivisuudella olevan suuri merkitys.

Ammatti-identiteetistä ajateltiin, että sen arvioimista voisi myös työnohjauksen keinoin edistää. Ammatti-identiteetin tietoisempi avaaminen ja suhteuttaminen omaan tekemiseen voisi auttaa ymmärtämään, millainen oma ammatti-identiteetti kulloinkin on ja mikä sen muuttumisessa voisi auttaa.

H3: En oo sitä koskaan missään niinku työnohjaukses tai sen tyyppises niinku käsitellyt niit asioita. Mul ehkä jotenki sit vaihtu se työnkuva, ni seki sit jotenki tavallaan teki varmaan sen et oli pakkoki muuttua sen identiteetin tavallaan... En oo koskaan oikeestaan ees ajatellut sitä et mikähän siin olis voinu olla avuks, tietenki työkavereiden kans sitä on puhunu et mitkä asiat on semmosii et ne ittee tavallaa työroolis tai työnkuvaa aattele, vaik ei se ihan sama asia oookkaan, mut ehkä just se ku siin on vaihtunu se tavallaan että mist näkövinkkelist sitä tilannetta katsoo ni ehkä se oman roolin tai sen identiteetin sisäistäminen ni siihen varmaan on tarvinnu työkavereiden tukea siihen pohdintaan, mut ois voinu olla hyötyyki et jos sitä ois joskus työnohjaukses tai sen tyyppises niit miettiny, mut ehkä se tuli sit kuitenkin suht luonnostaankin ku työnkuva muuttu.

Ammatti-identiteetin nähtiin toisaalta rakentuneen ja muotoutuneen jonkin tietynlaisen työssä toteutettavan ideologian tuella ja myötävaikutuksella. Eräs haastateltavani on työskennellyt

yhteisökuntoutukseen perustuvassa toimintaympäristössä pitkään ja koki, että ammatti-identiteettiä on muokannut nimenomaan yhteisöllisyys ja sen viitekehyksessä pyrkii myös työtään eri konteksteissa toteuttamaan.

H6: Se niinku työminä, joka on sit rakentunu niiden mun opintojen ja ennen kaikkea työhistoriani kautta, et edelleen mä ajattelen et jos mäki oon nyt 20 vuotta ollu alalla, ni onhan se mun ammatti-identiteetti, ni se on niinku vahvasti rakentunu yhteisöllisyyden pohjalta ja sen takia niinku esimerkiksi semmonen kopperotyöskentely ahistaa, ni pyrkii sit tuomaan niitä yhteisöllisiä elementtejä niin paljon ku se on mahdollista edelleen.

Esimerkiksi Tamm (2010) mukaan, sillä millainen on työpaikan ilmapiiri, työympäristö ja työn konteksti on merkitystä monikerroksisen sekä ajassa ja paikassa kehittyvän ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta (Tamm 2010, 62-63). Myös Vähäsantasen ym. (2008) näkemys ammatti-identiteetistä on se, että työhön sitoutumiseen ja ammatti-identiteetin kehittämiseen on vaikutusta niin organisaation, yhteisön kuin yksilötasolla.

Työhön liittyvä verkosto ja kollegiaalinen tuki nousivatkin myös merkittäväksi ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta. Se, että on joku, joka elää samaa sosiaalista todellisuutta ja kenen kanssa ammatillinen maailmankatsomus täsmää, auttaa itseä määrittelemään omaa ammatti-identiteetin tilaa ja vie sitä eteenpäin. Etenkin uudenlaisen työn äärellä pidettiin samalla alalla työskentelevien tukea ja yhteistä keskustelua tärkeänä elementtinä.

H5: Tää on sillee kiinnostava kohta, ku oon kipuillu tän opettajan ammatti-identiteetin kanssa, ku mä en koe olevani opettaja, nyt mä osaan jo luontavasti sanoo et oon opettaja. Mut varmaan siis ylipäättään et on joku verkosto saman alan ihmisiä. Mä aattelen et se on tosi merkityksellistä. Vertaistuellinen. Joku semmonen, ei nyt aina tarvii ees puhuu ammattiasioista vaan...mut et joku semmonen kosketuspinta. Samaa kieltä puhuvia ihmisiä. Erityisesti jos on vaik semmoses organisaatios missä edustaa ainoana sitä sosiaalialaa, ni silloin se on erityisen tärkeä.

Vaikka ensisijaisena ammatti-identiteetin muokkaajana ja kehittäjän koettiin laajalti työhön ja työpaikkaan liittyvät tekijät, oli myös opiskelu ja koulutus merkityksellistä ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta. Koulutuksen tuottaman sisällön ajateltiin kuitenkin olevan sellaista, että sen asettuminen omaan ajatteluun ja sitä kautta käytännön työhön vie aikaa. Koulutuksen suorittaminen tavoitteellisesti, tähtäimessä valmistuminen, ei välttämättä kuitenkaan itsessään auta ja kehitä ammatti-identiteettiä, kuten eräs haastateltavistani asian muotoili seuraavasti: *”Ite kävin aika nopee ja päämäärätietoisesti ne sosiaalityön opinnot, et*

ei siellä sillee kehittyny se ja oishan se oleellista et opinnois tapahtuis muutaki ku sitä opintopisteiden napsimista.” Ammatti-identiteetin kehittyminen ja muuttuminen vie aikaa, eikä sitä voi keinotekoisesti edistää.

5.2.2 Oma maailma ammatti-identiteetin kehittäjänä

Kuten jo aiemmin on tullut esiin, ei ammatti-identiteettiä ja sen muuttumista ja kehittymistä voi irrottaa asiayhteytenä ihmisen omasta elämäntilanteesta ja persoonallisuudesta.

Työkokemuksen merkitys on suuri, mutta myös oma elämäkokemus muokkaa ja kehittää ammatti-identiteettiä. Esimerkiksi lastensuojelussa työskentelevälle voi olla hyvin merkityksellistä myös ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta se, että on omia lapsia.

H2: ...ku on pitkään tehny lastensuojelua ni eihän se oo voinu olla vaikuttamatta et on saanu omia lapsia. Et toi kyl mä luulen et jotku niinku kehitystehtävät mitkä on omalla vapaa – ajalla ja siinä, ni kyl ne varmasti vaikuttaa. kehittää niinku itseä ammattilaisena ja ihmisenä ja vanhempana ja äitinä et on saanu erilaista ymmärrystä vanhemmuuden väreihin ja haasteisiin.

Myös oma kiinnostus ja motivaatio omaa alaa kohtaan nousivat ammatti-identiteetin kehityksen taustalla oleviksi voimiksi, jotka ammatti-identiteettiä kasvattavat. Se, että on motivoitunut ottamaan selvää asioista ja kiinnostunut itse sitä kohtaan mitä tekee, selkeyttää omaa ammatti-identiteettiä ja omaa paikkaa työelämässä.

H4: Varmaan jotenkin se oma kiinnostus ja motivaatio, et oli et nyt haluaa tehdä niitä töitä ja oli ehkä niin pitkään jo siin omas sosionomiuraski sillai, halus jotenkin päästä siit eteenpäin ja etenemään...ehkä tää tausta sit kans autto jotenkin siinä et sit haki sitä semmost uudenlaist ammatti-identiteettiä, mut varmaan se työyhteisö siin oli tukena kans et se jotenkin niinku löyty.

Beddoeta (2011) mukaillen ammatti-identiteetti onkin sidottu asiantuntemukseen ja heikko tiedollinen osaaminen vaikuttaisi ammatti-identiteettiin heikentävästi. Se, että on korkea ammatillinen itsevarmuus vaikuttaa siihen, että oma paikka ja tila työelämässä on selkeä. (Beddoe2001. 24-40.) Onnistumisen kokemukset työssä, sekä palautteen saaminen niin asiakkailta kuin muilta työntekijöiltä on osa ammatti-identiteetin kehittymistä ja ammatillisen itsetunnon kasvamista. Saadessaan palautetta tehdystä työstä, on helpompi omaksua jokin työn teon tapa tai työhön liittyvä ajattelumalli osaksi omaa ammatti-identiteettiä, kuten yksi

haastateltavani sanoi: *H2: ”Mut on sillai jotenkin ku aatteelee et palaute, ni kyl varmaan siihe ammatti-identiteettin vaikuttaa paljon myös se palaute mitä saa asiakkailta..heilt ei aina saa, mut työkavereilta. Ja saa tietty joskus asiakkailtaki.”*

Arvomaailma ja se, millaisen arvon antaa ammatti-identiteetille vaikuttaa myös siihen, millainen se on ja miten se muuttuu. Ammatti-identiteettiin vaikuttaa yksilön oma arvomaailma ja vakaumus ja miten ne suhteutetaan ympäröivän todellisuuden arvomaailmoihin. (Valtonen 2015, 101-102.) Sosiaalityötä opiskelevien ammatti-identiteettiä määrittelevät Tammin (2010) väitöskirjan mukaan erilaiset arvolataukset ja luonteenpiirteet kuten itseluottamus, empatiakyky, innovatiivisuus sekä menestymisen tarve. Sen sijaan Ben-Shlomo ym. (2012) mukaan sosiaalityöntekijöiksi opiskelevien ammatti-identiteetin kehittymiseen vaikuttavat erityisesti tyytyväisyys saatuun ohjaukseen, sekä omat henkilökohtaiset arvot. Empaattisuudella ja sosiaalisilla arvoilla on suurempi vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen, silloin kun opiskelijalla on kokemus siitä, että hänen saamansa ohjaus on hyvää.

Arvot ammatti-identiteetin taustalla näkyivät myös yleisellä tasolla omassa aineistossani. Eräs haastateltavistani kiteytti oman itseyden ja omien elämää ohjaavien arvojen vaikutuksen ammatti-identiteetin muovautumiseen ja kehittymiseen seuraavasti: *H7: ”Sosiaalialalla se oma ammatti-identiteetti on aika lailla niinku sidoksissa siihen millanen ihminen ite on ja millanen arvomaailma on ja jotenki et kuitenkin työtä tehdään omalla persoonalla vaikkakin sit pohjaten johonki koulutukseen...”*

Arvoihin liittyen myös sillä, miten ylipäänsä ammattiaan arvostaa ja miten suuri arvo sillä on itselle, on merkityksellistä. Ammatti-identiteetin ollessa omassa arvomaailmassa toissijainen asia, joka ei määrittele omaa olemassaoloa ja ihmisyyttä, ei myöskään sen kehittyminen ja muodostuminen ole itselle tärkeitä elementtejä. Toisaalta taas ammatti-identiteetti voi olla hyvinkin iso osa itseä ja ammatti-identiteetin kautta saattaa tulla nähdyksi ja kuulluksi myös omassa elämässään. Oman arvomaailman ja ammatti-identiteetin asema omassa elämässä vaikuttaa myös luonnollisesti siihen, miten ammatti-identiteetti muokkautuu ja kehittyy.

H5: No jos aatteelee ihan niinku et elämäntilanne voi vaihdella, esimerkiks mä aattelen et itellä on mun ammatti-identiteetti jotenkin kauheesti mua määrittelevä asia, se on iso asia mulle jotenkin työelämän ulkopuolella jollain lailla, niinku ammatin kautta tuleva identiteetti, mut sit voi tietyst olla elämän varrel semmosia vaiheita et joku muu identiteetti nousee korkeemmalle. Ja sit tietyst et millasis paikois on töissä, miten siellä sitä vahvistetaan. Onks esimerkiks tosi moniammatillinen työryhmä, mä ainaki ite oon kokenu et ne on semmosii ympäristöi mis vahvistuu se oma ammatti-identiteetti.

Samaa tulkintaa ammatti-identiteetin muokkautumisesta yhteydessä omaan itseensä voi tehdä haastateltavani sanomasta:

H7: Mä aattelen et ehkä siihen liittyy kans semmosia, et ainaki ite huomaa et asiat joista on joskus ollu jotakin mieltä ni ei kyllä enää välttämättä ole enää ollenkaan samaa mieltä niistä ja mä aattelen et se on vähän samanlainen asia ku henkilökohtaisesti identiteetti ylipäättäänsä et kyllähän se siinä ajassa elää ja muokkaantuu sen mukaan mis tilantees ollaan ja minkälaisia kokemuksia ja ajatuksia matkan varrelta tarttuu mukaan.

Ammatti-identiteetin muuttuminen antaa tilaa myös sille, että ammatti-identiteettiä määrittelevät ajatukset ja mielipiteet voivat muuttua. Muuttuneet ajattelun tavat ja näkökulmat ovat ammatti-identiteetin kehittymisen ytimessä olevia seikkoja ja parhaimmillaan muutokset näissä kehittävätkin ammatti-identiteettiä siihen suuntaan mihin sen on kulloinkin mahdollista kehittyä.

5.3 Ammatti-identiteetti sosionomina ja sosiaalityöntekijänä

Omista epätietoisuuden tuntemuksistani asiaan liittyen halusin selvittää sosionomin ammatti-identiteetin kehittymistä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetiksi. Asian ymmärtämiseksi ja tutkimuskysymykseeni vastauksen löytämiseksi selvitin, miten haastateltavani, jotka ovat jo valmistuneet sosiaalityöntekijöiksi tai vielä opiskelevat, kokevat näiden eri ammattien ammatti-identiteetin. Näiden kuvailujen pohjalta ymmärsin tietynlaisia selkeitä eroja ammatti-identiteetin määrittelyssä, joita kuvaan tässä luvussa.

Selvää oli, että sen määrittely, onko oma tämänhetkinen koettu ammatti-identiteetti selkeästi jompaankumpaan ammattiin liittyvää, oli vaikeaa. Muutamalla haastateltavalla ei vielä ollut syntynyt sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä, sillä ei ollut vielä työkokemusta sosiaalityöntekijän työstä, eikä ammatti-identiteetti ollut opintojen aikana muodostunut. Sosiaalityöntekijöiksi jo valmistuneiden oli taas selkeästi hankalampaa määrittellä mikä on sosionomin identiteettiä ja mikä sosiaalityöntekijän identiteettiä.

H1: Juu, se on ehkä vähän niinku vaikee ajatella ja sit ku mul ei oo minkäänäköst kokemusta oikeen sosiaalityöntekijän työstä, enkä mä oo niinku nähnykkää sitä mistään läheltä, oikeastaan. Jaa no voi olla et vähän jossain harjoitteluis on ollu, mut hyvin vähän. Ja näin, mut et kyl siit vähän semmonen mielikuva on et se on et toivottavasti ei tuu semmosta kuivaa virkamiestä. Ehkä sosionomi voi olla vähän enemmän niinku käytäntöön suuntautuneempi, niinku pitäs ollakki ja oisko se sit et jonkun verran vähemmän sitä asiakastyötä tehdään ja asiakkaiden kohtaamista

jos se on enemmän sitä sit palveluiden järjestämistä ja sitä taustatyötä siellä taustalla ja ehkä jotenkin et se vastuu on varmaan niinku isompi yleensäki tällasist niinku asiakastapauksista ja...näin voisin ajatella, mut en mä tiedä.

Sosiaalityöntekijöiksi jo valmistuneiden oli taas selkeästi hankalampaa määritellä mikä on sosionomin identiteettiä ja mikä sosiaalityöntekijän identiteettiä. H5: *”Se on jotenki tosi vaikee itelle mikä on sosionomin, mikä on sosiaalityöntekijän kautta ja mikä sit on toisaalta sit niinku työelämän kautta, mä aattelen et työelämä on jotenkin eniten määritelly sitä ammatti-identiteettiä.”*

Yksi haastateltava halusi erityisesti korostaa sosiaalialan identiteettiä siitä näkökulmasta, että sillä on eroa terveysalaan. Tärkeänä näkökulmana tuli esiin se, että sosiaaliala ei ole sama kuin terveysala ja tätä sosiaalista tulisikin erityisesti korostaa, myös identiteettiin liittyvässä keskustelussa, niin koulutuksessa kuin työelämässä.

H5: ...mut et jotenkin että toki voidaan puhua sote- alasta, mut et sosiaalinen on jotakin erityistä, jotakin mitä siellä toisilla (terveysalalla) ei ole ja meidän pitää olla siitä ylpeitä ja meillä on paikka ja me ollaan välillä yhtä tärkeitä, joskus paljon tärkeämpiäkin, mä aika röyhkeesti sitä tuon esille. Että miten sosiaalialan ihmiset katsovat asioita kokonaisvaltaisemmin. Mä aattelen et sitä pitäis nostattaa. Ja sit varmaan sosiaalityöntekijä koulutukses niin paljon vaihtelee myös yliopistostaki riippuen, et vahvasti koulutetaan tutkimusmaailmaan ja akateemiseen maailmaan, et sit jotenki nostettas myös sitä.

Myös ennen sosionomi koulutusta lähihoitajan tutkinnon suorittaneen haastateltavan puheessa korostui se, että sosiaalialan identiteetti on noussut selkeästi erillään hoitotyön ammatti-identiteetistä.

H6: Mut et sit ku mähän tein siel myös lähihoitajana töitä, ni olihan siin jotain pient perushoitoa ja lääkejuttui, mut sillon jo lähti et haluun kehittää sitä ja olla kaiken maailman työryhmissä. Et jos mä oon menny sinne 2002 ja sit 2004 lähin opiskelee sosionomiks ni sit varmaan niinku lähti aika niinku vahvasti kehitty pois sieltä hoitajaidentiteetistä.

Webb (2012) mieltää asian siten, että sosiaalityössä nimenomaan korostuu ammatti-identiteetin merkitys, sillä sosiaalityön kohteena on usein yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat. Ammatti-identiteetin ja ylipäänsä sosiaalialaan identifioitumisen näkökulmasta ammatti-identiteetin merkitys korostuu siten, että se auttaa yhdistämään oman persoonallisuuden, sosiaalisuuden ja organisaatioiden välistä eroa. Ammatti-identiteetti myös mukautuu suhteessa erilaisiin ilmiöihin ja erityisesti sosiaalityössä se on tärkeää, sillä ammatti-identiteetin avulla määrittelemme itsemme suhteessa omaan työhön ja eri

yhteisöihin. Se, miten määrittelemme itsemme suhteessa sosiaalialan ilmiöihin, on merkityksellinen tekijä työn tekemisen kannalta (Webb 2012, 2-11).

5.3.1 Vuorovaikutteinen ja käytännönläheinen sosionomi

Sosionomien ammatti-identiteettiä tarkasteltaessa nousi hyvin vahvasti esiin se, että sosionomit mieltävät ammatti-identiteetin jollain tavalla asiakkaan arjen ja asiakkaan lähellä työskentelyn kautta. Ammattitaito ja ydinosaaminen muodostuivat aineistossani vuorovaikutuksen ja kohtaamisten kautta. Murron ym. (2004) mukaan asiantuntijuus sosionomin työssä perustuukin asiakasryhmän arkielämään, sekä toimintakyvyn ylläpitämiseen ja lisääntymiseen. Sosionomien vahvuuksiksi on määritelty nimenomaan tavoitteellinen toiminta ihmisen omassa elinympäristössä. (Murto ym. 2004, 26-27.)

Ammatti-identiteettiä sosionomina kuvattiin käytännönläheisenä, keskustelevana ja ratkaisukeskeisenä. Yksi haastateltava mielsi ammatti-identiteetin sosionomina olevan luja, mutta lempeä. Sana empaattisuus nousi aineistossani sosionomin identiteettiä määritellessä enemmän esiin kuin sosiaalityöntekijän identiteettiä määritellessä.

H4: Mimmonen mä oon sosionomina, oon tosi semmonen niinku asiakaslähtöinen, tosi semmonen niinku mites mun yks työkaveri kuvas sitä, että mulla on taito olla luja mutta lempeä, se oli aika ihanasti sanottu. Se ehkä aika hyvin kuvaa mua, et oon tosi empaattinen ja asiakasta arvostava ja kunnioittava, mut tarvittaes löytyy kans sitä semmost jämptiyttä, niinku kyky ja rohkeut ottaa asioit esiin ja sanoo suoraan ja tota keskustella, mut et aattelen et mä oon tosi semmonen keskusteleva ja ratkaisukeskeinen niinku työntekijänä, se näkyy siin mun työottees.

Sosionomikoulutuksen perusteella toisaalta saattoi muodostua monenlaisia erilaisia identiteettejä, riippuen siitä missä osassa palvelujärjestelmää työskenteli.

H2: Jotenkin se on tosi sidoksissa siihe, et itekki on ollu niin erilaisissa työtehtävissä et sillo esimerkiks järjestös pakolaisohjaajana se oli hyvin erilainen mitä sit taas ku oli vaik jälkihuollos sosiaaliohjaajana et kyl se on varmaan aika paljon se jotenkin työympäristö vaikuttanu siihen ja totta kai asiakkaat ja työnantaja.

H8: Onha se tietty tosi erilainen se ammatti-identiteetti et onks niinku ohjaaja vai joku päihdetyöntekijä – nimikkeellä. Jotenkin se siihen vaikuttaa et mikä se nimike on. Vaik tavallaa varmaa työtehtävä ois sama et oot sä sit ohjaaja tai joku valmentaja tai mikä vaa semmone. Mut eihä missää niinku oo et työnimike on sosionomi, ni sit se tulee just sen kautta et mikä sun ammattinimike on vaik sä oot kuitenkin sosionomi pohjakoulutukselt.

Kokemusasiantuntijuus nousi eräässä puheenvuorossa esiin selkeänä omaa sosionomin ammatti-identiteettiä määrittävänä tekijänä.

H1: Tietyst mä oon sosionomi, mut kyl mä koen itteni sillai päihdetyöntekijäks aika vahvasti sillai ku teen niinku päihdetyötä. Mulla ammatti-identiteettiin liittyy myös vahvasti toi kokemusasiantuntijuus yhtenä työkaluna, mitä sit taas monillakaan ei ole. Pohja on niinku sosionomin koulutus ja sosiaaliohjaajan ammatti, mut sit siihen on rakentunu se sellanen päihdetyöntekijän identiteetti niinku päälle.

Perinteistä sosionomin tai sosiaaliohjaajan identiteettiä haastettiin kokemalla ammatti-identiteetti yhteistyöntekijän identiteetiksi, jossa ammatti-identiteetti rakentuu yhteisöllisyyden viitekehyksestä. Tässä puheenvuorossa tuli myös esiin rohkeus ja kyky tarttua asioihin, mikä nostettiin myös muissa kokemuksissa sosionomin ammatti-identiteetistä esiin. Sosionomin identiteettiä määriteltiin myös asiakastyön kautta ja suhteessa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin siten, että työn tekeminen on tekijälleen armollisempaa ja yhteistyösuhteen rakentaminen jollain tavalla helpompaa, kun yhteistyösuhdetta ei määrittele valta ja vastuu siinä määrin kuin sosionomin työtehtävää. Tuen ja kontrollin ristiriita on haastattelujeni perusteella sosionomin helpompi sietää kuin sosiaalityöntekijän.

H6: Emmä tiedä muovautuks mulle koskaan semmosta sosiaaliohjaajan identiteettiä, ei ainakaa semmosta, mut sit niinku ehkä semmonen, no jälleen se yhteisöllisyys ku oli siihe tottunu, mut oli sit niinku myös kyky ja rohkeus siitä huolimatta... ni minkälainen se suhtautuminen ois ollu, et ois vieraantunu jossain virastotalossa oikeista töistä... et jos mä oisin istunu jossain virastossa ni kyl ne ihmisest varmaan päihtyneenä luikkis hyvinki kauas ja pitäis mua järjestelmän kätyrinä ja sitte taas se että ku, sitäki on vaikee peilaa, sitä niinku ammatti – identiteettiä tai omaa suhdetta asiakaskuntaan koska me ei kutienkaan olla niinku istuttu kenenkään rahojen tai lääkkeiden päällä ja valtaosa on vapaaehtisesti, tietty joku lasu tai muu, mut sähän oot siel lähtökohtasesti hyvä ihminen ja pystyy ole tasapuolisessa vuorovaikutuksessa.

Sosionomi ammatti-identiteettiä määriteltäessä kokemus asiakaslähtöisyydestä, käytännönläheisyydestä ja vuorovaikutteisesta työskentelystä tuli useammassa haastattelussa kärjeksi, joka koettiin isoksi osaksi erityisesti sosionomin ammatti-identiteetin ydintä.

H2: Ehkä on hahmottanu sitä omaa ammattitaitoa ja ydinosaamista aina vuorovaikutuksen ja vuorovaikutusosaamisen ja kohtaamisen kautta. Se on ollu ehkä itel sillee aina keskiössä ja toivottavasti... ite oon ainaki tosi paljon aina tykänny asiakastyöstä. Et sen huomaa, sul on paljon luontevampaa olla, et ei tavallaan pelkää asiakasta et on paljon luontevampaa olla lähellä asiakasta. Kyl se varmaan jotenki, et ei sitä ite aattele, mut kyl se varmaan näkyy jotenkin siin.

H3: No mä aattelen et se on ollu aika ehkä semmonen käytännönläheinen ja semmonen niinku siel käytännön tasol ehkä enemmän, jos nyt lähtee sillai vertamaan mut mä aattelen et ehkä sosiaalityöntekijänä on sit ottanut sit jotenkin semmosen tavan tai omaksunu semmosen tavan et kattoo laajemmin niin asioit ku ihan tavallaan siin asiakkaan tilanteen käytännön tasol tai siinä... ehkä enemmän semmonen käytännönläheinen on ollu sillon.

H5: Sen mä tunnistan, et tosta tuli mieleen, et must se on käsittämätöntä et jos vaik lukee jostain sosiaalityön uraverkostosta et ei sosiaalityöntekijä auta vaikka asuntohakemuksen tekemisessä tai lähde asiakkaan kans jonnekin, et se on mulle ihan et mitä. Et ei tulis mieleenkää et mä ohjaisin sen jollekki eri tyypille, jos mä voin sen kahdes minuttis asiakkaan kans täyttää. Se aina hämmästyttää. Sosionomina itellä on varmaan niinku asiakaslähtösempi ote joihinki asioihi.

Vaikka sosionomin ammatti-identiteetti nähtiinkin aiemmin kuvaamani mukaan asiakaslähtöisenä, vuorovaikutusosaamisena, jossa korostuu käytännönläheisyys ja arjen asiantuntijuus, ei niitä tuotu esiin ominaisuuksina, joita sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin ei kuuluisi. Nämä nähtiin ehkä erillisinä vahvuuksina, joita sosiaalityöntekijällä sosionomikoulutuksen ansiosta on luonnollisena osana omaa ammatti-identiteettiä.

H4: Ihan yleisenä kommenttina mä aattelen et kyl toi sosionomikoulutus on niinku ja sosionomityö siihen sosiaalityöntekijän työhön niinku tosi iso ja hyvä juttu ja vahvuus ja se semmonen mitä mä pidän just ihan omana isona vahvuutena, et on ollu se sosionomi ja on tehny sitä käytännönläheist asiakastyötä et se on antanu kyl tosi paljon siihen millaseks työntekijäks on tullu ja millaseks sosiaalityöntekijäks tulee.

5.3.2 Syvälinen ja harkitseva, laajat kokonaisuudet huomioiva sosiaalityöntekijä

Kokemus sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetistä poikkesi jonkin verran siitä, miten sosionomin ammatti-identiteetti koetaan. Aineistoni perusteella sosiaalityöntekijyyteen liittyy eri tavalla yhteiskunnallinen ulottuvuus ja laajempien kokonaisuuksien hallinta. Etenevässä määrin ajattelua ja ammatti-identiteettiä ohjaa myös osallisuuden edistäminen ja rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityöntekijänä toimiminen ei ole eri asia kuin sosionomina toimiminen. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti rakentuu olemassa olevan päälle siten, että hyvät ominaisuudet säilyvät ja kehittyvät edelleen.

Haastateltavieni mukaan matka sosiaalityöntekijäksi on ollut osittain hankala ja sisältänyt surutyötä, luopumista ja on jonkinlainen identiteettikriisi, eikä sosiaalityöntekijäksi taipuminen ole täysin mutkatonta. Osalla haastateltavista matka on vielä kesken, opintojen vuoksi, mutta kuitenkin on jo näkymiä siitä, millainen sosiaalityöntekijä haluaisi olla ja millaiseksi ajattelee oman sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostuvan.

Sosiaalityöntekijöiksi opiskelevat muotoilivat ajatuksiaan sosiaalityöntekijyydestä ja ammatti-identiteetistä siten, että byrokraattisuus ja virkamiesmäisyys ovat jollain tavalla itsestä ja omasta sosionomin (AMK) työtapaaisuudesta ja ammatti-identiteetistä kaukaisia asioita. Mielikuvat sosiaalityöntekijän työstä olivat hiukan pelonsekaisia ja perustuivat realistiseen käsitykseen siitä, mitä sosiaalityöntekijän työ on.

H2: Ja sit välil on tullu semmonen olo et on joku etäinen byrokraatti jossain joka pyörittelee niinku papereit ku ei oo aikaa tavallaan siihen asiakaskohtaamiselle eikä sitä työtä pysty tekee niin hyvin ku ite haluis niiden asiakasmäärien takia ja tavallaan et ollu ehkä ikäväki sitä, et haluis olla siel eturintamassa niinku luomassa sitä suhdetta siihe asiakkaaseen et. Et on varmaan pettymyksiäki, ammatillisia pettymyksiäki tullu ja sit tavallaa hahmottunu et ei kuntasektori oo se oma paikka ehkä. Et en mä pysty siellä tekee sitä sosiaalityötä niinku omannäköisesti.

Julkisen vallan käyttö ja lain merkitys työtä ohjaavana tekijänä näyttäytyy sosiaalityön ammatti-identiteetin osana eri valossa kuin sosionomin. Lakia tulee osata, tulkita ja noudattaa eri tavalla kuin aiemmin. Tämän ymmärrän sitä kautta, että laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 9§ mukaan sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palveluiden tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Sosiaalityöntekijä vastaa lisäksi sosiaalihuollon palveluiden antamisesta ja päätöksenteosta sen mukaan kuin laissa erikseen säädetään. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, §9.) Sosiaalityöntekijänä korostuikin lainsäädännön tuntemus, tulkitseminen ja noudattaminen eri näkökulmasta kuin sosionomilla, joten lähtökohtaisesti voidaan olettaa lainsäädännön hahmottamisen olevan myös yksi tekijä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin liittyen.

H6: Mut se laki varmaan, et se pitää joka kohdassa huomioida, ja on mul varmaan entisestään, vaikee arvioida ku ollu töissä koko ajan mut vahvemmin mut rakenteellisen ja yhteisöllisen sosiaalityön vinkkeli, et haluaa koko ajan painottaa sitä meidän eri toiminnoissa. et totta kai on etusijalla se yksilö ja meidän yhteisö, mut suuri painoarvo on siin työssä siin ympäröivässä yhteiskunnassa ja yhteistyössä yhdessä alueen toimijoiden kanssa...se on varmaan kans semmonen mikä on vahvistunu ja mihin on syventynyt.

Myös yhteiskunnallinen osaaminen ja ymmärrys erilaisia rakenteita ja mekanismeja kohtaan ovat aineistoni mukaan sosiaalityöntekijänä toimiessa lisääntyneet ja se vaikuttaa myös ammatti-identiteetin kehitykseen. Sosiaalityön sanotaankin vaativan ymmärrystä jokapäiväisessä elämässä selviytymisestä, moninaisten ongelmien ilmenemisestä, vaikutuksesta ja syntyprosesseista (Murto ym2004,33).

Rakenteellinen sosiaalityö ja osallisuuden edistäminen korostuivat sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin liittyvässä keskustelussa sellaisina aihealueina, jotka ohjaavat ajattelua ja työntekoa eri tavalla kuin sosionomin työssä. Toisaalta mielenkiintoista oli se, että sosionomien puheissa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin liittyen ei noussut erityisen vahvana esiin asiantuntijuus ja yhteiskuntatieteiden korkeakoulun loppututkinnon tuoma erityisosaaminen.

Osa toi myös esiin sitä, että ymmärryksen lisääntymisen myötä jonkinlainen särmä on hioutunut, eikä ehkä niin kärkeästi ole ottamassa kantaa asioihin.

H2: Mut niinku mä sanoinkin et ite on huomannu et enää ei oo niin semmonen kärkeä edes ajatuksen tasolla, emmä nyt ikinä oo ollu missää facebookis huutelemas mitään niinku... luojan kiitos...mut et tavallaan et jotku ohjaajat vaik meil sanoo jotain liian yksoikost mun mielest ni ite ei enää sellaseen taituis... et tieto lisää tuskaa tietyl tavalla.

Mielenkiintoinen huomio oli myös se, että sosionomina on ottanut ehkä pienempiä yksityiskohtia vahvemmin esiin ja nyt sosiaalityöntekijänä ei enää kiinnitä niihin pieniin asioihin niin paljon huomiota. Asioita katsoo sosiaalityöntekijänä laajemmin ja osaa antaa joidenkin yksityiskohtien olla, sillä ymmärtää, että niillä ei oikeastaan ole niin suurta merkitystä.

H4: Must tuntuu et sosionomina, tuol laitosmaailmas ku oli töis ni ehkä jotenki...siel kiinnitti kaikkiin pieniinki asioihin tosi paljon huomioo ja ehkä jotenkin tarttu semmisiin pieniinkin asioihin. Nyt ehkä sossuna niit mieltii niit asioit ehkä semmosena kokonaisuuksina, et ehkä jokaseen pikkuasiaan ei tarvitse puuttua ja tarttua. Toki pitää kans nähdä mitkä on niit tärkeit asioita.

H3: Kai sitä sitten siinä jo sosionomin töitä tehdessä näki sitä sosiaalityöntekijöidenki tekemää työtä, tavallaan ehkä siinä jo näki semmosia erilaisia tapoja toimia ja sit ku ite opiskeli ja oli sit tehny jo sitä sosiaaliohjaajan työtä, ni oli ehkä jotenkin niinku semmonen kokonaisvaltainen käsitys siitä millasta se sosiaalipuolen näkemys asiakkaan tilanteest voi olla. Se käsityst siitä asiakkaan arjesta, mut et kyl se laajempi näkemys ja tavallaan ja se ammatti – identiteetti et miten sen niinku itse mieltää et mitkä on niitä omia tehtäviä sen asiakkaan tilanteen niinku arvioinnis tai huomioinnis tai kuntouttamises tai mitä sit onkin työelämäs tehny.

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostuminen saattoi olla haastavaa myös omista lähtökohdista käsin. Esimerkiksi työläisperheessä kasvaneelle voi olla hankalaa mieltää itsensä ylipäänsä yliopiston käyneeksi. ”Maisteri- ihmisyyt” ja yliopiston käyneen identiteetti ylipäänsä voi olla hankalasti haltuun otettava osa omaa identiteettiä ja ihan arkisissa

tilanteissa saattaa itsekkin hämmästyä sitä, että on korkeasti koulutettu, vaikka se ei ole ollut lähtökohtaisesti osa omaa identiteettiä.

H5: Ehkä tosta maisteri- ihmisestä tuli mieleen, et itelle on jotenkin vieras ajatus, ku mä oon kuitenkin amistaustanen, mä en oo koskaan ollu kauheen hyvä koulussa eikä mun perhees oo mitää yliopiston käyneitä ihmisiä, ni mä jotenkin, mä aina hämmästyn itsekkin jos mä kirjotan johonki et oon maisteri, et se ei niinku sovi mun sitten johonkin työläisidentiteettiin ollenkaan.

H5: Mul tuli mieleen et on semmonen naapuri, joka etenkin kännissä haluaa aina tos pihalla puhua ja kysellä mun työstä ja kerran ku mä olin just siirtynyt tähän opettajan työhön ni sanoin et mä oon nyt ammattikorkeakoulussa töissä, ni sit se sano et sithän sun pitää olla ite tosi korkeesti koulutettu. Ja sit mä jotenkin sponttaanisti vastasin et en mä kyl oo, sit mä tulin kotiin ja rupesin oikeen miettii et miks mä tollee vastasin, et kylhän mä nyt varmaan oon.

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti myös tuo varmuutta tuoda esiin asioita eri tavalla kuin aiemmin. Kuulluksi tuleminen eri verkostoissa koetaan erilaisena silloin, kun sen tekee sosiaalityöntekijänä eikä sosionomina. Tämä on ollut ehkä hiukan yllättävää haastattelemilleni sosiaalityöntekijöille. Ei ollut itsestään selvää, että se on hyvä asia, että sosiaalityöntekijän olisi jollain tavalla uskottavampi ja ulostulot olisivat jotenkin hedelmällisempiä tai vakavammin otettavampia kuin aiemmassa työtehtävässä. Haastateltavani kuvaili tätä uskottavuuden ilmiötä seuraavasti:

H6: Et se mitä se on tuonu ihan selkeesti ni statuksen nosto tavallaan et ehkä tulee enemmän kuulluks joissain paikoissa, mikä on tietyst vähän hölmöö... ja julkisen vallan käyttöä, ni se on varmaan niinku sellanen, et ehkä tietyis kohdissa, oman organisaation sisällä mellastan ja hulluilen, mut et mitä kaikkia ulostuloja voikaan tehdä jossain muualla ku on siinä virassa.

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti antaa paljon mutta, kuitenkin jostain joutuu luopumaan ja se muuttaa oman työn arkea niin vastuun, asiakastyön käytännönläheisyyden kuin oman ajattelunkin osalta. Pitkän uran tehneillä sosionomeilla kasvu sosiaalityöntekijäksi ei ole täysin kivutonta. Sen sisäistäminen, että on sosiaalityöntekijä, voi olla arjessa hankalaa ja näyttäytyä omassa kokemusmaailmassa jonkinlaisena huijarisyndroomana.

H7: Mä huomaan kyl olevani sen asian suhteen aikamoisessa identiteettikriisissä, en osaa mieltää mikä minussa olisi näiden opiskelujen aikaan muuttunut ----mä aattelen et se pohjautuu paljon siihen aiemmin opittuun sosionomitaustaan, on tosi vierasta esitellä itseni sosiaalityöntekijäks, et mielummin jätän esittäytymättä tittelin ku soitan tai jossakin olen, se ei vaan jotenkin istu vielä suuhun. Ja mä siinä ehkä just koen semmosta ristiriitaa, kun on näitä vaikka opinnoissa olisivat pidemmällä, mut työkokemusta on huomattavan paljon vähemmän ja sit he on jotenkin sosiaalityöntekijöitä ja itte on ihan semmonen olo et en oikein tiedä mikä mää oon eikä oo ollenkaan semmonen varmuus et jotenkin ei oo verrattavissa

sosiaalityöntekijään tai sosiaalityöntekijän sijaseen, koska ajattelen et tää kaikki tulee sielt sosionomin työstä ja sieltä ja mä ajattelen et mä oon ainaki ihan vaihees sen kans et mikä mä oon ammatti – identiteetiltäni vaik sinällään se oma tekeminen ei oo epävarmaa vaan se et mihin lokeroon mä kuulun tällä hetkellä, aika epävarma olo.

Yhteenvetona totean, että sen erottaminen mikä osa ammatit-identiteettiä tulee sosionomitaustasta ja mikä sosiaalityöntekijänä toimimisesta on vaikeaa. Rajanvetoa ei myöskään koeta tarpeelliseksi. Eri ammatteja ja ammatti-identiteettejä minkä kanssa työtään tekee, on vaikea ja tarpeetonta vertailla. Aineistoni perustella kuitenkin on selvää, että sosiaalityöntekijöinä maailmaa katsotaan laajemmin. Yhteiskunnalliset piirteet, rakenteet ja osallisuuden edistäminen näyttäytyvät työn taustalla enemmän kuin ehkä asiakaslähtöisemmin työhön suhtautuvien sosionomien.

Sosiaalityöntekijöinä asioihin suhtaudutaan syvällisemmin, harkitsevammin ja rauhallisemmin. Tulkintani mukaan sosionomit ovat myös hakeutuneet mahdolliseen sosiaalityöntekijän koulutukseen ja työhön asiakas edellä, sillä selkeä asiantuntijuus ja asiantuntijantehtävissä toimiminen ei noussut ammatti-identiteetti keskustelussa esiin siinä mittakaavassa, kuin asiakastyön käytännönläheisyydestä luopuminen. Uuden ammatti-identiteetin muodostuminen on myös jollain tavalla koettu vaikeaksi ja sosionomikoulutusta taustalla pidetään hyvänä asiana.

5.4 Ammatti-identiteetin kehittyminen sosionomista sosiaalityöntekijäksi

Ymmärtääkseni paremmin matkaa sosiaalityöntekijyyteen ja uuden ammatti-identiteetin omaksumiseen lähestyin asiaa selvittämällä suhtautuvatko sosionomit sosiaalityöntekijöinä tai sosiaalityöntekijäksi opiskelevina joihinkin asioihin tai ilmiöihin eri tavalla. Todellisuus rakentuu sosiaalisessa ympäristössä ja se, miten joihinkin asioihin tai ilmiöihin suhtautuu, on mielestäni oleellinen osa ammatti-identiteettiä. Halusin myös selvittää, onko haastateltavillani jokin tietty hetki tai kohta, jossa on tietoisesti huomannut olevansa sosiaalityöntekijä. Ammatti-identiteetti konkretisoituu kuitenkin käytännön työssä ja vaikka identiteettityö ei välttämättä ole tietoista eikä sen muokkaantumiselle ole selkeää hetkeä tai tilannetta, halusin silti peilata sosiaalityöntekijyyden syntyä ihan konkreettisiin tilanteisiin ja työn arjessa tapahtuviin hetkin.

5.4.1 Asioihin ja ilmiöihin suhtautumisen eroista

Aineistossani oli nähtävissä se, että sosiaalityöntekijäksi opiskelu on avartanut erilaisia näkökulmia ja teoreettisen tiedon omaksuminen on ikään kuin tuonut lihaa luiden ympärille, asiat nähdään laajempina kokonaisuuksina ja niiden syy-seuraussuhteita ymmärretään paremmin. Kuten ilmiöihin suhtautumisen eroavaisuuksissa niin myös ammatti-identiteetin muutoksessa on kuitenkin vaikea sanoittaa sitä, mikä johtuu eri tutkinnosta tai ammatista tai mikä omasta kasvusta ja kehityksestä. Yksittäisten eroavaisuuksien nimeäminen omassa tavassa suhtautua oli haastavaa. Se, että haastattelemillani ihmisillä on työkokemusta sosionomin työstä, on mahdollistanut sen, että yliopiston tarjoamaa teoreettista tietoa on voinut heti soveltaa käytäntöön ja nähdä erilaiset ilmiöt ja asiat oman työkokemuksen valossa konkreettisemmin.

H1: Öö. Kyl mä ainaki huomaan et tähän omaan työhöni saan semmost uutta näkökulmaa. Ja jotenki et kylhä se viel enemmän on semmosta teoreettista se opiskelu tuol yliopistossa, et enemmän on vielä paljon lukemista ja siin mieles ehkä se näkökulma avartuu, jos aatellaa ihan niinku yhteiskunnallisesta näkökulmastaki mut tota. Emmä nyt tiä osaanksmä sanoo mitää esimerkkiä, mut välil on huomannu ihan et täs työssä ku kohtaa vaikka jonku asiakkaan, ni sit tuleeki mieleen et tää oliki just tästä kysymys mist puhuttiin jossai oppitunnilla tuol. Ja näin pois päin, ja tulee semmosia oivalluksia.

Aineistostani kävi ilmi, että sosiaalityöntekijänä, ja jo opintojen aikana, pystyy ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin asioiden kompleksisuuden ja ymmärtämään syy-seuraussuhteita paremmin ja laajemmin, myös suorassa asiakastyössä.

H2: ...ehkä se sitä yhteiskunnallista osaamista, et yksilön ympäristötekijöiden huomioiminen on alkanu olee itelle jotenkin kirkkaampaa ja pystyy niinku ymmärtämään eri tavalla jotain niinku ylisukupolvisen syrjäytymisen mekanismeja tai oikeesti niinku sitä et ei se oo niinku vaan tää yksilö vaan tää koko ympäristö mikä vaikuttaa siihen tilanteeseen

H4: Hmmph...no ehkä niinku asiakastyössä mä ajattelen et ehkä jotain semmosta jonkunlaista..mite sen nyt sanois..mä en osaa sanoa suoraan et onks joku mihin suhtautuu eri tavalla mut ehkä semmost on niinku huomannu et jotenkin ajattelee niit asiat ehkä kokonaisuuksina jotenkin eri tavalla.

Osallisuuden edistämisen koettiin myös muuttuneen omassa ajattelussa sosiaalityöntekijän työtä tehdessä verrattuna aiempaan, ja sitä pyritään viemään myös arjen käytäntöön eri tavalla kuin aiemmin. Yksi haastateltavistani sanoi osallisuuden edistämisestä näin: *”varmaan entistä enemmän meuhaan siitä, et äänestäkää hyvät ihmiset tai nyt vaikka ku oli osallistuva*

budjetointi, ni siit mä kansa mesosin et eri yksiköissä viedään sitä asiakkaiden tietosuuteen ja tehdään selväks et näinkin voi toimia...”

Asioihin ja ilmiöihin suhtautumisen eroavaisuuksista on myös mainittava jälleen päätöksenteko ja virkavastuu. Sosionomin työssä päätöksenteko ja virkavastuu eivät ole oleellisia työtä määrittäviä oikeuksia, eikä velvollisuuksia, mutta sosiaalityöntekijän työssä julkisen vallan käyttö erilaisten päätösten teon muodossa ja virkavastuun kantaminen korostuvat. Myös sosiaalityöntekijöiden työtilanne ja työn kuormittavuus ovat asioita, joihin suhtautuu hiukan eri tavalla, eikä välttämättä positiivisessa hengessä.

H7: ...tää tietynlainen ahdinko mihin sosiaalityöntekijöitä ajetaan et tuntuu et on aika kohtuuttomat vaatimukset siihen nähden mitä annetaan resursseja ja työkaluja tehdä työtä et se on varmaan semmonen mikä konkretisoituu täs että tota et vaikka sinällään työmarkkinat on hyvät, mut et mitä sen taustalla on ni se on varmaan ehkä se minkä täs kans joutuu kohtaamaan itteki eri tavalla ku siin on se vastuunkanto eri tavalla ku sosionomilla on ja sit se työpaine ja just tosiaan et on oma nimi niis papereissa alla, et miten siihen suhtautuu...ei voi delegoida asioita eteenpäin sossulle, vaan itse on se joka kantaa sen vastuun ja hoitaa ne hommat riippumatta siitä missä jamassa kunnan tai yksikön työtilanne on. Et se on osittain tietty sit ilmiö tai asia mihin mä joudun sit itse tulemaan osalliseksi.

Yleisesti ajattelun ja suhtautumisen työn kohteisiin ja siihen liittyviin ilmiöihin koettiin olevan kokonaisvaltaisempaa sosiaalityöntekijänä ja sosiaalityöntekijäksi opiskellessa. Ympäristötekijät, osallisuuden edistäminen ja päätöksenteko siihen liittyvine vastuineen, olivat aineistossani niitä asioita tai ilmiöitä, joihin suhtautuminen on muuttunut ja mikä ammatti – identiteetin muodostumiseen vaikuttavat.

5.4.2 Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittyminen konkreettisesti

Mielenkiinnosta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin syntymistä kohtaan selvitin, onko mahdollisesti jossain kohtaa työelämässä tai opiskeluaikana ollut jonkinlainen konkreettinen hetki tai tilanne, jolloin on kokenut olevansa sosiaalityöntekijä. Aineistostani oli tulkittavissa, että sellaista konkreettista hetkeä haastateltavani eivät tietoisesti olleet ajatelleet. Esiin tuli kuitenkin, että hetki liittyy nimenomaan päätöksentekoon tai johonkin muuhun konkreettiseen tilanteeseen, jossa on toiminut sosiaalityöntekijänä. Sosiaalityöntekijän työtä ajatellen on selvää ja luontevaa, että päätöksenteko konkretisoi sitä, että toimii sosiaalityöntekijänä ja se myös kasvattaa ja ohjaa omalta osaltaan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin omaksumiseen.

H3: Varmaan niis päätöksentekotilanteissa, et aiemmin ei tarvinnut tehdä ku niit jotain arjen päätöksiä. Et mitä nyt täs tai täs tilantees arjes tehdään, mut sit sosiaalityöntekijänä mä oon tota...no ensin olin kyl vanhuspuolel töis, emmä ehkä sielläkään, tai sielläki tehtiin päätöksiä mut se oli ehkä eri tyyppist mut et sit tuol lasu – puolel ehkä jotenkin se vastuu ja valta ehkä jotenkin tuli vasta näkyväks tai silloin pysty...tai jotenkin... ehkä ymmärsi sen et millä tavalla työnkuva ja identiteettiki täytyy muuttua ku on se päätöksiä tekevä viranomainen. Ja isoi päätöksiä tekevä.

H8: No on se ehkä vähä niinku auennu se homma päätöksiä tehdessä. Vaik siis kyse oli iha jostai tilapäisen majotuksen myöntämisestä tai muusta, eikä mistää HC- lastensuojelucasesta, ni kyl siin oli vähä semmonen et mä oon nyt tosiaa niinku sossu ja päätän tän asian tällee ja teen päätöksen. Et morjes.

Mielenkiintoinen ilmiö aineistoni pohjalta oli se, että moniammatilliset verkostot liittyvät sosiaalityöntekijyyden syntyyn. Moniammatilliset verkostot, joissa on mahdollisesti toiminut ainoana sosiaalityöntekijänä, ovat olleet tilanteita, joissa sosiaalityöntekijän ammatti – identiteetti on voinut muodostua tai on konkreettisesti huomannut olevansa sosiaalityöntekijä. Myös se, että on kohdattu sosiaalityöntekijänä, on auttanut ammatti – identiteetin muodostumisessa ja edistänyt sen syntyä. Myös se painoarvo mitä nimenomaan sosiaalityöntekijänä tehdyille ulostuloille on annettu, on konkretisoanut oman sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin syntyä.

H4: ...ja mä olin sit yhtäkkiä moniammatillisessa työryhmässä ainoos sosiaalityöntekijä ja kaikki muut oli ohjaajia mikä mä olin kans ennen ollu, ni siin ehkä oli semmonen hetki et... hakeminen jotenkin et mä oon nyt sosiaalityöntekijä täs työyhteisös. Mut mää aattelen et se lähti kyl tosi luontevasti jo alusta asti silloin...ne niinku alusta asti kohteli mua sosiaalityöntekijänä ni jotenkin se siihen sit niinku kyl pääsi aika hyvin ja aika nopeesti.

H5: No ei ehkä asiakastyöhön tai päätöksiin liittyen, enkä mä tiedä onks ihan selkeet hetkee mut mä ajattelen että ku rupes tekee sosiaalityöntekijä nimikkeellä ni joissain verkostoissa kohdeltiin erilailla ehkä, oli painavempi se sana mitä sano. Toki jos on kovin moniammatillinen se verkosto ni eihän sillo just välttämät ees jossai terveydenhuollos ymmärretä mikä on ero, mut et sillo jos on sosiaalihuollon väkee, ni ne on semmosii tilanteit et on tajunnu, et nyt kannattaa painottaa tätä asiaa tässä. Toki tähän liittyy se et se mun eka sossun pesti oli johtavan nimikkeellä, et toki se painoarvo sit tuli sitä kautta.

Myös erilaiset organisaatorakenteet osaltaan vaikuttavat siihen, onko ollut jotain tiettyä hetkeä tai tilannetta, jossa on konkretisoitunut se, että toimii sosiaalityöntekijänä eikä esimerkiksi sosiaaliohjaajana. Organisaatioissa, joissa ei tehdä viranomaispäätöksiä ei oma käsitys siitä, että on sosiaalityöntekijä ole välttämättä niin helposti muodostunut. Silloinkin, kun organisaatiossa työskentelee vain yhden ammatin edustajia, eikä käsitys omasta ammatti-identiteetistä pääse muodostumaan moniammatillisen työryhmän kautta, on

sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittyminen ollut niin ikään vähemmän konkreettista.

H7: ...no kyllä tietysti työtehtävien kautta ihan se konkretisoituu, että on siinä tilanteessa, esimerkiksi nyt tää työ mitä mä teen, on hyvin toisenlaista kuin aiemmin, missä olis ehkä et selkeemmin pitäis identifioitua sosiaalityöntekijään ja sitten siinä olis ohjaajia ja muita ja se työnjako ois selkeempi, ku nyt mä oon töissä semmoses yksikössä missä on vaan sosiaalityöntekijöitä, et siinä ei ikään kun tuu tämmöstä samalla tavalla sen yksikön sisäistä kategorisointia mitä se muualla vois olla.

On myös kokemuksia, joissa sosiaalityöntekijänä toimimisen on voinut hahmottaa hyvinkin konkreettisesta ja käytännöllisestä asiasta: H6: *”...sillonha mulle on muute tulluki just se virkamääräys suojatulla sähköpostilla. Onhan se nyt et saat sopparin. Ehkä se hetki ku se läsähti sähköpostiin. Täs on virkamääräys. Kiitos.”*

Kokemus siitä, että on sosiaalityöntekijä, on siis voinut syntyä hyvinkin konkreettisissa tilanteissa. Usein kuitenkin kokemus on liittynyt päätöksentekoon ja siihen liittyvään vastuuseen. Myös organisaatiotasolla ja työnkuvalla sekä moniammatillisella työryhmällä on merkitystä siinä, milloin ja miten itsensä sosiaalityöntekijäksi mieltää.

5.4.3 Entisestä luopuminen

Aineistoni pohjalta nousi myös esiin se, että sosiaalityöntekijänä joutuu luopumaan tietyistä asioista ja ajattelusta, mikä ei ole ollut täysin kivutonta ja vaikuttaa myös ammatti-identiteettiin. Näkemys sosiaalityöntekijyydestä ja siihen liittyvän ammatti-identiteetin muuttumisesta herätti useissa puheenvuoroissa jonkinlaista luopumisen tuskaa. Kipuiliua aiheutti erityisesti mielikuva ja käsitys siitä, että sosiaalityöntekijänä ei pystyisi olemaan arjessa ja käytännössä niin lähellä asiakasta mihin on sosionomina kasvanut ja oppinut.

H3: Oon vähän joutunu luopumaan joissain tilanteis et mä aattelen et oon ehkä semmonen niinku et niinku tykkään tehdä sitä käytännönläheistä työtä ja aattelen et jonkun verran oon joutunu esimerkiks siitä luopumaan tuol vaikka lastensuojelulaitokses aiemmas työtehtäväs. Oisin tykänny tehdä kahden kesken töitä vaikka lasten kanssa ja sit se oli kutienkin selkeest niinku oma ohjaajien työnkuvaa ni se on ehkä ollu semmonen mist on joutunu, niinku en kokonaan luopumaan, siit ois voinu...mä aattelen et se on ehkä osa sitä omaa ammatti-identiteettiä, et tietyl tavalla siit ois voinu luopuu melkeen kokonaanki, mut en oo halunnu luopuu kokonaan. Vähemmän semmost arjen osallistumista mist ehkä toisaalta oon ite tykänny tosi paljon.

Luopumisen tuskaa aiheutti myös osittain se, että sosiaalityöntekijänä ei enää tuntisi asiakasta niin hyvin tämän omassa elinpiirissään ja sosiaalityöntekijän työhön liittyviä päätöksiä joutuisi tekemään enemmän muiden tuottaman tiedon varassa.

H4: Et on tavallaan ollu niin pal lähempänä ja jotain asioitaki tullu eri taval ilmastuu ja sanottuu suoraan ja puhuttu sillai aika avoimest, rehellisest ja suoraan, mut et mä aattelen et sossuna ni siin on varmaan itel ollu se hakeminen et tajuu et niin, et mä en teekkään täs nyt tätä asiakastyötä niin tiiviisti, mä en tunnekkaan näit asiakkait ihan niin hyvin, ku tota noinniin oon aiemmas työssäni tuntenu, et ei muodostu välttämät niin läheisiä suhteita mitä siin sosionomityössä. Ja joutuu varmaan aika pal, tai joutuukin siin sosiaalityöntekijän työssä tavallaan luottamaan siihen muiden sanaan, et mitä sit vaiksne ohjaajat kertoo siel lastenkodis asuvast siit lapsest ketä sä oot tavannu kerran – kaks. Et joudut tavallaan sitä omaa päätöksentekoo nojaa aika pal siihen et mitä ne muut sanoo, mitä tietoo sä muilta ihmisiltä saat. Se on varmaan se suurin juttu mä aattelen, et täs niinku identiteetti-asiassa niinku on itel se, mitä niinku miettiki viime vuonna tosi paljo ja välil ikävöi, et joutuu siit sellasest vähän luopumaan. Et ei oo niin tietoinen niiden lasten asioista ja niin läheinen ja semmonen et se on varmasti isoin, iso juttu.

Luopuminen jostain ajateltiin myös työtehtävien kautta siten, että on tehnyt osittain tietoisien valinnan siitä, että ei ole mahdollista tehdä niin tiivistä asiakastyötä enää. Myös se, että sosiaalityöntekijänä on kannettava eri tavalla vastuu tehdyistä ratkaisuksista, on osaltaan myös luopumista. Vastuu on otettava itse, eikä enää ole vain taustalla vaikuttamassa. Tämä uuden omaksuminen ja erilaisen vastuunkannon ja päätöksenteon ulottuvuus ei välttämättä ammatti-identiteetin kehittymisen yhteydessä kuitenkaan ole huono asia. Päätöksenteon ja siihen liittyvän vastuun koettiin osaltaan olevan juuri sitä ydintä, jossa ammatti-identiteetti kehittyy.

H7: On joutunu luopuu siitä mahdollisuudesta siirtää vastuuta ja päätöksentekoa jollekki muulle. Et sit ei voi enää vieres sanoo et mä oisin ainaki tehny tolla tavalla, se on helppo sanoo ku ei oo itte viime kädes sitä ratkasuu tekemäs siinä asiassa. Ja mä aattelen et ehkä ne on just niit tilanteita joissa se oma ammatti-identiteetti lähtee myös muotoutuu. Koska se konkretitoisuus et nää on asioita mitkä mä ratkase ja mä mietin millä tavalla mä tän ratkase, mikä se mun peruste on, millä mä sen ammatillisen arvion teen ja mä aattelen et ne on niitä tilanteita missä lähtee kehittymään ja miettimään että teenk smä oikein teenks mä väärin, miks mä teen näin.

5.5 Ammatti-identiteetin muotoutumisen sietämätön keveys

Ammatti-identiteetin muuttuminen ja kehittyminen on monisyinen asia, mihin vaikuttaa opinnot, työkokemus, oma elämäntilanne ja oma persoonallisuus. Se ei ole kivutonta, eikä aina tietoista. Seuraavanlaisia aihealueita nousi esiin selvittäessäni, mikä sosionomille kehittyvän sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumisessa on ollut helppoa tai vaikeaa.

Ammatti-identiteetin kehitymisessä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetiksi nähtiin helpottavina tekijöinä oma ikä ja se, että on jo työkokemusta ja sosionomikoulutus taustalla.

H8: On se niinkin et oma ikä ja elämäkokemus ja tietty aika pitkä työkokemus auttaa tosi paljon. Ei sitä mikään ihan tyttönen oo eikä keltanokka näissä hommissa, ni onhan siitä hyötyä. Totta kai. Kyl se sitä ammatti-identiteettiä kehittää ja auttaa sen ymmärtämises et mikä se niinku on ku pikkusen jo näillä kilsoilla tietää kuka ite ylipäänsä ihmisenä on.

Sosionomikoulutuksen ja ennen kaikkea työn nähtiin olevan jonkinlainen punainen lanka ja perustava rakenne kaikessa tekemisessä. Toisaalta ammatti-identiteetin kehittyminen aiheuttaa kasvukipuja ja jonkinlainen irti päästäminen on ollut haastavaa.

H7: ...no ehkä toisaalta mä koen myös helpottavaks sen et siellä taustalla on se sosionomi tutkinto, koska mä aattelen et se on tietynlainen punanen lanka mun omassa tekemisessä, toisaalta se voi myös olla haaste että pystyiskmä irrottautuu...se on varmaan vähän kaksiteränen miekka et osaako siinä asemoida itsensä oikeen, et kyl mä näkisin sen enemmän itselle vahvuutena ku haastena sen aiemman kokemuksen et sitä kautta tulee sitten se ammatti-identiteetti.

H2: Hmmph. Ei varmaan mikään kasvuprosessi ikinä täysin kasvukivuton ole...et toi.. kyl siin varmaan on.. tai niinku aiemminki sanonu et kipuillu sitä et jotenkin mitä ottaa mukaan reppuun siit sosionomin identiteetistä ja mitä ei...niinku et...hakee sitä paikkaansa, niinku mä sanoinkin et tuntuu et ei kuntasektorilla sosiaalityöntekijänä oo saanu tehdä niinku sitä kaikkee siltä osin ku ois ehkä halunnu, ni sit on sitä niinku kipuillu

Haastavaa on ollut se, että joutuu jollain tavalla asemoitumaan, hakemaan omaa paikkaa ja varmistamaan itselleen sitä mikä kuuluu omaan ammatti-identiteettiin ja mikä ei. Kahden eri ammattitutkinnon tietynlainen yhdistäminen yhdeksi ammatti-identiteetiksi aiheuttaa oireilua, sillä molempien ammattien tuottama osaaminen yhteensä on laajaa. Irrottautuminen sosionomin ammatti-identiteetistä, vaikka tilalle on tullut paljon uutta, on ollut vaikeaa, etenkin käytännön läheisen työn vähenemisen vuoksi.

H3: Hmmph. No tota vaikeet on ollu ehkä semmonen et mä aattelen et välil se on ollu vähän vaikeeta ku se oma identiteetti on ollu vähän semmonen et mä teen niinku käytännön läheisiäki hommia ja tota toisaalt mä aattelen, et ei se oo pois suljettua et vois tehdä sosiaalityöntekijänäki käytännön läheistä, mut se on ehkä ollu välillä se työn rajaaminen sitte, et mikä enää kuuluu omaan identiteettiin ja mitä mun tarvii tai kuuluu tehdä...se on laaja se oma ammatillinen identiteetti ku on se kaks koulutusta ni se on sit sil taval ehkä ollu vähän hankalaa, tällai ku kysyt. en mä sitä oo koskaan sil taval ajatellu kyl. se on voinu olla semmonen mitä sit, mikä mun sit pitäis olla. Varsinki tuol lastensuojelulaitokses ehkä.

Asiakastyön käytännön läheisyyden ja arjen asiantuntijuuden väheneminen sosiaalityöntekijänä kirvoittivat myös pohdintaa siitä, miten rakenteelliset tekijät sosiaalialalla itse itseään toteuttaen vähentävät sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta tehdä työtä lähellä asiakasta. Jäykät ja vahvat rakenteet organisaatioissa, niin koulutuksessa kuin sosiaalityön kentällä eivät helpota ammatti-identiteetin muutostyötä.

H5:...no varmaan mikä on edelleenki vähän vaikeeta ni se et, jos ei oo mahdollisuutta, et jos mä teen niinku sosiaalityöntekijänä töitä ni ajatellaan et mä en sit tekis niinku niin sanottu lähityötä, et mä vaan tekisin jotain arviointia ja päätöksiä. Mun mielest se ei oo niinku asianmukasta sosiaalityötä. Varmaan jossain tilanteesa voi olla, mut ei me voida ihmistä hajotta meidän koulutusorganisaation tai vakanssien perusteella.

Valitettavana näkökulmana, ammatti-identiteetin muodostumiseenkin peilaten oli aineistossa nähtävissä jonkinasteista kahtiajakoa sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien ammattitutkintojen arvostuksessa. Yksi haastateltava kertoi kokeneensa sosiaalityöntekijöiden parissa ikävääkin keskustelusta sosionomeista. Se, että toista ammattiryhmää ei arvosteta tai kunnioiteta voi olla ammatti-identiteetin eheytymistä ja kehittymistä hankaloittava tekijä.

Ammatti-identiteetin muodostumisessa on koettu vaikeana myös tietynlaisten valta-asetelmien ja sitä korostavien symbolien käyttö, riippumatta siitä millä tutkinnolla työtä tekee. Sosiaalialalla kohdattavien asiakkaiden näkökulman huomioiminen liittyy vahvasti ammatti-identiteettiin ja se, että työssä ”joutuu” ilmentämään, ehkä pientenkin yksityiskohtien muodossa jotain valtaan viittaavaa, voi aiheuttaa kipuilua.

H6: Mulle on varmaan aina vaikeeta se ku oon yhteisöihminen ja saanu vahvasti tehdä sitä, ni vaikka niinku lähtien lukituista ovista, jotenkin minkä taakse ei pääse edes työntekijä, et ehkä se semmonen hätänvarjelun liiottelunaki pidetään joitakin ovia kauheen säpessä ja kauhee semmonen vain henkilökunnille...niinku pääsy kielletty ja kaikki semmonen turha ehkä jotenkin vallan ja perseilyn ilmentyminen. Mul oli yhdessä vaiheessa niinkin et en halunnu pitää ees avaimia kaulassa ku yks asiakas kerran sano mulle, et ymmärrättekste miltä se tuntuu ku te kuljette nois avainnpuissa, et se avainten kilinä merkitsee hänelle laitosta, niinku

lastensuojeluu, kaikkii niinku tän tyyppisii. Et se on mulle ollu yks, sama missä tehtävässä oon ollu ni oon pyrkiny kaikkii vallan symboolei välttää.

Vaikka ammatti-identiteetin muodostuminen ei ole itsestään selvää eikä helppo prosessi, uskotaan sen kuitenkin muodostuvan kokemuksen ja ajan kanssa. Hankalaa on itsensä asemoiminen, paikantaminen tiettyyn aikaan ja tilaan. Koulutus, organisaatiot, työnkuva, kollegat ja moniammatilliset verkostot osaltaan edesauttavat muutosta, välillä positiivisesti, toisinaan taas muutostyötä hiertäen.

Aineistoni perusteella ammatti-identiteetin muutos aiheuttaa enemmän haasteita ja siitä on vaikeampaa löytää sellaisia kohtia, joissa muutos olisi helppoa, vaivatonta ja selkeää. Prosessi on osittain tiedostamaton, mutta muutoksen vaiheissa se aiheuttaa kipuilua. Kipuulun huomaa, mutta sen sujuvaa ja mutkatonta kehittymistä ei arjen keskellä huomioi. Nämä kipupisteet ja kohdat, joissa henkisesti kolisee, ovatkin ehkä juuri niitä sokeita pisteitä, joissa ammatti-identiteetti kehittyy. Loppujen lopuksi kuitenkin ammatti-identiteetin muodostumisesta ei tule olla huolissaan, eikä sitä kannata keinotekoisesti edistää, antaa ajan ja kokemuksen tehdä tehtävänsä.

H7: ...mä en oo niinku huolissani siitä ja mä aattelen et se on se prosessi, mikä ottaa sen ajan tästä opiskelujen ohessa ja ylipäänsä työelämässä se menee siin mukana, et mä en oo mitenkään huolissani enkä mä pelkää sitä, mut mä huomaan et en mä mitenkään sulavasti hypää siihen sosiaalityöntekijyyteen

Esimerkiksi Mutka (1998) sanoo väitöskirjassaan, että sosiaalityössä asiantuntijuudesta käyty keskustelu on ollut ajoittain ristiriitaista ja se on yleisesti kovin moniulotteista. Sosiaalityön asiantuntijuus onkin aina sidoksissa omaan aikaan ja kulloiseenkin yhteiskuntaan ja sinä tapahtuviin muutoksiin. (Mutka 1998. 9, 37.)

Ammatti-identiteettiin liittyy vaade asiantuntijuudesta. Se, että sosiaalityötä tieteenalana on arvosteltu siitä, että sen ammatillistuminen ei ole aikakauden mukaista ja professioasemaa on kyseenalaistettu tutkimustiedon puutteen vuoksi (Pohjola, A. 2018, 282), ei se voi olla vaikuttamatta kokemukseen ammatti-identiteetistä. Mikäli ammatti-identiteetin määrittely voidaan ajatella olevan moniulotteista ja ajoittain ristiriitaista, on se hyvin inhimillistä suhteutettuna siihen, että myös asiantuntijuus alalla on myös ajoittain ollut moniulotteisuudessaan kyseenalaistettu ja ristiriitaisessa valossa. Ajattelen tämän kaiken heijastuvan myös sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittymiseen ja muodostumiseen.

6 Sosiaalialan opiskelu ammatti-identiteetin muokkaajana

Vaikka tulosteni mukaan työkokemus ja työn tekeminen ovat suuremmassa roolissa ammatti-identiteetin kehittymisen kannalta kuin koulutus, niin nostan koulutukseen ja opiskeluun liittyviä havaintoja aineistostani tähän erillisenä luvuna. Tutkimuskysymyksiini sisältyi kysymys siitä, miten koulutus ammatti-identiteettiin vaikuttaa, joten pidän perusteltuna esitellä tulokset erillisessä luvussa. Tuloksissani heräsi paljon keskustelua koulutuksen vaikutuksesta, tai vaikuttamattomuudesta ammatti-identiteettiin, joten annan tälle aineisosta nousseelle tärkeälle aiheelle sen ansaitseman arvon ja esitän tulokset erillisessä luvussa.

Tässä luvussa esitän myös tuloksia selvittämistäni koulutukseen hakeutumisen motiiveista. Ajattelen halun opiskella sosiaalityötä myös liittyvän ammatti-identiteetin muodostumisen moninaisuuteen. Luvussa analysoin myös ne asiat, jotka aineistossani nousi sekä sosionomi-että sosiaalityön koulutuksen näkökulmasta merkitseviksi tekijöiksi ammatti-identiteetin muodostumisen näkökulmasta.

Kallio ym. ovat vuonna 2021 tutkineet sosiaalityön pääaineopiskelijoiden motiiveja sosiaalityön opintoihin hakeutumisen taustalla ja sitä miten ikä, sukupuoli, aiempi koulutus ja puoluekanta vaikuttavat näihin motiiveihin. Tutkimuksen tuloksissa havaittiin, että sosiaalityöhön hakeutumisen tausta voidaan karkeasti jakaa ideologisiin ja sisäisiin motiiveihin sekä ulkoisiin ja henkilökohtaisista kokemuksista syntyviin motiiveihin. Myös omakohtainen kokemus sosiaalityönasiakkuudesta oli Kallion ym. mukaan osittain vaikuttava tekijä sosiaalityön opintoihin hakeutumisessa. (Kallio, Blomberg. & Kroll 2021, 504-505.)

Kallion ym. tutkimukseen peilaten, aineistostani löytyi hyvin samankaltaisia ilmiöitä opiskeluun hakeutumisen taustalla, vaikkakin omasta aineistostani tulkittavissa ollut tulos on osittain ristiriidassa Kallion ym. tutkimuksen kanssa. Heidän tutkimuksensa perusteella pidempään opiskelleet, työelämässä olleet ja vanhemmat opiskelijat eivät pitäisi sisäisiä ja ulkoisia motiiveja niin tärkeinä kuin nuoremmat opiskelijat (Kallio ym. 2021, 505).

Tutkimuksesta poiketen, on omassa aineistossani kaikilla jo aiempi koulutus ja työkokemusta sosiaalialalla, mutta syyt opiskeluun hakeutumisessa ovat kuitenkin havaittavissa samankaltaisten ulkoisten ja sisäisten motiivien kautta.

Aineistostani oli tulkittavissa erilaisia motiiveja ja syitä, jotka analyysissäni jakautuivat kolmeen eri luokkaan, työn sisältöön liittyviin tekijöihin, itsestä ja työstä ulkopuolisiin tekijöihin sekä omasta sisäisestä maailmasta nouseviin tekijöihin.

6.1 Työn sisältöön liittyvät tekijät koulutukseen hakeutumisen taustalla

Työn sisältöön liittyviksi tekijöiksi, mitkä ohjasivat hakeutumaan sosiaalityöntekijän opintoihin, nousi aineistossani esiin sosiaalityöntekijän ammatin arvostus ja ero ammatin arvostuksessa suhteessa sosionomin työhön. Sosiaalialalla työskentely oli haastateltavan mukaan osoittanut sen, että sosiaalialan kentällä on eroa siinä, miten sosiaalityöntekijän työtä arvostetaan eri tavalla kuin sosionomin työtä. Myös työtehtävien painopiste-erot olivat edesauttaneet sosiaalityöntekijän koulutukseen hakeutumisessa. Se, että käytännön työelämässä oli muita sosionomeja, jotka olivat hakeutuneet sosiaalityön opintoihin, vaikutti joidenkin haastateltavien osalta myös päätöksen hakeutua sosiaalityöntekijäksi.

H5: Varmaan ku oon ekan kerran ollu aikuissossussa sosiaaliohjaajana 2006, ni silloin mä ehkä tajusin ylipäänsä et on olemassa sosiaalityöntekijöitäki. Jotenki aikasemmin en ollu sitä sillee hahmottanu ja siel se näky sit niin selkeesti et jopa työtehtävä erossa ja arvostus erossa ja sit oli paljon tuttuja, jotka oli lähteny tekee niit opintoja, siit se varmaan itellä lähti niinku sitte synty.

Muista työn sisällöllisistä tekijöistä, joiden perusteella koulutukseen oli haettu, nousi vahvasti esiin halu vaikuttaa enemmän ja olla tekemässä asiakkaiden elämään tekeviä päätöksiä. Yhdessä haastattelussa nousi esiin tunne siitä, että sosionomin työssä on jollain tavalla tietoa tuottavana tahona, mutta ei ole kuitenkaan mahdollisuutta vaikuttaa päätöksenteon tasolla asioista.

H2: Mmh. no varmaan pitäs kysyy miks halusin sosionomiks. Halusin sosionomiks ku aattelin et en varmaan ikinä pääsis sosiaalityöntekijäks yliopistoon, mut kyl se aika nopeesti valkeni et halusin jatkaa opintoi. Ei nyt siis opiskeluaikana mut sit ku oli ollu työelämäs jonkun aikaa ni sit ku teki sossujen kans työparina ni sit tuli sellanen et kyl mä haluan jatkaa. No varmaan just se et pystys ite vaikuttamaan enemmän. Et niinku välil tuntu ku oli lähityöntekijä ni anto sen kaiken tiedon sosiaalityöntekijälle, mut sittei kuitenkaan voinu tehdä mitään päätöksiä.

Syyt ylipäänsä sosiaalialalle hakeutumiseen koettiin tietyllä tavalla samoiksi kuin sosiaalityöntekijäksi hakeutumiseen. Toisaalta taas ero työssä ja sen sisällössä nähtiin selkeänä ja esiin nousi työkokemuksen kautta tullut tietynlainen riittämättömyyden tunne suhteessa siihen, että ei voi vaikuttaa prosessissa loppuun asti, vaan toimii lähinnä tiedon

tuottajana. Motiivina opintoihin myös nousi esiin kokemus siitä, että haluaa jollain tavalla edetä urallaan, mutta pysyä kuitenkin samalla alalla.

H4: Noh, se oli ehkä semmonen mitä monta vuotta jo mietti ja aatteli et haluis johonkin edetä urallaan ja sit se sosiaalityö alko kiinnostaa tosi paljon ja houkuttelemaan se siin sosionomin työs alko tulla et vitsi haluisko olla tuol toisel puolel päättämäs noist asioist enemmän, liittyen niiden asiakkaiden elämiin, ni sit jotenkin päätin sitä kautta et no minäpä lähden sinne sit.

Uralla etenemisen näkökulmasta työn sisällöllisiksi motiiveiksi opiskelun aloittamiseen vaikutti myös se, että on kova halu vaikuttaa asiakastyön päätöksenteon lisäksi myös jossain osassa palvelujärjestelmää ja ilman sosiaalityöntekijän pätevyyttä vaikuttamismahdollisuudet olisivat heikommat.

H6: Oisinhan mä ollu sit jo sosionomitutkinnolla urani huipulla ja ku toisaalta mä mietin sitä ylempääki, ja hainkin, mut aattelin et haluun kuitenkin sossun pätevyyden. Et jos aion operoida päihde- ja psykiatrian palveluissa ni kaikilla ylempillä viranhaltijoilla pitää olla se sossun pätevyys, et et sä tee niinku amk-paperilla niinku yhtään mitään. Se varmaan päällimmäisenä. En mä ikinä aatellu et must tulis niinku sosiaalityöntekijää, en mä koskaan aatellu et istuisin aikuisossussa tekemässä jotain oikeita töitä.

6.2 Ulkoiset tekijät sosiaalityön opintoihin hakeutumisen taustalla

Tutkimuksen johtopäätöksissä Kallio ym. (2021) toivat esiin, sen että sosionomitaustaisilla ulkoiset tekijät eivät olisi motiivi opintoihin hakeutumiseen. Oma aineistoni sen sijaan antaa ymmärtää, että nimenomaan ulkoiset tekijät ovat olleet sisäisten tekijöiden rinnalla hyvinkin selkeä motiivi sosiaalityön opintoihin hakeutumisessa. Luonnollisesti oma aineistoni on kovin pieni ja se, että ulkoiset tekijät vaikuttaisivat opintoihin hakeutumiseen perustuvat omaan tulkintaani ja analyysini aineistostani. Pidän siitä huolimatta näitä ulkoisia tekijöitä hyvinkin merkityksellisinä motiiveina.

Aineistossani näkyi selvästi ulkopuolisena tekijänä raha, hyvät työmahdollisuudet ja se, että työpaikoista ei tarvitse kilpailla. Eräs haastateltavani kiteytti työn ja työpaikoista kilpailamisen olevan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vähäisempää sanomalla: H7: *”sossuille on myös töitä aika hyvin, tuntuu et sosionomin töissä semmonen...siellä kilpaillaan kaiken maailman koulutuksilla ja kirjainyhdistelmillä ja en oikeen semmoseen oo ollu halukas lähtee mukaan sitten ni tota, ehkä siin on ne pääsytyt”*

Sosiaalityöntekijäksi hakeutumiseen vaikutti myös selkeä halu yliopiston sosiaalityön opintoja kohtaan. Halu yliopisto-opintoihin nousi jollain tavalla kaikkien haastateltavien osalta esiin. Joidenkin tähtäimessä yliopisto-opinnot olivat olleet jo hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien, mutta usko itseen ja omaan kykyihin oli vahvistunut vasta käytännön työn kautta. Osalle oli hahmottunut jo sosionomikoulutuksen aikana, että haluaa opiskella sosiaalityöntekijäksi, osalle myöhemmin.

H6: ...se oli nimenomaan selkeä et mä oon lähteny sille polulle, eikä mitenkää sillee et lähenpä nyt yliopistolle lukee jotain sosiaalipolitiikkaa tai...no ainoo mikä on ollu mielessä sosiaalityön opintojen lisäksi ni on psyka, mut sit tajus mitä sinne vaaditaan. Mut silloin ku oon menny sosionomiopintoihin ni on ollu ihan selkeä jatkumo et yliopistoon mä haluan.

H8: Siis mun ei ikinä pitäny sossuks opiskella ja mä oon aatellu et mä en oo niinku yliopisto-opiskelija. Emmä tiedä mikä alemmuuskompleksi se on ollu et enhän mä nyt yliopistoo. Mut sossuks ei tosiaa koskaa pitäny opiskella, mut sit tuli joku tyhjiö ja tympääntyminen ja sit vaan jotenkin ajauduin yliopistoon ja sossuks ja oon kyl ollu iha tyytyväine et niin kävi.

6.3 Omaan itseen liittyvät tekijät sosiaalityöntekijäksi hakeutumisen taustalla

Osalle haastateltavista oli myös omia, omaan sisäiseen maailmaan liittyviä tekijöitä, joiden vuoksi on halunnut hakeutua sosiaalityön opintoihin. Yhdelle haastateltavista on ollut oma sisäinen motiivi opiskelulle oma toipumiskokemus, joka on herättänyt halun tehdä itse vastaava työtä. Myös oma halu kehittyä ammatillisesti ja edetä uralla koettiin ohjaavana tekijänä sosiaalityön opintoihin hakeutumisessa. Myös ylempi ammattikorkeakoulututkinto nousi muutaman haastateltavan pohdinnoissa esiin, mutta sosiaalityön opinnot koettiin kuitenkin mielekkäämpänä vaihtoehtona toteuttaa itseään ja omia ammatillisia haaveitaan. Koulutusväylä sosionomin opintojen jälkeen sosiaalityöntekijän opintoihin koettiin niin ikään mielekkäänä.

H1: ...kyl mun ehkä siihen sosionomin opintojen jossain aika alkuvaihees tuli ajatus, et kyl sit haluis varmaankin vielä lisää opiskella ja jonkun niinku ylemmän tutkinnon. Oli vähän sitten toi ylempi amk myöski mielessä ja mietti sitä ja...mut sit jotenkin tuli tämmönen mahdollisuus tähän sosiaalityöntekijän opintoihin ja varsinkin kun vähän nyt suorittaa sellasia väliopintoja siinä, et pääse hakemaan noihin maisteriopintoihin, ettei tarvi ihan alusta alkean opiskella ni se tuntu mukavalta, mahdolliselta.

Selkeä yhteys opintoihin hakeutumisessa oli myös yksinkertaisesti se, että sosiaalityöntekijänä pääsee kiinni erilaisiin työtehtäviin kuin sosionomina ja pitkä ura sosionomin työssä ei enää tuota paloa ja poltetta siten, että se riittäisi itselle.

H7: ...mua kiinnosti toisenlaiset työtehtävät.. oon ollu perheohjauksessa pitkälti ja koin että en halua sitä loppuelämäni tehdä ja ajattelin että sosiaalityöntekijän työtehtävissä vois olla paljon asioita mitkä mua itteeni kiinnostais ja sit tietysti semmonen ammatillinen kehittyminen et halunnu jotain uutta ja jotain enemmän.

Kallion ym. mukaan sosionomitaustaisia ohjaisivat opintoihin sisäiset tekijät, kuten arvot, ideologia, halua auttaa yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevia, puuttua yhteiskunnan epäkohtiin sekä yleisesti kiinnostus sosiaalityöhön tieteenalana. Oman aineistostani ei noussut nämä tekijät erityisen vahvasti esiin. Ajattelen, että sosiaalityöntekijäksi opiskelleet tai opiskelevat sosionomit saattavat pitää näitä motiiveja niin itsestään selvinä, että ne eivät erityisesti nousseet esiin omassa aineistossani.

Työn sisältöön liittyvissä tekijöissä taas oli hyvin selkeää, että motiivit liittyvät jollain tavalla asiakastyössä vaikuttamisen mahdollisuuksiin ja siihen, että haluaa olla asiakkaiden prosesseissa jollain tavalla vastuullisemmassa asemassa. Mielestäni tämä on tulkittavissa siten, että motiivina on nimenomaan halu auttaa heikoimmassa asemassa olevia ja tämä ideologinen sisäinen motiivi on opintoihin hakeutumisen taustalla merkitsevä.

6.4 Sosiaalialan koulutuksen vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen

Siihen, miten sosionomille muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti, liittyy olennaisesti tutkintoon liittyvä koulutus. Sosionomikoulutus sekä yliopisto-opinnot ovat olleet tukena ammatti-identiteetin kehittymisessä, molemmat omalla tavallaan. Aineiston perusteella voisi yksinkertaisesti kiteyttää koulutusten täydentävän toisiaan siten, että sosionomikoulutus on tuonut perusosaamista ja asiakkaan kohtaamisen taitoja; ymmärrystä arjesta, kun taas yliopistokoulutus on lisännyt teoreettista ymmärrystä ja laajempaa ajattelua.

6.4.1 Sosionomikoulutuksesta saatua

Sosionomikoulutuksesta koettiin todella paljon hyötyä ammatti-identiteetin kehittymisen kannalta. Hyötyä on ollut ylipäänsä sosiaalialaan liittyvän ammatti-identiteetin kehittymiseen, mutta myös sosionomin ammatti-identiteettiin liittyviä. Sosionomikoulutuksen koettiin

tuottavan perusosaamista, käytännön läheisyyttä ja ennen kaikkea asiakkaan arvostavaan kohtaamiseen tarvittavaa taitoa. Täysin irrallisena sosionomikoulutusta ei pystytty erottelemaan siitä, mikä on käytännön työn kautta opittua. Opintojen koettiin olevan hyvä pohja sosiaalialan työn tekemiseen ja sosiaalialan ammatti-identiteetin kehittymiseen, mutta työkokemuksen arvo oli kuitenkin niin ammatti-identiteetin kuin ammattiosaamisen kehittäjänä merkittävä.

Empaattisen ja lempeän lähestymistavan, ymmärryksen arjen tasosta sekä hyvien vuorovaikutustaitojen katsottiin olevan sosionomien ammatillinen vahvuus ja osa ammatti – identiteettiä: H4: ”...oon todella tyytyväinen et oon sosionomikoulutuksen käynny ja on se työkokemus sen perään. Osaa niinku ihan eri taval lähtee asiakast kohtaamaan ja niit vuorovaikutustaitoi ja olemist. Lempeää ja empaattist kohtaamista ja arvostusta sitä asiakasta kohtaan.”

Asiakkaiden kohtaamiseen liittyen puheenvuorot siitä, miten jo alalla pitkään sosionomin tehtävissä toimineet näkivät sosiaalityön opintoja käyneiden työuran alkua, olivat hiukan huolestuttavia. Uran alkuvaiheessa, tutkinnosta riippumatta, on mahdollista, että alkuun vaativat asiakastilanteet jännittävät. Sen ovat huomioineet myös sosionomikoulutuksen käyneet yliopisto-opintoihin liittyvien käytännön jaksojen aikana, kuten seuraavat aineistoni otteet antavat ymmärtää: H1: ”Nyt huomaa joidenkin opiskelijakavereiden keskuudessa, jotka ei oo koskaan tehny mitään sosiaalialan asiakastyötä, niin ne on vähän kauhuissaan siitä et miten asiakkaita kuuluu kohdata”.

Samaa, osin valitettavaa ilmiötä tai huolta sosiaalityön oppiaineen tuottamasta asiakkaan kohtaamisen osaamisesta puoltavat myös seuraavat suorat lainaukset aineistostani:

H4: Ja oli ehkä semmosii tilantei et huomas et ne (vastavalmistuneet sosiaalityöntekijät) ei uskalla ottaa jotain asioita esiin ja sanoo suoraan, mut sit oli kans semmosia sosiaalityöntekijöitä mä huomasin, et ne ehkä koki olonsa epävarmaks, ni sit he tavallaan piiloutu semmosen niinku ihmeellisen valta-aseman ja auktoriteetin taakse, jotenkin niinku siit näkökulmast lähti asiakasta kohtaamaan ni sit se taas ei ollu ollenkaan must hyvää asiakkaan kohtaamista ja siin tuli semmosii tosi outoi asetelmii mitä sit ite yritti lähtee siin purkaa pois.

H2: Kyl mä kans itekki ku on paljon sossui tavannu ni semmosia triplamaistereita muistelen, ketkä niinku tavallaan ei oo jotenkin tosi niinku...just pelännyt asiakkaita tai ollu jotenkin niinku todella jotenkin etäisiä...ei oo niinku ollu hyvät vuorovaikutustaidot eikä niinku sopinu periaattes ihmistyöhön. Et kyl mä haluan ajatella ku kuitenkin niin kauan on ollu se lähityöntekijä ja tehny sitä

ruohonjuurityötä, et sieltä niinku tavallaan kumpuis semmonen mitä nyt sosiaalityöntekijältä mun mielest tarvitaanki, semmonen ihminen ihmiselle mentaliteetti.

Ammattikorkeakouluissa on erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja opintojen aikana, joissa korostetaan esim. menetelmäosaamista tai eri asiakasryhmäkohtaista osaamista (Murto ym. 2004, 26-27). Sillä, että sosionomiopinnot ovat sisältäneet paljon käytännön harjoitteluja ja menetelmäosaamista, pidetään myös asiakkaan etuna. Käytännön ymmärrys arjessa tapahtuvasta ja siihen liittyvien ilmiöiden ymmärrys auttavat asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottamisessa ja asiakkaaseen liittymisessä, ja on näin ollen nähty myös asiakkaan etuna. Menetelmäosaaminen, mikä myös ammatti-identiteettiin sisältyy, on tullut myös monille sosionomikoulutuksen myötä tutuksi, jopa siten, että ne ovat yliopisto-opinnoissa tuntuneet jo turhauttavilta.

H6: ...mut muistan ku käytiin yliopistos taas vaikka kaikki ne verkostokartat ja suku puut ja olin niinku et nyt mä en kestä et nää on taas täälläki tai sit se et piti käydä joku helvetin draamakurssi. Et tämmönenki tulee et mä näyttelen siel asiakasta ja sä olisit työntekijä. Mähän olin siit aivan ranteet auki ja mähän näin hirvittävän vaivan et sain siitä jonkun todistuksen Amkista et oon draamani jo käyny. Et nää ja nää asiat kertakaikkiaan on jo käyty, osa oli sitä, mut et se just et, mulla ei oo täydellistä, eikä muilla tän polun kävijöillä et pystyis vertaa sitä kahta tutkintoo niinku näin. Et mikä siel, et varmasti enemmän käytäntöä sosionomis, vai onkse ku on kiinnostanu ni oon panostanut sit joihinki enemmän.

Ammatti-identiteetin kehittymistä sosionomikoulutuksessa on edesauttanut käytännön läheisyys. Useat käytännön harjoittelujaksot, joissa on voinut kohdata eri asiakasryhmiä ovat tukeneet ammatti-identiteetin kehittymistä. Menetelmäosaamisen voi sanoa kertyneen jo ammattikorkeakouluopintojen aikana.

Mitään sisällöllistä tai varsinaisen asiakastyön ulkopuolelta erillään olevaa ilmiötä tai aihetta, jota sosionomiopinnot olisivat tuottaneet ei kuitenkaan aineistosta noussut. Tästä voi tulkita, että sosionomikoulutuksen anti ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta saattaa kutienkin liittyä siihen, että haastateltavilla on kertynyt mittava työkokemus. Yliopisto-opinnot ovat näin ollen pystyneet rakentumaan jo olemassa olevien käytännön kautta opittujen taitojen päälle ja ne ovat muodostaneet jo ylipäänsä sosiaalialan ammatti-identiteettiä.

Tärkeänä teemana nousi sosionomikoulutuksen tuomana ammatti-identiteettiä kehittävänä aiheena esiin reflektioidot. Sosionomikoulutuksen koettiin valmistavan refleктоivaan työotteeseen ja lisäävän taitoa itsereflektioon, ehkä yliopisto-opintoja enemmän. Koulutuksen

onkin sanottu auttavan opiskelijaa analyyttiseen ajatteluun ja reflektointia ajattelua rakennetaan tietoisesti koko koulutuksen ajan (Murto ym. 2004, 26-27).

H4: Sosionomikoulu kyl oli tosi paljon semmost itsereflektioo mitä pakotettiin tekemään, et mä aattelen et se kyl oli semmonen aika hyvä siel mitä niinku joutu paljon tekee, mä aattelen et se kyl aika paljon sitä ammatti-identiteettiä kehitti. Mut onhan kyl semmosia jotain ollu, reflektiojuttui tuol yliopistol joillaki kurseilla, siis varmaan semmost on joutunu tekee...et onhan sitä yliopistoski joutunu tekee, ei ehkä ihan niin paljo et sit pitää olla semmonen itseohjautuvampi sen itsereflektoinnin kannalta.

6.4.2 Yliopisto-opinnot ammatti-identiteetin kehittymisen tukena

Sosiaaliryöön koulutuksen tavoite on tuottaa ammatillisia valmiuksia vaativiin asiantuntija- ja asiakastehtäviin. Kriittinen, analyyttinen ja moninäkökulmainen ajattelu mahdollistuvat, kun asiantuntijuuden perustana ovat tieteellisen tiedon käyttämisen ja tuottamisen taidot (Lähteinen ym. 2017, 13). Koulutuksen tavoite on tuottaa sellaista osaamista ja asiantuntijuutta, joiden pohjalta on valmiudet soveltaa koulutuksessa hankittuja tietoja käytäntöön, taito kehittää itseään työssään sekä hallitsee oman oppi- ja tieteenalan keskeiset asiat. Ajattelun välineet, joita koulutuksesta saa antavat valmiudet tutkimustiedon hyödyntämiseen ja tutkivaan työotteeseen ja kokemukselliseen oppimiseen ja ammatillisen toiminnan arviointiin. Tällöin oman ammattitaidon kehittäminen on mahdollista läpi työuran. (Jaakola, Jokinen, Jäppinen, Kekoni, Linnakangas, Mänttari-Van der Kuip & Lähteinen 2019, 4.) Sosiaaliryöön ollessa monipuolista ja laaja-alaista tulee myös koulutuksen olla sellaista (Murto ym. 2004,33).

Yliopisto-opinnot ammatti-identiteetin kehittymisen tukena nähtiin aineistoni perusteella monesta näkökulmasta, joista yksi on se, että monella haastateltavallani on jo käytännön kokemus sosiaaliryöön opintojen aikana ja sillä on ollut suuri merkitys. Yliopisto-opintojen koettiin antaneen paljon uutta ja oivalluksia on syntynyt, kun on voinut yhdistää teoriaa käytäntöön, tämä on koettu hyvin positiivisena ja ammatti-identiteettiä kehittäväna. Opinnot koettiin antoisina, mutta raskaina, etenkin työn ohella suoritettuina

H1: Vaik toisaalt tää työn ohes opiskelu on aika rankkaaki välil ni kyl se on kuitenkin antoisaa. Just niinku varmaan tos aiemmin sanoin noist oivalluksista, mitä tulee sillai yllättäen ku pystyy sen teorian yhdistää siihen johonkin käytännön asiaan ni seki varmaan rakentaa sitä identiteettiä.

Yliopisto-opinnot ovat myös aiempaa koulutusta ja käytäntöä enemmän tukeneet kriittistä ajattelua, lisännyt rakenteellisen sosiaalityön ymmärrystä ja lisännyt tutkimuspainotteista näkökulmaa arjen työhön. Koulutuksen tuottamien valmiuksien sanotaankin liittyvän yhteiskunnalliseen osaamiseen sekä juridiseen päättelyyn ja lain soveltamiseen sekä sosiaalisten ongelmien ratkaisuprosesseihin niin yksilön kuin yhteiskunnan tasolla (Murto ym. 2004,33).

Osalla haastateltavista yliopisto-opinnoista oli kulunut jo joitakin vuosia, joten sen merkitystä ammatti-identiteetin kehittäjänä oli vaikea arvioida. Toisaalta taas molemmat koulutukset nähtiin olevan vain väylä asiakastyöhön, jossa oikeasti käytännön osaamisen lisääntyessä ammatti-identiteetti vasta kunnolla kehittyy.

H7: En tiiä, mul on ehkä vähän nyt kahtiajakonen olotila opintojen osalta, en koe et täs on varmaankaan välttämät hirveest ollu eroo sosionomi – opetukseen täs koko aikana, että mä oon aatellu et sosiaalityöntekijyys on jotakin niinku, opiskelu niinku jotain valtavan haastavaa ja valtavan tieteellist ja sit kuitenkin...mul on vähän semmonen olo tähänastisisista opinnoista, et ei tää oo sen ihmeempää ku sosionomi- koulutuskaan, et kyl mä aattelen et se ammatti – identiteetti se muokkaantuu sen työelämän kautta, et toki sen nimikkeen saa tuolt koulust mut jos sä vähän niinku syvällisemmin asiaa lähet sit pohtii, ni kyl se muokkaantuu työn kautta ja siinä työssä mukana ollessa.

Yliopisto-opinnot herättivät myös pohdintaa opetuksen ja käytännön työn suhteesta. Osaltaan ristiriitaa on aiheuttanut se, että yliopistossa opetetaan asioita, jotka eivät kuitenkaan täysin käytännön työssä tänä päivänä kohtaa. Käytännön työn osalta toivottiin myös yliopisto-opinnoilta ymmärrystä sille, että sosiaalialalla ammattikorkeakoulututkinnolla työskennelleillä voi olla jo mittava ja laaja kokemus käytännön työstä.

H2: Ja kyl mä jotenkin aattelen et haluaisin et sille työkokemukselle annettas enemmän jotenki painoarvoa, niinku yliopistossa, kyl mä ainaki koen et ei se ihan hirveest...et kauheen vaivan jälkee sai omal työkokemuksel sen yhden harjottelun hyväksluettuu, sekään ei oo mitenkää itsestään selvää et sen saa, ni kyl se tavallaa vähän tuntuu et hei...et oikeest mä oon tehny niinku useemman vuoden tätä...

Sosiaalityön opinnoista on ollut hyötyä sen oivaltamisessa mitä työelämältä ylipäänsä haluaa. Joillekin on kirkastunut se, että mitä haluaa tehdä ja minkä kokee olevan kaukana itsestään. Sosiaalityön vaativuus ja henkinen kuormitus herätti myös ammatti-identiteetin näkökulmasta pohdintaa, lähinnä kysymyksinä siitä, miten yliopisto-opinnoissa voisi enemmän ylläpitää ja luoda optimismia, kuitenkin alan kovuus ja realiteetit huomioiden.

Ammatti-identiteetin vahvuutta ja selkeyttä pidettiin yhtenä tekijänä siinä, että mahdollista uupumusta voisi ehkäistä. Yliopisto-opintojen ajateltiin olevan avainasemassa sen suhteen, että ammatti-identiteetti muodostuu vahvaksi ja suojaa tekijää katkeamasta paineen alla. Ammatti-identiteettiä kehittävänä voikin pitää sitä, että yliopisto-opinnot ovat auttaneet ymmärtämään omia vahvuuksia ja sitä, miten suojata itseään.

H6: ...mut oli siel yliopistol mitä tahansa et millon siel kävi joku esittelee jotain ja käytti teoreettisesti läpi ja joku kävi esittelee palveluja ni kyl se varmaan niinku vahvistu ja muokkautu entisestään, et ei must sinne lastensuojeluu oo vaik ois minkä ikäset lapset, et se niinku kirkastu et se on se päihdepsykka tai aikuissosiaalityö, et en ole ihminen mikä olis millään tasolla oikee ihminen noihi. Et se varmaan ainaki siel tuli ja vahvistu. Ehkä siel siis kirkastu et mitä sä et ole tai mitä sä et halua.

Teoreettinen ja tutkimuspainotteinen opetus koettiin hyvänä, laajempaan ajatteluun opettavana kokonaisuutena, joka sitä kautta vahvistaa ammatti-identiteettiä. Eri näkökulmien pohdiskelu ja asioiden yhteiskunnalliselta katsantokannalta tarkastelu on tuonut uutta omaan ajatteluun. Käytännön opin vähyyttä pidettiin ammatti-identiteettiä heikentävänä tekijänä ja sosionomikoulutuksen käyneiden oli vaikea mieltää sitä, mitä juuri yliopisto-opinnot ovat ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta antaneet. Käytännön työtä pidettiin mitä tahansa koulutusta vahvempana ammatti-identiteetin kehittäjänä.

H3: Nii, mä aattelen et on se laajempi käsitys ja kyky ja halu ajatellakki niit asioit vähän laajemmin kun sen yksittäisen asian tiimoilta. mut et sosiaalityön opinnoist ehkä semmonen kokemus, et vaikka sitte on ollu niitä klinikkaopintoj ja muita ni aattelen et se oli aika etäällä siit ihan arjen työstä kuitenkin ja oikeest asiakastyöstä, kokemus ainaki oli et on niinku hyvinki teoreettinen ollu se koulutus sosiaalityön puolelt.

H7: En kyl osaa suoraan sanoo...et mikä niis opinnois ois suoraan kehittäny...ehkä kyl mä aattelen et kuitenkin sit sellaset semmoset niinku pohdiskelut niinku ja kaikenlaiset mitä käynty opiskeluryhmäs...mut kyl mä aattelen et semmonen niinku eri näkövinkkelist asioiden pohdiskelu ja ne yhteiskunnalliset asiat ja ilmiöt et kyl ne niinku...vaikee ehkä yksilöidä mitään mikä nyt olis erityisesti...mä koitan oikein mieltii.. on niit jotain kurssei mitkä oli ihan kivoi, mut en mä nyt tiedä onks niist jääny jotain erityisiä eväitä niinku...

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentuminen sosionomille ei tulosteni perusteella ole helppoa eikä kivutonta. Vaikka opinnot ja työnkuvan muuttuminen sosiaalityöntekijän työhön tuo paljon uutta ja laajentaa omaa tapaa ajatella, monestakin suunnasta, liittyy ammatti-identiteetin muuttumiseen myös surutyötä. Entisestä irti päästäminen voi olla vaikeaa, vaikkakin innostavaa. Luopumista voi olla se, että ei enää pysty tekemään työtään niin lähellä asiakasta, mutta myös luopuu mahdollisuudesta olla taustalla vaikuttamassa, vastuunkannon sijaan.

Oleellinen muutos työssä ja ammatti-identiteetin rakentumisessa on se, että päätöksenteko sekä siihen liittyvä valta ja vastuu korostuvat. Sosiaalityöntekijänä ei enää ole niin vahvasti asiakkaan rinnalla arjessa kulkijana, sillä työ itsesään on erilaista ja siihen sisältyy myös toisinaan haastavien ja vaikeidenkin päätösten tekeminen. Vastuun ja päätöksenteon lisäksi sosiaalityöntekijänä lain tuntemuksen lisääntyminen ja sen hallinta arjen työssä, rakenteellisen sosiaalityön ja osallisuuden edistämisen näkökulmat korostuvat uudessa ammatti-identiteetissä ja muokkaavat sitä. Myös se on uudessa ammatti-identiteetissä oleellista, että asioita katsoo selvästi laajemmin ja pystyy huomioimaan ympäristön ja yhteiskunnan merkityksen sekä asioiden syy-seuraussuhteet eri tavalla kuin aiemmin.

Vaikeasti määriteltävää ammatti-identiteettiä pidettiin jollain tavalla itsestään selvänä, mutta sen muuttuminen huomattiin juuri niissä tilanteissa, kun jossain kohtaa hiertää ja ei oikein tiedä miten paikantaa ja asemoi itsensä suhteessa työhönsä. Ammatti-identiteetti on tapa suhtautua itseen omassa työssään ja tapa tehdä työtään. Se on myös käsitys itsestä omassa työssään.

Ammatti-identiteetin erottaminen omasta identiteetistä ja omasta persoonallisuudesta on mahdotonta, mutta myös ilmeisesti tarpeetonta. Tutkielmani tulosten mukaan näiden kahden ammatin tai ammatti-identiteetin eroavaisuuksien etsiminen ja löytäminen ei myöskään oleellista. Molemmista ammateista on tullut paljon hyvää ammatti-identiteettiin, eikä näiden eroavaisuuksien perusteellinen selvittäminen ollut erityisen tarpeen.

Ammatti-identiteetti ja sen selkeys korostuvat myös sen kautta, millaisen arvon ammatti-identiteetille antaa. Toisilla työ ja ammatti on suuri osa omaa persoonallista identiteettiä ja toisilla taas ammatti-identiteetti on taustalla tiedostamattomampana, mutta merkittävänä tekijänä. Ammatti-identiteetti kehittyy ja rakentuu hyvin pitkälti työn ja siihen liittyvien

tekijöiden kautta, vaikkakin koulutuksella on oma osuutensa sen rakentumisessa. Tärkeä tulos mielestäni oli se, että haastateltavieni ajatukset ja kokemukset ammatti-identiteetistä olivat hyvin samankaltaisia riippumatta siitä, mitä he työkseen sosiaalialalla tekivät. Tämä vahvistaa käsityksiäni siitä, miten ammatti-identiteetti muodostuu yleisesti sosiaalialalla ja sosiaalityöntekijälle, sillä tarkoitukseni ei ollutkaan selvittää miten esimerkiksi lastensuojelun työntekijälle tai päihdetyöntekijälle ammatti-identiteetti muodostuu.

Tulosteni mukaan ammatti-identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa ja sen tueksi tarvitaan muita työntekijöitä, kollegiaalista tukea ja koko organisaatiota missä työskentelee. Myös työpaikan ilmapiirillä, kulttuurilla ja työn ideologialla on merkitystä. Mielenkiintoinen johtopäätös on se, että moniammatillisessa verkostossa toimiminen vaikuttaa omaan ammatti-identiteettiin melko paljon, positiivisella tavalla. Mahdollisesti ainoana sosiaalityön edustajana oma paikka ja tehtävä on ehkä selkeämpi, jolloin myös oma ammatti-identiteetti korostuu. Se, että tulosteni mukaan ammatti-identiteetin muodostuminen ja kehittyminen ovat vuorovaikutukseen ja suhteisiin perustuvia prosesseja tukee filosofista taustaoletustani siitä, että ammatti-identiteetti on sosiaalinen konstruktio. Ammattiin liittyvän maailman todellisuus rakennetaan suhdeperustaisesti yhteydessä muihin ja siinä kielellä ja vuorovaikutuksella on merkitystä.

Kuten identiteettiteorioissa identiteetti mielletään tiedostamattomaksi prosessiksi, myös ammatti-identiteetin kehittyminen ja olemassaolo on osin tiedostamatonta. Tulosteni perusteella väitän, että ammatti-identiteetin olemassaolon tärkeyttä ei myöskään tietoisesti mietitä. Tuloksistani on kuitenkin mahdollista tulkita ammatti-identiteetin tärkeys ja merkitys oleellisena osana työssä viihtymistä ja jaksamista. Tulosteni myötä ajattelenkin, että ammatti-identiteetti on oikeastaan hyvinkin tärkeä asia, jota työssä viihtymisen ja henkisesti kuormittavassa työssä jaksamisen kannalta olisi tarpeen käsitellä aika ajoin myös työnohjauksellisesti.

Ammatti-identiteetti ei ole mikään pysyvä ja staattinen tila, vaan se muuttuu koko ajan ja siihen vaikuttaa se paikka ja aika missä on, niin omassa elämässä kuin työssä.

Muutosvaiheissa sen merkitys korostuu ja näkisin arvokkaana sen, että sitä on mahdollista peilata yhdessä muiden kanssa, sillä ammatti-identiteetti vaatii vuorovaikutusta kehittyäkseen.

Koulutukset vaikuttavat ammatti-identiteetin muodostumiseen mutta suurin painoarvo on työllä siinä kontekstissa, missä sitä tekee. Tulosteni mukaan molemmat koulutukset tuovat paljon hyvää ammatti-identiteettiin, mutta loppujen lopuksi koulutukset ovat verrattavissa

ajokorttiin; tutkinnolla saa luvan lähteä ruuhkaiseen liikenteeseen opettelemaan koska on oma etuajo-oikeus ja koska pitää väistää. Liikenteessä ei olla yksin, ja muut kyllä opettavat, jos teet virheen. Liikenteessä myös väistämättä jossain vaiheessa huomaa, jos on ajanut harhaan, tai jopa pahasti metsään.

Tuloksissani esitettiin, miten yliopisto voisi kehittää ammatti-identiteettiä nykyistä enemmän. Huolta herätti myös se, että koulutus antaa ajoittain eri kuvan työelämästä kuin mitä se oikeasti on. Ajattelen, että koulutuksissa voisi olla hyvä korostaa enemmän sitä, että kukaan ei vielä täysin valmis valmistuttuaan ole ja tutkinto on vasta lupa ruveta harjoittelemaan. Koulutuksen antama kuva käytännöstä voi hämmentää tuoretta ammattilaista. Mikäli tietoisuus siitä, mitkä ovat odotukset ja todellisuus kohtaisivat opintojen aikana, voisivat monet alalle tulevat sietää keskeneräisyyttään, ja näin ollen muodostaa itselleen omaa ammatti-identiteettiä haparoivin, mutta vakain askelin.

Yliopiston koettiin kehittävän ammatti-identiteettiä siitä näkökulmasta, että on tiedostanut sen mitä ei halua työssään tehdä. Mielestäni se on tärkeä tekijä myös ammatti-identiteetin näkökulmasta. Ammatillista vahvuutta on tunnistaa omat rajansa ja tiedostaa mitä haluaa ja mitä ei halua, uskon sen myös lisäävän työssä viihtymistä ja ammatissa pärjäämistä. En usko, että ammatti-identiteetti pääsee kehittymään eettisesti ristiriitaisessa tilanteessa, jossa omalla mielellä ei ole joustavuutta kehittyä.

Tulosten mukaan yliopisto-opintojen tuottama anti ammatti-identiteetin kehittymiselle herätti osittain ristiriitaisia tuntemuksia. Tulkintani mukaan sosionomitaustaiset toivoisivat, että opinnoissa huomioitaisiin käytännön tuoma osaaminen jotenkin joustavammin. Teoriaa, kriittistä ajattelua tukevaa ja tutkimuspainotteista opiskelua pidettiin hyvänä. Sosionomeilla yhdistelmä vahvasta käytännöstä, jonka päälle rakennetaan uutta, on hyvä pohja ammatti-identiteetin kehittymiselle. Rivien välistä kuitenkin tulkitsin, että opintoja toivottaisiin joustavammaksi ja ymmärrettäisiin se tietotaito mitä sosionomeilla arjen asiantuntijoina jo on. Yliopistolain määrittelemä tavoite yliopisto-opinnoille on tuottaa ylintä opetusta ja edistää tieteellistä tutkimusta, joten ajattelen, että sosionomit mahdollisesti kokevat kuitenkin työn sosiaalialalla niin käytännönläheisenä, että tutkimuksellisuus ei ole ollut opintoihin hakeutumisen motiivi. Näin ollen opetusta on helppo kritisoida ja nähdä käytännön opetuksen vähyys ja irrallisuus käytännön työelämästä. Pohdinkin, olisiko tätä näkökulmaa mahdollisesti syytä avata ja keskustella jatkossa syvällisemmin sosionomikoulutuksen jälkeen sosiaalityön opintoihin hakeutuneiden kanssa.

Tästä huolimatta, tulosteni äänenä pohdin, olisiko yliopistojen mahdollista miettiä käytännön asiakastyöhön liittyviä opintoja muokattavaksi siten, että käytännön työtä pitkään tehneille käytännön työn opinnot, klinikat ja harjoittelut olisi rakennettu eri tavalla, siten että siellä joutuisi haastamaan itseään enemmän tekemällä jotain mistä ei ole kokemusta. Myös se, että käytännön asiakastyön harjoitteluissa tai muissa koulun käytännön harjoituksissa pääsisi jo opettelemaan päätöksentekoa, lain soveltamista sekä vastuun kanton ja julkisen vallan käyttöön liittyviä asioita voisi edesauttaa oppimista. Nämä tulivat tuloksissani esiin sellaisina asioina, jotka selvästi uudessa ammatissa ovat erilaisia ja osaltaan muokkaavat myös ammatti-identiteettiä.

Sosionomikoulutus näyttää valmistaneen ihmisiä käytännön työhön, kehittäneen vuorovaikutustaitoja ja opettaneen reflektointi- sekä menetelmätaitoja. Yliopisto-opinnot eivät niinkään näitä taitoja olleet tulosteni mukaan kehittäneet. Asiallista onkin kysyä, onko kyseessä koulutusten eroavaisuudet? Vai selittääkö se, että käytännön työ, jota sosionomit ovat jo tehneet ennen sosiaalityön opintojaan ovat kehittäneet näitä taitoja, eikä yliopisto-opintojen enää koeta niitä edistävän? Toisaalta koulutusten tuottamat valmiudet eroavatkin tältä osin toisistaan ja voidaan ajatella, että nämä taidot ovat sosionomeilla ikään kuin luontaisetuna sosiaalityön opintoihin hakeutuessa ja sosiaalityöntekijöinä toimiessa. Ilmeistä on, että sosionomikoulutusta ja työkokemusta sosionomina pidetään sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittymisen kannalta hyvänä asiana. Toisaalta en voinut välttää ajatukselta, onko sosionomikoulutuksen käyneitä jo koulutettu alalle liian paljon, sillä käytännön kokemukseni osoittaa, että sosiaaliohjaajien työtehtäviä täytettäessä on hakijoita moninkertaisesti verrattuna sosiaalityöntekijän paikkoihin hakeutuvien määrään.

Ehkä hiukan itseäni yllättäen, aineistossani ei noussut juurikaan esiin sosiaalityön asiantuntijuus. Sen sijaan sosionomin arjen asiantuntijuus, käytännönläheisyys ja vuorovaikutteisuus korostuivat. Uskallankin ajatella, että sosionomit ovat lähtökohtaisesti ehkä hakeutuneet yliopisto-opintoihin asiakasnäkökulma etusijalla asiantuntijuuteen nähden. Analysoidessani sosiaalityön opintoihin hakeutumisen motiiveja ammatti-identiteetin muodostumisen taustalla, ymmärsin että sosionomeilla on vahva tahtotila ja ajatus olla vaikuttamassa asiakkaan prosessissa syvemmillä. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet eivät ole ohjaneet heitä sosiaalityön opintoihin.

Yhteiskunnallisten epäkohtien poistaminen ja heikommassa asemassa olevien puolustaminen olivat koulutuksen hakeutumisen motiiveja, kuten myös itsensä kehittäminen sekä muut

ulkoiset motiivit kuten arvostus, raha ja vaikuttamismahdollisuudet. Asiantuntijuus ja sosiaalityön professioasema eivät tulleet niin vahvasti esiin kuin asiakastyössä toimiminen uudessa tehtävässä. Tämän perusteella väitänkin, että motiivi opintoihin hakeutumiseen ei niinkään liity asiantuntijuuteen.

Sosiaalialan kelpoisuusehtojen ajattelin myös olevan jollain tavalla merkittävämmässä roolissa tutkielmassani. Ammatti-identiteetin näkökulmasta kelpoisuusehdot eivät kuitenkaan aineistossani tullut esiin. Itse ajattelin, että kelpoisuusehtojen muutos vuonna 2016 olisi voinut olla ainakin osalla syy tai selittävä tekijä opintoihin hakeutumisen taustalla.

Tulokseni puhuivat myös melko paljon sosionomitaustan tärkeydestä ja sen merkityksestä ammatti-identiteetin rakentajana. Tulokseni hiukan yllättivät tältä osin itseni. Oma haalea lähtökohtainen ajatukseni oli, että sosiaalityöntekijäksi opiskeleminen tai valmistuminen olisivat kasvaneet jollain tavalla suurempaan rooliin ammattiyhpeyteen tai asiantuntija-asemaan nousemisen näkökulmasta. Näin ei kuitenkaan käynyt vaan tulokset olivat ehkä päinvastaisia. Vaikuttaisi siis siltä, että sosionomitausta on sosiaalityöntekijöiksi opiskelevilla ja valmistuneilla hyvinkin vahva ja edelleen tietynlainen punainen lanka ammatti-identiteetissä ja työn tekemisessä. Tuloksieni perusteella voikin pohtia, onko kyse loppujen lopuksi siitä, että on sosiaalialan identiteetti. Jatkotutkimusaiheenakin voisi tarkastella, onko sillä oikeastaan edes väliä, onko ammatti-identiteetti sosiaalityöntekijän vai sosionomin.

Tutkielmassani olisin voinut lähestyä ammatti-identiteettiä ja sen kehittymistä vielä monesta eri näkökulmasta. Kiinnostavaa olisi ollut tietää, millä tavalla haastateltavani ovat kokeneet työyhteisön ja muiden kollegoiden suhtautumisen heihin sekä sosionomikoulutuksen että sosiaalityön koulutuksen käyneinä. Oliko suhtautumisessa jotain eroa tilanteessa, jossa työyhteisössä tiedetään, että henkilöllä on sekä sosionomin että sosiaalityöntekijän koulutus? Mielenkiintoista olisi ollut myös selvittää tarkemmin sitä, mihin ammatti-identiteettiä tarvitaan, ja mikä sen merkitys ihmiselle itselleen tai tekemälleen työlle ylipäätään on? Millä tavalla hyvinvoiva tai kriisin repimä ammatti-identiteetti vaikuttaa työssä jaksamiseen ja työhyvinvointiin? Kiinnostukseni heräsi prosessin aikana myös etenevästi siihen, millaisen arvon ja merkityksen haastateltavat ammatti-identiteetille antavat.

Tulosteni mukaan jatkotutkimusta voisi tehdä esimerkiksi siitä, miten sosiaalityön opiskelijat, jotka eivät ole sosionomitaustaisia kokevat ammatti-identiteetin muodostumisen ja eroaako tulos oleellisesti omistani. Ammatti-identiteetti on sidoksissa työn kontekstiin ja olisi myös mielenkiintoista tutkia, miten joissain tietyissä työyhteisöissä ammatti-identiteetti

määritellään ja mikä on sen merkitys. Työyhteisön sisällä sille voidaan antaa hyvinkin erilaisia merkityksiä ja ajattelen, että sen tutkiminen olisi tärkeää niin yhteisen todellisuuden kuin yhteisen tavoitteen näkökulmasta. Myös vertaileva tutkimus esimerkiksi kahden eri sosiaalialaan liittyvän ammattinimikkeen ammatti-identiteetin käsityksestä ja merkityksestä olisi mielenkiintoista. Vaikka omassa tutkielmassani ei tullut esiin juurikaan eroavaisuuksia siinä, miten esimerkiksi opettajana tai johtavana sosiaalityöntekijänä toimiva määrittelee ja kokee ammatti-identiteetin, niin silti uskon siitä löytyvän paljonkin ulottuvuuksia, joita voisi lähemmin tarkastella.

Tämä pro gradu -tutkielmani syntyi omista pohdinnoistani, sillä oma sosionomin ammatti-identiteettini on ollut jonkinlaisessa murroksessa sosiaalityön opintojen aikana ja valmistumisen lähestyessä. Tämän tutkielman teko on auttanut jäsentämään itseäni suhteessa omaan tulevaan työhöni sosiaalityöntekijänä. Prosessi on toisaalta myös tuonut vapautta, sillä olen ymmärtänyt, että ammatti-identiteetti muuttuu koko ajan, eikä siihen oikein itse voi vaikuttaa. Työyhteisöt, asiakkaat, kollegat, organisaatiot ja koulutus tukevat ammatti-identiteetin kehittymistä ja itse olen nyt valmis siirtymään mieli avoinna itselleni uuteen sosiaalityöntekijyyteen ja annan asioiden tapahtua omalla painollaan. Ammatti-identiteetin muuttumista ja kehittymistä ei voi keinotekoisesti edistää, eikä se ole tarpeellista. Nyt ajattelen, tutkielmani tulosten perusteella siten, että sosiaalialan ammatti-identiteetillä on suurempi merkitys kuin sillä onko ammatti-identiteetti sosionomin vai sosiaalityöntekijän.

Tutkimuskysymykseni ollessa, miten sosionomille muodostuu sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti voin tulosteni perusteella tiivistää vastauksen lyhykäisyydessään siten, että ammatti-identiteetti muodostuu kokemalla, työtä tekemällä, kouluttautumalla ja elämällä, yhdessä muiden kanssa. Se miten kirjallisuudessa määritellään ammatti-identiteetti monitahoisena käsityksenä itsestä työssä, näkyy myös tutkielmassani. Jos identiteetissä on pohjimmiltaan kyse siitä, kuka olen ja mikä olen, voi ammatti-identiteetissä olla yksinkertaisimmillaan kyse siitä millainen ja kuka olen työssäni. Millainen olen yhdessä muiden kanssa ja tällaisena kuin olen? Millainen on tapani tehdä työtäni? Mikä on suhtautumiseni erilaisiin asioihin, ilmiöihin ja asiakasryhmiin?

Tutkielmani johdannossa siteerasin sosiologi Stuart Hallia, joka sanoi identiteetin syntyvän siinä epävakaassa pisteessä, missä ääneen lausumattomat subjektiviteettia koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset (Hall 1999,11). Uskon tämän prosessin jälkeen

tiedostavani tuon epävakaaan pisteen merkityksen ja paikan aiempaa selkeämmin, ja ennen kaikkea siedän ammatti-identiteetin kehitymisprosessin ajoittaisen kivuliaisuuden paremmin.

Tutkielmani loppuun haluan vielä siteerata Hallia: ”sisällämme on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettejä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelee jatkuvasti. Jos tunnemme, että meillä on yhtenäinen identiteetti kohdusta hautaan, tämä johtuu ainoastaan siitä, että olemme rakentaneet lohduttavan tarinan tai minäkertomuksen itsestämme. Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa” (Hall 1999, 23).

Lähteet

Ammattikorkeakoululaki 2014/932. Annettu 14.11.2014.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932>

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene (2017) *Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänsäkaarensa. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä*. Arenen työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017.

http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf?t=1526901428 (luettu 9.4.22)

Beddoe, Liz (2011) Health social work: Professional identity and knowledge. *SAGE Journals* 12 (1), 24 - 40

Ben – shlomo, Shirley & Levy, Drorit & Itzhaky, Haya (2012) Development of Professional Identity among Social Work Students. Contributing factors. *The Clinical Supervisors*. 31 (2), 240 - 255

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (2000) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Yliopistopaino.

Braun, Virginia & Clarke Victoria (2012) *Thematic analysis. A practical guide to understanding & Doing*. SAGE publications.

Clarke, Marie & Hyde, Abbey & Drennan, Jonathan (2012) Professional Identity in higher Education. In Kehm, Barbara & Teichler Ulrich (ed.) *The Academic profession in Europe. New tasks and new challenges*. (7-21)

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. [E-kirja.] [Luettu 1.3.2022] elliblibrary.com

Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi (2010) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja Vantaa: Kansanvalistusseura.

Eteläpelto, Anneli & Collin, Katja & Saarinen Jaana (2007) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Freud, Sigmund (1923/1960) *The Ego and the Id*. New York: Norton

Hacking, Ian (2009) *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tallina: Tallinna raamatutrukikoda.

Hakkarainen, Pekka (2004) Sosiaalisten ongelmien määrittely – sosiaalisen konstruktionismin näkökulmia sosiaalisiin ongelmiin. Teoksessa Kantola Ismo, Koskinen Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologia Karttalehtiä*. Tampere: Vastapaino

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino

Harre, Rom (1983) *Personal Being. A Theory for individual psychology*. Harvard: University press.

Helminen, Jari (2014) *Sosiaalialan työmenetelmien ja kehittämistoiminnan osaajat. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan erikoistumiskoulutukset vahvistamassa ammatillista osaamista*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:8. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70269/URN_ISBN_978-952-00-3477-1.pdf (luettu 9.4.2022)

Hirsjärvi, Sirkka. & Hurme, Helena (2004) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara Paula (2009) *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino

Jaakola, Anne-Mari & Jokinen, Arja & Jäppinen, Maija & Kekoni, Taru & Linnakangas, Ritva & Mänttari-Van der Kuip, Maija, Lähteinen, Sanna (2019) *Sosiaalityön käytännönopetuksen osaamistavoitteet ja oppimisen arviointikriteerit*. SOSNET.

<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=8c930c59-4220-47c4-8d95-953101d04722>

(luettu 9.4.22)

Jokinen, Arja. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat (2022) Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (Luettu 12.02.22)

Jung, Carl Gustav (1971) *Psychological types*. Princeton: University press.

Jung, Carl Gustav (1964) *Man and his symbols*. New York: Dell

Karvinen – Niinikoski, Synnove (2005) Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnove & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimuksia*. Helsinki: Palmenia.

Kallio, Johanna & Blomberg Helena & Kroll, Christian (2021) Miksi minusta tulee sosiaalityöntekijä. Tutkimus sosiaalityön pääaineopiskelijoiden ammatinvalintamotiiveista Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (5-6), 497-508

Kirpal, Simone (2004) Researching work identities in a European context. *Career Development International* 9 (3), 199 - 221

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015. Annettu 16.6.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817>

Lehtonen, Jaakko (1997) Kansallinen identiteetti ja yhteisöidentiteetti. Teoksessa Virtapohja, Kalle (toim.) *Puheenvuoroja identiteetistä – johdatusta yhteisölliseen ymmärtämiseen*. Jyväskylä: Gummerus

Lähteinen, Sanna & Raitakari, Suvi & Hänninen, Kaija & Kaittila, Anniina & Kekoni, Taru & Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017) *Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen*. SOSNET julkaisuja 7. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=198a1ca7-7692-4899-863d-154064f438b7> (luettu 9.4.22)

- Mahlakaarto, Salme (2016) *Persoonallisuus työssä –työidentiteettitaitoja työntekijöille ja esimiehille*. Idearääätälit Oy.
- Maltby, John & Day, Liz & Macaskill, Ann (2017) *Personality, Individual Differences and Intelligence*. Slovakia: Neografia.
- Mead, George H (1934) *Mind, Self & Society. From the standpoint of a social behaviorist*. The university of Chigago.
- Murto, Lasse & Rautniemi, Lasse & Fredriksson, Karin & Ikonen, Seena & Mäntysaari, Mikko & Niemi, Leena & Paldanius, Kalevi & Parkkinen, Terttu & Tulva, Taimi & Ylönen, Fiia & Saari, Seppo (2004) *Eettisyyttä, elastisuutta ja elämää. Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan arviointi yhteistyössä työelämän kanssa*. Korkeakoulujen arviointineuvosto. Helsinki: Tammer- Paino.
- Mutka, Ulla (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Mäkinen, Päivi & Raatikainen, Eija & Rahikka, Anne. & Saarnio, Tuula (2009) *Ammattina sosionomi*. Helsinki: WSOYpro.
- Opetusministeriön työryhmä selvityksiä ja muistiota (2007) *Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta*. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79635/tr43.pdf?sequence=1> (luettu 19.11.21 ja 9.4.22)
- Payne, Malcolm (2014) *Modern Social work theory*. Kiina: Palgrave Macmillan
- Pohjola, Anneli (2018) Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo. (toim.) *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018*. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Helsinki: Unipress
- Peled, Einat & Leichtentritt, Ronit (2002) *The ethics of qualitative social work research. Qualitative social works*. SAGE publications.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. [E-kirja.] [Luettu 13.1.22, 15.1.22, 10.2.22, 16.2.22, 1.3.2022] ellibslibrary.com

Raunio, Kyösti (2004) *Olellainen sosiaalityössä*. Tampere: Tammer-paino

Silverman, David (2010) *Doing qualitative research – a practical handbook*. Lontoo: SAGE publications.

Simpura, Jussi (1991) *Kuka päättää, mitkä ovat sosiaalisia ongelmia*. Sosiaalinen aikakausikirja 85 (1)

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Valvira (2021) *Sosiaalihuollon tehtävissä toimiminen*. www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-ammattioikeudet/sosiaalihuollon-tehtavissa-toimiminen (luettu 19.11.21)

Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino

Tamm, Tiia (2010) *Professional Identity and Self concept of Estonian Social workers*. University of Tampere. Tampere: Juvenes print.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, TENK. (2012) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (luettu 23.1.22, 25.1.22)

Valtonen, Minna (2015) Teoksessa Helminen, Jari (toim.) *Osaamiseksi kokemus jokainen. Näkökulmia oppimisen ja hyvinvointialalla tarvittavan osaamisen muodostamiseen*. United press global.

Virokannas, Elina (2014) *Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 144. Helsinki: THL

Vuorensyrjä, Matti, Borgman, Merja, Kemppainen, Tarja, Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli (2015) *Sosiaalialan osaajat. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti*. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vähäsantanen, Katja & Hökkä, Päivi & Eteläpelto, Anneli & Rasku-Puttonen, Helena & Littleton, Karen (2008) *Teachers` professional Identity negotiations in Two Different Work Organisations*. Jyväskylän yliopisto.

Waller, Vivienne & Farguharson, Karen & Dempsey Deborah
(2016) *Qualitative social research - contemporary methods for the digital age*.
Lontoo: SAGE Publications

Webb, Stephen (2017) *Professional Identity and social work*. New York: Routledge

Yliopistolaki 2009/556. Annettu 24.7.2009.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yliopistolaki>

Liitteet

Liite 1. Tutkimustiedote

TUTKIMUSTIEDOTE

Olen sosiaalityön opiskelija Sari Lammintausta Turun yliopiston maisteriohjelmasta. Teen Turun yliopiston sosiaalityön maisteriohjelman koulutusohjelmaan liittyvää pro gradu tutkielmaani sosionomien (AMK) ja sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiin liittyvistä kysymyksistä. Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa aineisto kerätään haastattelemalla 8-10 henkilöä, joilla on sosionomin (AMK) tutkinto ja jotka ovat jo valmistuneet tai opiskelemassa sosiaalityöntekijäksi.

Tutkielmassani tutkin näiden henkilöiden kokemuksia liittyen ammatti-identiteettiin. Tutkielmani tehdään anonyymisti, eikä lopullisessa tutkielmassa tule esiin haastateltavien henkilö- tai tunnistetietoja. Haastattelut nauhoitetaan ja aineisto tuhoetaan tietoturvallisesti aineiston analyysivaiheen jälkeen. Lisätietoa aineiston tietoturvallisesta käsittelystä saa tietoturvaselosteesta.

Pro gradu – tutkielmani toteutan kevään 2022 aikana. Lopullinen työ on haastateltavien luettavana osoitteessa utupub.fi viimeistään syksyn 2022 aikana ja haastateltavan niin toivoessa, voin toimittaa lopullisen työn haastatteluihin osallistuville henkilöille tutkielmani valmistuttua. Tutkielmani tekoa ohjaa Turun yliopiston sosiaalityön lehtori ja sosiaalityön opintovastaava Teija Karttunen (VTT). Ohjaajan sähköpostiosoite on teija.karttunen@utu.fi.

Tutkimukseen osallistuminen perustuu täysin vapaaehtoisuuteen ja tutkittavilta pyydetään ennen osallistumista asianmukainen suostumus.

Ystävällisin terveisin,

Sari Lammintausta

sari.j.lammintausta@utu.fi

Liite 2. Suostumuslomake

SUOSTUMUS OSALLISTUA PRO GRADU -TUTKIELMAAN JA HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYYN

Minua on pyydetty osallistumaan Turun yliopiston sosiaalityön oppiaineessa tehtävään Pro gradu tutkielmaan nimeltä ”Kokemuksia sosionomin (amk) ammatti- identiteetin kehittymisestä sosiaalityöntekijän ammatti – identiteetiksi” (työnimi).

Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen ja tietosuojaselosteeseen sekä saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta sekä henkilötietojeni käsittelystä. Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti haastattelun alussa ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Selvitykset antoi Sari Lammintausta. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani.

Ymmärrän, että tähän tutkielmaan osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus, milloin tahansa ja ilman mitään syytä ilmoittamatta keskeyttää osallistumiseni. Keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn henkilötietojeni käsittelyn tiedotteessa ja tietosuojailmoituksessa kuvattuun Pro gradu -tutkielmaan.

Kyllä

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn, että minua haastatellaan yllä mainittuun Pro gradu –tutkielmaan, haastattelut äänitetään ja muutetaan tekstimuotoon. Aineistoa käsitellään saamani tietosuojaselosteen mukaisesti.

Kyllä

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun mainittuun Pro gradu –tutkielman haastatteluun, osallistumiseni perustuu vapaaehtoisuuteen sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

Allekirjoitus

Päiväys

Nimen selvennys

Suostumus vastaanotettu

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Sari Lammintausta

Nimen selvennys

Alkuperäinen allekirjoitettu suostumus jää tutkielman tekijälle ja kopio annetaan tutkittavalle. Suostumusta säilytetään tietoturvallisesti niin kauan kuin aineisto on tunnisteellisessa muodossa. Jos aineisto anonymisoidaan tai hävitetään, suostumusta ei tarvitse enää säilyttää

Liite 3. Tietosuojaseloste

Tiedote tutkittaville koskien projektia: ”Kokemuksia sosionomin (amk) ammatti-identiteetin kehittymisestä sosiaalityöntekijän ammatti – identiteetiksi (työnimi)”

Olet ottamassa osaa Turun yliopistossa järjestettävään tieteelliseen tutkimukseen. Tämä tietosuojaseloste kuvaa sitä, miten henkilötietojasi tullaan käsittelemään tutkimuksessa.

1. Rekisterinpitäjä

Tutkija: Sari Lammintausta

Yhteyshenkilö projektia koskevissa asioissa:

Nimi: Sari Lammintausta

Osoite: Assistentinkatu 7, 20500 Turku

Puh.: 050-3616473

E-mail: sari.j.lammintausta@utu.fi

2. Kuvaus tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä

Tutkimuksessa haastatellaan sosionomin (amk) koulutuksen käyneitä sosiaalityöntekijöiksi opiskelevia tai opiskelleita henkilöitä. Haastatteluissa kartoitetaan heidän kokemuksiaan ammatti-identiteetissä tapahtuvista muutoksista ja sen kehittymisestä ja tavoite on luoda jonkinlainen käsitys ammatti-identiteetissä mahdollisesti tapahtuvista muutoksista. Haastattelut nauhoitetaan ja henkilötiedoista sähköpostiosoitetta käytetään haastattelujen sopimiseksi. Muita henkilöt tai tunnistetietoja tutkimukseen ei tarvita. Henkilötietoja ei käytetä lopullisessa tutkimuksessa.

3. Tutkimusryhmän vastuullinen yhteyshenkilö

Nimi: Teija Karttunen

Osoite: Assistentinkatu 7, 20500 Turku

E-mail: teija.karttunen@utu.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Turun yliopiston tietosuojavastaava on tavoitettavissa sähköpostitse osoitteesta: dpo@utu.fi.

5. Henkilöt, jotka osallistuvat henkilötietojen käsittelyyn

Sari Lammintausta

6. Tutkimuksen nimi sekä tutkimuksen kesto

Tutkimuksen alustava työnimi: Kokemuksia sosionomin (amk) ammatti-identiteetin kehittymisestä sosiaalityöntekijän ammatti – identiteetiksi.

Henkilötietojen käsittelyn ajallinen kesto: Henkilötietoja käsitellään haastattelujen tekemisen yhteydessä. Haastattelut toteutetaan tammi- helmikuussa 2022. Tämän jälkeen henkilötiedot hävitetään litteroinnin yhteydessä, välittömästi haastattelujen keräämisen jälkeen. Litteroinnin jälkeen nauhoitetut haastattelut hävitetään. Aineisto kokonaisuudessaan hävitetään tietoturvasyistä aineiston analyysivaiheen jälkeen, viimeistään 30.9.2022

7. Henkilötietojen lainmukainen käsittelyperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklassa mainitun, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi;
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuurisperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettu etu.

8. Tutkimusmateriaaliin sisältyvät henkilötiedot sekä suojaustoimenpiteet

Henkilötiedot, joita kerätään ovat sähköpostiosoite, jolloin myös nimi tulee tietoon. Haastattelussa kerätään kokemuksia ammatti – identiteetin kehittymiseen liittyen. Aineisto pseudonymisoidaan litteroinnin yhteydessä.

9. Erityiset henkilötietoryhmät (arkaluontoiset henkilötietoryhmät)

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

10. Henkilötietojen keräämisen lähteet

Henkilötiedot (nimi ja sähköpostiosoite) kerätään tutkijan työ – ja opiskeluverkostoista. Tutkija on itse yhteydessä henkilöihin ennen varsinaisen tutkimuksen toteuttamista ja ennen haastattelua pyydetään tarvittava suostumus tutkimukseen. Tutkimuksessa ei kerätä suoria tunnistetietoja, eikä aineistosta voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä.

11. Henkilötietojen siirtäminen ja jakaminen kolmansille osapuolille

Henkilötietoja ei siirretä Turun yliopiston/tutkimusryhmän ulkopuolelle.

12. Henkilötietojen siirtäminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

13. Automaattinen päätöksenteko ja noudatettavat suojaustoimet

Automaattista päätöksentekoa ei toteuteta käsiteltäviin henkilötietoihin.

Henkilötietoihin sovelletaan seuraavia suojaustoimia:

- Aineisto on salassa pidettävää.
- Kirjalliseen materiaaliin sovellettavat suojaustoimet:
 - Kirjallista materiaalia ei kerätä.
- IT-järjestelmissä toteutettava henkilötietojen käsittely:
 - Aineistoa säilytetään Seafile- tallenuspalvelussa, jonne pääsee vain tutkija omalla käyttäjätunnuksellaan ja salasanaan.

Muu:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.

Analysoitava aineisto sisältää suorat tunnistetiedot.

Perustelut:

14. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusaineisto poistetaan.

15. Oikeutesi rekisteröitynä sekä näihin tehtävät poikkeamat

Sari Lammintausta (sari.j.lammintausta@utu.fi)

Teija Karttunen (teija.karttunen@utu.fi)

Rekisteröidyn oikeuksiin tehtävät poikkeamat

Tietosuoja-asetuksen sekä kansallisen tietosuojalain nojalla rekisteröidyn oikeuksiin voidaan tehdä tiettyjä poikkeamia, kun henkilötietojen käsittelyperusteena toimii tieteellinen tutkimus ja oikeuksien toteuttaminen tekisi käsittelyn tarkoituksen (tässä tapauksessa tieteellisen tutkimuksen) joko mahdottomaksi tai aiheuttaisi huomattavaa haittaa käsittelylle.

Tarve tehdä poikkeamia rekisteröityjen oikeuksiin arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tämän tietosuojaselosteen tutkimuksessa on todennäköisesti tarpeen tehdä poikkeamia seuraaviin rekisteröityjen oikeuksiin:

- Oikeus saada pääsy tietoihin (Artikla 15)
- Oikeus tietojen oikaisemiseen (Artikla 16)
- Oikeus tietojen poistamiseen (Artikla 17)
- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (Artikla 18)
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä (Artikla 20)
- Vastustamisoikeus (Artikla 21)

Perusteet tehtäville poikkeamille sekä tehtävien poikkeamien ulottuvuus:

Oikeus valituksen tekemiseen

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetulle, jos koet, että henkilötietojasi on käsitelty soveltuvan tietosuojalainsäädännön vastaisesti.

Tietosuojavaltuutetun yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto
 Käyntiosoite: Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
 Postiosoite: PL 800, 00531 Helsinki
 Puhelinvaihe: 029 566 6700
 Sähköposti (kirjaamo): tietosuoja(at)om.fi

Liite 4. Haastattelurunko

TAUSTAKYSYMYKSET

Koska olet valmistunut sosionomiksi (amk)?

Kuinka kauan teit sosionomin (amk) töitä, ennen sosiaalityön opintoja?

Miksi halusit opiskella sosiaalityöntekijäksi?

VARSINAISET HAASTATTELUKYSYMYKSET

1, Miten määrittelet ammatti – identiteetin?

2, Miten kuvaillet omaa ammatti- identiteettiäsi sosionomina (amk)

3, Miten kuvaillet omaa ammatti – identiteettiäsi sosiaalityöntekijänä.

AMMATTI - IDENTITEETIN KEHITTYMINEN JA MUUTTUMINEN

4, Millä tavoin ammatti – identiteetti on kehittynyt sosiaalityöntekijän ammatti – identiteetiksi?

5, Suhtaudutko joihinkin asioihin/ ilmiöihin eri tavalla kuin sosionomina (amk)?

6, Milloin ja miten huomasit /tiedostit olevasi sosiaalityöntekijä?

7, Minkä koit auttavan ammatti- identiteetin muuttumisessa?

8, Minkä koit helpoksi?

9, Minkä koit vaikeaksi?

KOULUTUKSEEN LIITTYVÄT KYSYMYKSET

10, Miten koit yliopisto- opintojen muokkaavan ammatti – identiteettiäsi?

11, Miten koit ammattikorkeakouluopintojen muokkaavan ammatti - identiteettiäsi

12, Haluatko kertoa vielä jotain muuta aiheeseen liittyvää?

